

Літаратура і мастацтва

газета творчай інтэлігенцыі Беларусі

17 САКАВІКА 2000г. № 11/4043 КОШТ 75 РУБ.

ЗЯМЛЯ Ў БЯДЗЕ

Анатоль СІЛЯНКОЎ: "У нашай вёсцы некалькі гадоў назад прабурылі скважыну — меркавалася праклacці водаправод. Яшчэ раней сюды падвялі газаправод. На гэтым усё і скончылася. Цяпер ужо некаму займацца бытам вёскі. Хоць ім і раней не надта займаліся. Эканамісты нездарма называюць вёску ўнутранай калоніяй. З яе прынята толькі браць і нічога не даваць узамен".

5, 15

ВЯРТАННЕ НАПЕРАД

Нататкі Івана ШТЭЙНЕРА пра творчасць празаіка Алеся НАВАРЫЧА

6—7

БАЛАДЫ НЯСВІЖА

Міколы МЯТЛІЦКАГА

8

КРУГІ ГАЛО́

Апавяданне Леаніда ЛЕВАНОВІЧА

9, 12

СМАК ГОДНАГА ЖЫЦЦЯ

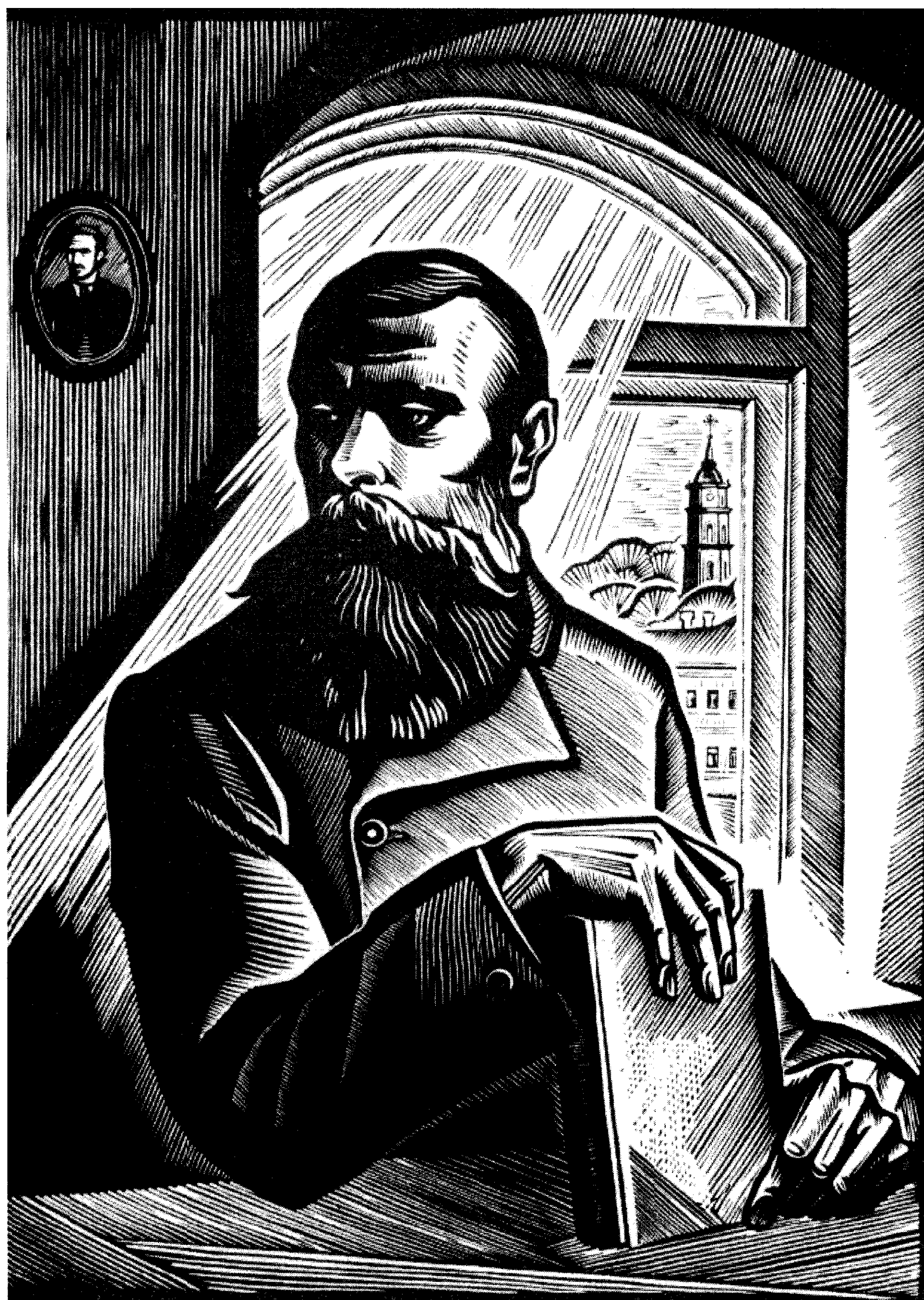
Уладзімір БАЙДАЎ: "Усім, адказным за лёс беларускай музыкі, трэба імкнуцца да найхутчэйшага ажыццяўлення ідэі свайго міжнароднага фестывалю! Кантакты з іншаземцамі паспрыяюць таму, што нас будуць лепш ведаць, больш паважаць, часцей запрашаць да сябе і менавіта з нашай музыкай, на якую з'явіцца попыт".

10—11

БУДЗЬМА РАЗАМ!

*Шаноўныя чытачы! Ідзе падпіска на "ЛіМ" на першае паўгоддзе 2000 года. Аформіць падпіску можна ў любым паштовым аддзяленні. Кошт індывідуальнай падпіскі на адзін месяц — **300 рублёў**, на квартал — **900 рублёў**. Кошт ведамаснай падпіскі на месяц — **930 рублёў**, на квартал — **2 тысячы 790 рублёў**.*

Наш індэкс — 63856.

Ф. Багушэвіч у Вільні. Мастак М. КУПАВА. 1979 г.

*Не пакідайце ж
мовы нашай
беларускай,
каб не ўмёрлі!*

Францішак Багушэвіч

Матэрыялы, прысвечаныя 160-годдзю з дня нараджэння класіка беларускай літаратуры Францішка БАГУШЭВІЧА, чытайце на стар. 13—15.

КОЛА ДЗЁН

Міжволі згадваецца папулярная калісьці казка пра дзяўчынку Алісу і пра дзівосную краіну Залюстэрчча, у якую яна трапіла. Згадваецца, бо ўражанне такое, што — ці не апынуліся мы ўсе ў гэтым самым казачным Залюстэрччы? Які ўжо год жывём у краіне, дзе ўсё дзеецца быццам наадварот. Павінны былі б багацець, дык не — бяднеем. Дэмакратыі, свабоды, самакіравання не большае, а — меншае. Нібыта сцвярджаем суверэнітэт і незалежнасць, а яны — усё больш пад пагрозай. Гаворым пра кансалідацыю, а ў грамадстве — супрацьстаянне. Заяўляем шматвектарнасць, а схіляемся больш у адзін бок. Беларушчына не адраджаецца, а — згортваецца. Вытворчасць нібыта расце, а цэны — акурат як у Залюстэрччы — таксама растуць. Змагаемся з п'янства, а п'ём — больш, сеем вясной многа, а восенню збіраем мала, і самых неабходных прадуктаў спажываем з году ў год меней. І самі, урэшце, не размнажаемся, як наканаваў Бог, а — выміраем...

Няйначай мы сапраўды трапілі ў зачараванае Залюстэрчча. Як выбавіцца з-пад чараў, як вярнуцца нам АДТУЛЬ — СЮДЫ, па гэты бок люстэрка, дзе ўсё ў нас будзе, як у людзей? Хто і калі ўзмахне чароўнай палачкай?

ПРЫЗНАЧЭННЕ ТЫДНЯ

14 сакавіка Беларусь займела новага прэм'ер-міністра. Ім стаў былы мэр Мінска Уладзімір Ярмошын. Працэдура зацвярджэння яго ў Палаце прадстаўнікоў мела фармальнае адценне: прапанаваная Прэзідэнтам кандыдатура была падтрымана амаль аднагалосна. На думку ўсіх, У. Ярмошын — добры, разумны і дасведчаны гаспадарнік, аб чым гаворыць хоць бы новае аблічча Мінска, які ўсё больш набывае выгляд еўрапейскай сталіцы. Адзін з так званых палатнікаў адзначыў, між іншым, і тое, што У. Ярмошын, як ён сказаў, сапраўдны мужчына, мужык. І амаль ні слова не было сказана пра якасці спадара Ярмошына як дзяржаўніка, пра яго адпаведнасць пасадзе кіраўніка ўрада акурат беларускай дзяржавы...

МАРШ ТЫДНЯ

15 сакавіка наша краіна адсвяткавала Дзень Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь. У гэты дзень па вуліцах Мінска прайшоў "Марш Свабоды-2", які быў арганізаваны шэрагам апазіцыйных партый. У ім, на думку БТ, удзельнічала каля трох тысяч чалавек, па ацэнках Віктара Чыкіна — шэсць тысяч, па дадзеных расійскіх СМІ — ад 15 да 20 тысяч чалавек, а па словах саміх удзельнікаў маршу — 30 тысяч. Каму верыць?

ПАДВЫШКА ТЫДНЯ

Павялічаны залогавы кошт шкляной тары — бутэлькі і слоікі на гэтым тыдні падаражэлі амаль удвая. Пэўная катэгорыя нашых бедных грамадзян, найперш бамжы-п'янтосы, гэтаму нават узрадавалася. А вось другое падаражэнне тыдня дзесяткі, сотні тысяч людзей засмуціла. Маецца на ўвазе павышэнне (роўна ўдвая!) кошту праезду ў электрычках. Дачнікам, усім "соткавым" людзям напярэдадні адкрыцця вясновага сезона гэта вельмі непрыемны падарунак. А падаражэў жа не толькі праезд, а і плёнка на цяпліцы, і ўгнаенні, і наша універсальная разліковая адзінка за ўсе сельгаспаслугі — паліўтэрка. Ці не адракуцца многія людзі ад сотак, ці не зарастуць яны асотам і быльнягом?

ДАТА ТЫДНЯ

62 гады назад, 14 сакавіка 1938 года, руская мова была аб'яўлена абавязковай для вывучэння на ўсіх школах нацыянальных рэспублік былога СССР. Дата, як бачыце, не круглая. Аднак жа і яна просіцца на згадку. Бо руская мова шмат дзе стала не проста **абавязковай** для вывучэння, але і **адзінай**. Фактычна адзінай. Як, скажам, у нас, у БССР. Паўсюдна, лічы, за выняткам хіба жменькі вясковых сямігодак і дзесяцігодак, руская мова не толькі пацясніла беларускую, але й цалкам выціснула апошнюю. Зрэшты, сітуацыя і сёння практычна не змянілася, а калі і змянілася, дык не ў лепшы, на жаль, бок.

МАЦЫЁН ТЫДНЯ

14 сакавіка ГРТ паказала калгасны кароўнік у расійскай глыбінцы — "за 100 кіламетраў ад фінскай мяжы". Тэлекарцінка, як кажуць, была ўразлівая: худыя, галодныя кароўкі стаяць па калена ў гнаі. Так бы мовіць, не карцінка, а сапраўднае "люстэрка рускай рэвалюцыі". Дый каб жа толькі рускай! У той жа дзень наша "Белорусская нива" апублікавала інфармацыю пад амаль што аптымістычным загалоўкам: "Бескормицу одолеет моцион?" Аб тым, што многія калгасы Чэрвеньскага раёна з першых дзён каляндарнай вясны выгналі свае статкі на пашу: карміць няма чым, дык хай хоць пашпацыруюць, свежым паветрам падыхаюць...

ЮБІЛЕЙ ТЫДНЯ

Споўнілася сто гадоў з часу адкрыцця паблізу Оршы сельскагаспадарчай школы, папярэдніцы сённяшняга Смальянскага сельгастэхнікума. З ім звязаны імёны многіх вядомых у Беларусі людзей, сярод якіх — Васіль Купрэвіч, акадэмік і шматгадовы прэзідэнт АН БССР. Смальянскі сельгастэхнікум скончыў і былы Старшыня Вярхоўнага Савета Беларусі Мікалай Дземянцей, які ўвайшоў у нашу навейшую гісторыю сваім славутым выслоўем: "Шастой мікрафон!" Мікалай Іванавіч і сёння пры ўладзе, ён член Палаты прадстаўнікоў — прэзідэнцкага парламента, але сёння голасу яго не чуваць, і ад гэтага чамусьці яшчэ больш сумна. Усё ж ён быў неардынарнай, каларытнай фігураю перыяду аднаўлення беларускай дзяржаўнасці...

ВЫПУСК ТЫДНЯ

Міністэрства фінансаў краіны аб'явіла аб першым выпуску аблігацый выйгрышнай валютнай пазыкі. Друк досыць актыўна абмяркоўвае гэтую падзею. Найбольш дыскутуецца пытанне аб тым, колькі валюты будзе прыцягнута ў бюджэт краіны, колькі не наогул сёння на руках у насельніцтва. Сумы называюцца розныя: ад аднаго да трох мільярдаў долараў. Гаворка ідзе пра насельніцтва, аднак жа ці правамерна гэтак гаварыць? У нашага насельніцтва, у пераважнай яго большасці, прынамсі, — аніякіх долараў няма, яно ледзь зводзіць канцы з канцамі. І гэтаму насельніцтву і сам выпуск аблігацый, і спрэчкі вакол гэтага, груба кажучы, да лямпачкі...

РЭАЛЬНАСЦІ ТЫДНЯ

Тое, што справы з нашай сельскай гаспадаркай кепскія, не сакрэт. Ды, прызнаючы гэта, кажучы, так бы мовіць, "а", улады не гавораць "б". А сітуацыя не проста кепская, а безвыходная, тупіковая. Вось лічбы, узятыя з газет гэтага тыдня. Аб'ём прадукцыі сельскай гаспадаркі леташняга года ў параўнанні з 1990 годам склаў 65,7 працэнта. Па асобных галінах карціна яшчэ больш змрочная: збожжа і зернебабовыя — 52 працэнты ад аб'ёму 1990 года, ільновалакно — 40 працэнтаў. Скарацілася пагалоўе жывёлы: сёння мы маем толькі 53 працэнты кароў у параўнанні з 1991 годам, 43 працэнты свіней і 49 працэнтаў птушкі. Мо таму і вытворчасць мяса ў 1999 годзе склала толькі 46 працэнтаў ад вытворчасці 1990 года, малака — 50 працэнтаў... І нельга не пагадзіцца з высноваю аўтара артыкула "Апушчаны" лідэр" Я. Арлова ў "Белорусской газете" за 13 сакавіка: "У сельскай гаспадарцы краіны адлюстроўваецца ўвесь боль і сутнасць беларускага народа: жыць па старынцы, нарыхтоўваць дзесяткі слоікаў варэння, кансерваваць агуркі і памідоры, саліць капусту і сушыць грыбы, паціхеньку красці з калгаснага двара, пакрысе прадаваць ураджай з агарода на мясцовым рынку, скардзячыся на недахоп газавых балонаў, дарагавізну брыкету і на базарных "жулікаў", якія пастаянна павышаюць цэны". А ці ж такой павінна быць наша доля?

У Саюзе беларускіх пісьменнікаў

Імя Уладзіміра Хадыкі ўшаноўваецца на яго радзіме ў Пухавіцкім раёне. Пры актыўным удзеле пісьменніцкай арганізацыі, вялікага энтузіяста краязнаўчай работы з Мар'інай Горкі, дырэктара музея ў Блоні Аляксандра Прановіча ў вёсцы Васількі на будынку Цітвянскай базавай школы адкрылася мемарыяльная дошка ў гонар земляка.

Ва ўрачыстасцях з гэтай нагоды прынялі ўдзел намеснік старшыні Саюза беларускіх пісьменнікаў Навум Гальпяровіч, пісьменнікі Уладзімір Саламаха, Алесь Карлюкевіч, старшыня Пухавіцкага раённага савета Лілія Котава, загадчык аддзела культуры Пухавіцкага райвыканкама Яўген Сушко, іншыя прадстаўнікі грамадскасці.

Адбыліся творчыя сустрэчы ў Цітвянскай школе, у Праўдзінскім сельскім Доме культуры. Пісьменнікі гаварылі пра творчасць не толькі Уладзіміра Хадыкі, але і іншых землякоў — Міхася Чарота, Рыгора Папараця, Генадзя Кляўко, Таісы Бондар, чыталі свае творы, дарылі кнігі.

●

Вечарына беларускай літаратуры прайшла ў Маскве, у Цэнтральным Доме літаратараў. Па запрашэнні маладых калег у госці да сяброў прыехалі Вольга Іпатава, Валянціна Коўтун, Леў Караічаў. В. а. старшыні Саюза беларускіх пісьменнікаў Вольга Іпатава расказала аб жыцці пісьменніцкай арганізацыі. Госці знаёмілі масквічоў і прадстаўнікоў беларускай дыяспары сталіцы Расіі са сваёй творчасцю, адказвалі на пытанні прысутных.

На працягу сёлетняга года пісьменнікі з Беларусі маюць намер яшчэ раз пабываць у Маскве, у Ноўгарадзе, Трубчэўску, Пскове.

●

Прайшло чарговае пасяджэнне Бюро секцыі паэзіі, дзе разглядалася творчасць маладых. Нашы вядомыя паэты — Віктар Гардзей, Віктар Шніп, Паўлюк Прануза, Эдуард Акулін, Мікола Мятліцкі, Яўген Хвалей, Алесь Камароўскі, Кастусь Жук і Міхась Стрыгалёў — былі аб'ектыўныя і добразычлівыя ў дачыненні да новай хвалі паэзіі. Бо з запрошаных, а іх было 9 — Ларыса Раманава, Фелікс Мысліцкі, Ірына Хадарэнка, Серж Мінскевіч, Васіль Медунецкі, Тамара Барадзёнак, Мікола Жадановіч, Сцяпан Сяргей, Галіна Дашкевіч — усе былі рэкамендаваны да ўступу ў СБП.

Н. К.

НАДЗЁННАЕ

Голас Багушэвіча

Здалёку ён плыве
задумна-урачыста —
бы ў дымнай сіняве
нябёсаў промень чысты.

Праз дождж, густы туман,
што еў зямлі акрасу,
праз колішні падман
і завіхрэнні часу.

Ужо ён як праз сон
праз гулкі пошчак гаю,
праз гушчу шэрых дзён
да слыху далятае.

Да нашых рвецца дум
і патрабуе ўвагі —
цераз халопскі тлум
і дробязныя звягі.

І сэнс яго жывы
пяршыць і сёння ў горле:
"Любіце мову вы,
каб назаўжды не ўмёрлі..."

А мова ледзь ліпіць,
канаюць нашы словы...
Ён заклікаў любіць,
ах, каб жа толькі мову!

Ён завяшчаў абняць,
свой кут любіць да змогі —
палеткі й сенажаць,
азёры і дарогі.

Любіць без перамен
святлістыя узгоркі,
цяпло бацькоўскіх сцен,
бусліныя падворкі.

І жаўранка ўгары
трымценне-трапятанне,
і родны бляск зары
малочнага світання.

І Нёман, і Вялю,
свет мілы за парогам —
усю любіць зямлю,
нам дадзеную Богам.

У ёй жа продкі спяць
непадалёк ад дому.
Яе ні занядбаць,
ні распрадаць нікому.

Сплысці, сплысці з вадой
Назойлівай спакусе!..
Душа сям'і адной
вісіць над Беларуссю.

Пакуль яе яшчэ
не даняла гангрэна,
т о й   г о л а с хай цячэ,
звініць, нібы сірэна.

Да нас як дойдзе ўсё ж
яго ны кліч прарочы,
хай танны лёс, як грош,
вяльможным стаць захоча.

Праз попел векавы
слоў стрэлы шлях прадзёрлі —
"Любіце мову вы,
пакуль яшчэ не ўмёрлі"...

Няхай... душа гарчыць
і сэрца ціха ные.
Пакуль наказ гучыць,
датуль мы і жывыя.

Мар'ян ДУКСА

СУСТРЭЧЫ

Шчыра віталі зямлячку

У выставачнай зале Пухавіцкага раённага краязнаўчага музея ў горадзе Мар'іна Горка, дзе разгорнута цяпер экспазіцыя "Пухаўшчына літаратурная", адбылася сустрэча з Таісай Бондар з нагоды яе трыццацігадовай літаратурнай творчасці. А родам Таіса Мікалаеўна, як вядома, з пухаўскай зямлі, з Рудзенска.

На літаратурную сустрэчу з зямлячкай прыйшлі бібліятэкары горада і вёсак, члены літаратурнага аб'яднання "Мар'інка", якое працуе пры раённай газеце "Пухавіцкія навіны", вучні і настаўнікі гарадскіх школ.

Сустрэчу адкрыў дырэктар музея Аляксандр Прановіч. З літаратурнай кампазіцыяй "Заўсёды ў творчым пошуку" выступілі метадыст гарадскога Палаца культуры Маргарыта Жмырко, вучні школы-гімназіі N 5.

Цёплае слова сказаў пра творчасць Т. Бондар пісьменнік, галоўны рэдактар газеты "Чырвоная змена" Алесь Карлюкевіч, дзякуючы якому і была арганізавана гэта сустрэча.

Прысутныя з вялікім задавальненнем слухалі Таісу Мікалаеўну. Яна ўспамінала пра нялёгкія свае дзіцячыя і юнацкія гады, расказала, як прыйшла ў літаратуру, падзялілася творчымі планамі, адказала на шматлікія пытанні прысутных, падпісала і падаравала многім удзельнікам сустрэчы свае кнігі.

Намеснік старшыні Пухавіцкага райвыканкама Тамара Шчыкоціна ў канцы сустрэчы засведчыла, што такія мерапрыемствы вучаць, асабліва моладзь, любіць роднае слова, беларускую літаратуру, ганарыцца сваімі землякамі. Яна ўручыла знакамітай зямлячцы пейзаж мясцовага мастака Васіля Высачына.

П. АЛЕСЕНКА

ВАРУНКІ

Чаго не пабачылі берасцейцы

4—5 сакавіка ў Берасці ў клубе "Вулкан" мелася адбыцца акцыя сучаснага мастацтва пад назвай "Дзень муміфікатара". За тыдзень да падзеі ў горадзе былі расклеены афішы. Арганізатары загадзя дамовіліся з адміністрацыяй Дома культуры, пры якім месціцца названы вышэй клуб.

Аднак раніцою 4 сакавіка больш за 20 мастакоў, літаратараў, музыкаў і журналістаў з Мінска (і Лагойска) апынуліся перад закрытымі дзвярыма Дома культуры. Адміністрацыя паведаміла, што мастацкая акцыя забаронена гарадскімі ўладамі. Прычым ніякага пісьмовага дакумента няма, але мела месца тэлефонная размова. Маўляў, на мерапрыемства ўжо адпраўлены міліцэйскі нарад з надзеленымі надзвычайнымі паўнамоцтвамі — ён "будзе кантраляваць сітуацыю ў клубе".

На размове мінчукоў з адміністрацыяй клуба прысутнічалі людзі "ў цывільным". Да іх звярнуліся з шэрагам пытанняў і пачулі адказ: "тут пытанні задаём мы".

Мінчукам давялося ні з чым вяртацца дадому. Каб хоць неяк адзначыць сваю прысутнасць у Берасці Зміцер Вішнёў ад імя ўсіх удзельнікаў акцыі, што не адбылася, здзейсніў "перформанс пратэсту" — дэманстратыўна разламаў паўтараметровую "афрыканскую" маску, якую прывёз з сабою (тэатральны рэквізіт, так бы мовіць).

Варта адзначыць, што імпрэза, якой не пабачылі берасцейцы, уяўляла сабой "чыстае мастацтва" без усялякага дамешку палітыкі.

Берасцейцы не пабачылі: Зміцера Вішнёва і ягоных "афраканскіх братоў", перформанс "Тэатр псіхічнай неўраўнаважанасці", Юрася Барысевіча і Вальжыну Морт, музычныя гурты "Правакацыя", "Солнце-цветы", "Барадаты Грынвіч" і шмат чаго яшчэ.

Мінчукі маюць магчымасць пабачыць усё гэта 27 сакавіка. Гэтым разам іх бярэ пад крыло галерэя "Брама", якая зараз прапісана пры тэатры "Вольная сцэна". Такім чынам — 27-га на "Вольнай сцэне".

П. В.

ВІНШУЕМ!

Ёсць школа Ніжнікавай!

Вялікая Айчынная набліжалася да завяршэння. Дзе-нідзе паступова набірала тэмп мірнае жыццё. У Маскву з Самары прыехала 18-гадовая Тамара Ніжнікава. Яна мела прыгожы голас і, як і яе бацькі, якія ўдзельнічалі ў царкоўным хоры, не магла не спяваць. Нават марыла стаць прафесійнай спявачкай.

Вакальную кафедру Маскоўскай кансерваторыі ў тым далёкім 1943-м узначальвала вядомая артыстка Ксенія Дарляк. Ксенія Мікалаеўна прыняла Тамару Ніжнікаву да знанага педагога, камернай спявачкі Марыі Уладзіміравай. "Ну што, дзяўчуля, будзем спяваць?" — пачула Тамара і ў адказ прадэманстравала свае вакальныя здольнасці. "У цябе прыродная пастаноўка голасу, дыяпазон ёсць", — прагучаў "дыягназ" педагога.

А вось які наказ дала Марыя Уладзіміраўна сваёй вучаніцы: "Спяваць трэба на працягу 25 гадоў і, вядома ж, з розумам, выконваць толькі рэпертуар непасрэдна для тваіх вакальных дадзеных".

Парады не былі дарэмныя. За гады працы ў Дзяржаўным тэатры оперы і балета Беларусі Тамара Ніжнікава выканала больш як трыццаць партый у розных спектаклях. Самай-самай любімай лічыць партыю Разіны ў оперы Д. Расіні "Севільскі цырульнік", якую падрыхтавала яшчэ ў студэнцкія гады. Вядома ж, з цягам часу трошкі мянялася, сталела яе Разіна. Мне даводзілася бачыць Тамару Мікалаеўну ў гэтай ролі на мінскай сцэне. Артыстка стварала вобраз вясёлай, гарэзлівай, жыццерадаснай, знаходлівай, абаяльнай дзяўчыны...

Калісьці выкладчыца адзначала ў Тамары педагагічныя здольнасці. І ўжо ва ўзросце 21 года ў яе з'явіліся прыватныя вучні. Пасля завяршэння сцэнічнай кар'еры Тамара Ніжнікава цалкам захапілася педагагічнай дзейнасцю. Адзінаццаць гадоў узначальвала вакальную кафедру Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі (Акадэміі музыкі), цяпер — прафесар, вядзе свой клас. У ім вывучылася больш за 30 чалавек.

"Лаўрэат Нацыянальнага, дыпламант Міжнароднага конкурсаў Леся Лют працуе ў Дзяржаўным музычным тэатры. Часта выступае ў філармоніі. Гэта цудоўная спявачка. Валодае фартэпіяна. Яна вельмі музычны чалавек. Мае творчую індывідуальнасць. У саліткі Беларускай оперы Вікторыі Курбацкай тэмбральна прыгожы голас. На мой погляд, цудоўнае лірычнае сапрана ў Юліі Пугачовай. Яна заканчвае асістэнтуру. Народная артыстка Любоў Каспорская займалася ў мяне ў асістэнтуры. Мае званне дацэнта. Прыемна, што яна прыслухоўваецца да маіх парад. Любоў Каспорская падабаецца мне і як спявачка, і як педагог. Цікава працуе. Гэта адчуваецца ў выніках", — гаворыць Тамара Мікалаеўна.

Па-рознаму складваецца лёс яе вучняў. Зарына Доўгая спявае ў Кіеўскім оперным. Людміла Буткова — у французскай оперы. Ірына Вішніцкая ўдасканальвае сваё майстэрства ў Германіі. Ёсць сярод былых студэнтаў Тамары Мікалаеўны і тыя, хто прысвяціў сябе педагагічнай дзейнасці, выхаванню маладых спевакоў. Галіна Баян выкладае ў Маладзечанскім музычным вучылішчы. Вольга Лук'янёнак — вядучы педагог Мінскага музвучылішча, "перадае" сваіх выпускнікоў у клас Т. Ніжнікавай. Галіна Лукомская выкладае вакал у Канадзе. Калісьці вучылася у класе маці і дачка Тамары Мікалаеўны Ала, якая цяпер працуе ў Дзяржаўным педагагічным універсітэце.

У гэтыя дні народную артыстку СССР прафесара Тамару Ніжнікаву віншуюць з юбілеем. Нягледзячы на, здавалася б, паважны ўзрост, яна па-маладому захоплена педагагічнай дзейнасцю. Бо не можа не працаваць.

Вера КРОЗ

Тамару Мікалаеўну Ніжнікаву павіншаваў з юбілеем прэзідэнт Беларусі А. Лукашэнка. Свята ў яе гонар прайшло днямі і ў сценах Нацыянальнага акадэмічнага тэатра оперы: адбыўся паказ "Травіяты", у якой калісьці зіхацеў вакальны ды акцёрскі талент Т. Ніжнікавай, а цяпер выступаюць яе былыя студэнткі.

На здымку: Тамара Ніжнікава сярод студэнтаў.

Новыя акадэмікі

10 сакавіка адбыўся агульны сход Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі. Акадэмікамі і членамі-карэспандэнтамі НАН Беларусі, а таксама замежнымі і ганаровымі членамі сталі вучоныя ў розных галінах беларускай навукі. Сярод іх ганаровымі членамі НАН Беларусі па спецыяльнасці "Выяўленчае мастацтва" абраны Віктар Грамыка і па спецыяльнасці "Літаратура" — Васіль Зуёнак.

ВЫСТАВЫ

Імпрэсіі французскай госці

Францааза Сандрые — француженка, прыгожая жанчына і цікавая мастачка. У яе запамінальная знешнасць і прыкметныя работы. За яе плячыма — школа графічнага мастацтва, курсы жывапісу пры Музеі дэкаратыўнага мастацтва і гісторыі мастацтваў у Луўры. Яе работы паказваліся ў Парыжы, па ўсёй Францыі, за мяжою. Мастачка мае ўзнагароды — прэмію за дасканаласць Акадэміі Леанарда да Вінчы, бронзавы ганаровы знак ад салона свабоднага мастацтва ў Вітэлі, прэмію Рэне Барэля, прадстаўлена да Міжнароднай вялікай прэміі ў Дзювіле.

У Беларусі Францааза не першы раз. Зрэшты, таму, што тут зараз жыве яе родная сястра Мары Крысцін, жонка пасла Італіі ў РБ Джавані Чаруці. Беларусь уразіла яе прыродаю, мяккімі колерамі краявідаў, багаццямі іх адценняў, якія пацягнулі да пастэльных замалёвак. Ва ўсякім разе наваколле былога пасольства ў Драздах на яе палотнах нічым не саступае па моцы ўражанняў Берну, Мансуры, Парыжу, Ла Болю. Жывапісныя работы Францаазы Сандрые трэба разглядаць у цішыні, без вялікага натоўпу, які суправаджаў адкрыццё яе персанальнай выставы ў Мінску, у зале Беларускага інстытута праблем культуры. Магчыма, яе невялікія па фармаце палотны вымушаюць адлаведнай замкнёнай і неагрэсіўнай па колеры прасторы. І тады яе марскія краявіды, узгоркі і сады Праванса, Савоі, Вітэля, Камарэта загучаць нязмушанай, але пранікнёнай мелодыяй. На першы погляд, яе творчасць здаецца простай і наіўнай па ўлюбёнасці ў блакітны і ружова-чырванаваты колеры. Але калі ўглядаешся ў шэраг работ, застаецца падсвядомае ўражанне дакранання да першых імпрэсіяністычных вышукаў яе суайчыннікаў. Шчырасць і адухоўленасць — прыцягальная сіла творчасці Францаазы.

Мастачка выказала жаданне бліжэй пазнаёміцца з творчасцю беларускіх артыстаў, музыкаў і асабліва мастакоў. Магчыма, гэта стане яшчэ адным крокам да творчых стасункаў нашых народаў.

Наталля ШАРАНГОВІЧ

На здымку: на адкрыцці выставы мастачкі Ф. САНДРЫЕ (злева), пасол Італіі Д. ЧАРУЦІ з жонкаю.

Удакладненне

У мінулым нумары нашай газеты была надрукавана рэпліка прафесара Яна Чыквіна з Польшчы, у якой, у прыватнасці, гаварылася: "Выдавецтва "Мастацкая літаратура" ў 1999 годзе выпусціла кнігу Алены Яскевіч "Абранне вечнасці. Універсалізм традыцыі і гістарызм сучаснасці", адным з рэцэнзентаў якой пазначаны Я. А. Чыквін. Хачу ўдакладніць, што, акрамя графічна-фанетычнага супадзення названага рэцэнзента з маім прозвішчам, усё ж аніякага (ні прамога, ні ўскоснага) дачынення да вышэйназванай кнігі я не маю". Пасля публікацыі рэплікі Я. Чыквіна "ЛіМ" атрымаў тэлеграму ад спадарыні Юліі Чыквінай, якая ўдакладняе, што рэцэнзентам манаграфіі Алены Яскевіч быў сапраўды не Ян Чыквін з Польшчы, а прафесар, член-карэспандэнт РАН Яраслаў Альбертавіч Чыквін з ЗША.

АБСЯГІ

ГОМЕЛЬШЧЫНА...

Гаючая сіла "Жывой вады"

Вялікую ролю ва ўмацаванні эканамічных, палітычных і культурных сувязей беларускага, рускага і ўкраінскага народаў адыгрывае сумесны аб'яднаны выпуск абласных газет Гомельскай, Віцебскай, Смаленскай, Бранскай, Чарнігаўскай і Жытомірскай абласцей пад назвай "Жывая вада". Выданню споўнілася чатыры гады. З гэтай нагоды ў рэдакцыі "Гомельскай праўды" адбылося пасяджэнне на тэму "Жывая вада" і творчыя задачы супрацоўніцтва ў адзінай інфармацыйнай прасторы прыгранічных раёнаў". У пасяджэнні прынялі ўдзел журналісты, навукоўцы, дзеячы культуры, кіраўніцтва Таварыства Кірылы Тураўскага. Размова ішла аб здабытках і праблемах славянскай цывілізацыі, устанаўленні больш цесных стасункаў з грамадскімі арганізацыямі, якія дзейнічаюць на тэрыторыі братніх рэспублік. Гаварылася і аб тым, што на базе Гомельскай славянскай бібліятэкі будзе створаны клуб для правядзення дыскусій, сустрэч з літаратарамі, мастакамі і акцёрамі.

Прэм'ера за прэм'ерай

Заслужаны калектыў Беларусі — Гомельскі абладрамтэатр паказаў у гэтыя дні прэм'еру спектакля "Ноч пасля выпуску" В. Цендракова. Інсцэніроўку, у аснове якой драматычная жыццёвая гісторыя, зрабіў рэжысёр А. Бычкоў. У гэтыя ж дні на гастролі ў Гомель прыехаў Рэспубліканскі тэатр юнага гледача. Ён прывёз два спектаклі: вядомы "Кот у ботах" С. Пракоф'евай і Г. Сапгіра і "2222" Ю. Вута пра вясёлыя школьныя гісторыі і прыгоды.

На мастацтва натхняюць вершы

Гомельскі жывапісец і графік Алег Каханевіч выстаўляў свае творы ва універсітэце, у драмтэатры, карцінная галерэі абласной арганізацыі Саюза мастакоў. Майстар мае ўласны творчы почырк, свой філасофскі падыход да адлюстравання тэм і выражэння ідэй. Каханевіч стварыў цыкл работ на вершы У. Высокага, А. Галіча і І. Кахаоўскага, напісаў серыю пейзажаў пра родны край. А чарнобыльскі цыкл твораў падараваў абласному краязнаўчаму музею. Зараз Алег Каханевіч адкрыў новую выставу, якая ўключае 75 работ.

Аляксей ШНЫПАРКОЎ

БРЭСТЧЫНА...

У цэнтры імя У. Калесніка

Сталі традыцыйнымі і даволі частымі літаратурныя сустрэчы ў метадычна-асветным цэнтры імя У. Калесніка Брэсцкага дзяржуніверсітэта. Тут пабывалі ўжо многія вядомыя паэты, празаікі, крытыкі не толькі вобласці, а і сталіцы, іншых гарадоў Беларусі. На гэты раз ва ўтульнай зале цэнтра сабраліся выпускнікі універсітэта — настаўнікі беларускай мовы з розных школ Брэстчыны, якія праходзілі курс павышэння кваліфікацыі, і паэты Вінцэсь Вашэка, Алесь Каско, Мікола Пракаповіч, празаік Мікола Сянкевіч, крытык Зоя Мельнікава, а таксама іхнія калегі — літаратары Зінаіда Дудзюк і Анатоль Дэбіш. Удзельнікі сустрэчы пагледзелі відэафільм, прысвечаны памяці Уладзіміра Калесніка, іхняга былога настаўніка, вялі зацікаўленую гаворку пра сучасны літаратурны працэс і стан роднай мовы. Гучалі вершы, празаічныя абразкі, бардаўскія песні. Варта сказаць, што сталі традыцыйнымі тут і прэм'еры кніг. Якраз напярэдадні гэтай сустрэчы адбылося абмеркаванне зборніка вершаў Міколы Папекі "Чарнавік..." з удзелам аўтара. А зусім нядаўна прайшла прэм'ера зараз ужо вядомай кнігі У. Арлова і Г. Сагановіча "Дзесяць вякоў беларускай гісторыі" (прысутнічаў Арлоў) і унікальнага зборніка артыкулаў і дакументаў, сведкаў цяжкіх перыядаў гісторыі для беларускай мовы — "Аняменне", выдадзены Таварыствам беларускай мовы імя Ф. Скарыны. На яго прэзентацыі прысутнічаў старшыня ТБМ Алег Трусаў. З яго ўдзелам адбыўся сход Брэсцкага гарадскога аддзялення таварыства, на якім была абрана новая рада на чале з мовазнаўцай Марыяй Новік.

Ад манументальнасці да жывога ўвасаблення

З творчасцю сябра Саюза мастакоў Марата Клімава ўжо больш як тыдзень знаёміцца аматары жывапісу Брэста. У цэнтральнай выставачнай зале афармлена вялікая экспазіцыя яго ных прац, прымеркаваная да 60-годдзя аўтара. Яна дае магчымасць прасачыць творчы шлях жывапісца ад перыяду станаўлення да прафесійнага майстэрства, ад захаплення так званай "савецкай манументальнасцю" ў карцінах да жывога ўвасаблення прыроды і сацыяльнага жыцця. Дамінуюць на выставе краявіды, архітэктурныя пейзажы, партрэты людзей Піншчыны — радзімы мастака.

Сымон АКСЕНІН

ВІЦЕБШЧЫНА...

Незнаёмая фларыстыка

Мова кветак зразумелая нямногім. Але той, хто спазнае яе, можа адчуць сябе па-сапраўднаму шчаслівым, бо спрычыніцца да адвечнай тайны прыроды. У гэтым пераканалі мастакі Віцебскага народнага клуба аматараў фларыстыкі "Анюта", якія па традыцыі вясну пачынаюць з адкрыцця выставы ў залах гарадской ратушы. "З дапамогай кветак можна перадаць самыя розныя пачуцці, — гаворыць кіраўнік клуба Людміла Голубева. — Півоня — эмблема кахання, геацынт — кветка Бога Сонца, ружа — сімвал любові і пакуты..." Фларыстыка Л. Сарокінай, А. Ягоравай і іншых — самае сапраўднае спатканне з прыгажосцю.

Яны да нас, а мы — нікуды

Цікавыя статыстычныя звесткі былі змешчаны ў абласной газеце "Народнае слова" наконт развіцця турызму на Віцебшчыне. Колькасць замежных турыстаў вырасла летась амаль удвая і дасягнула 4193 чалавек. Найбольшая частка гасцей з Латвіі. Прыязджалі турысты з Германіі, Эстоніі, Ізраіля, Сірыі, Польшчы, Італіі, Францыі. А вось колькасць нашых грамадзян, якія летась наведалі замежжа, значна паменшылася: з 27435 чалавек да 14761. Самы папулярны напрамак віцебскага "турыста" ўсходні — Расія.

Святлана ГУК

МІНШЧЫНА...

Мы з вёскі, мы самадзейныя!

У вобласці ідзе агляд-конкурс калектываў сельскай мастацкай самадзейнасці. На працягу двух месяцаў кожную суботу ў розных кутках Міншчыны праходзяць канцэрты. Агляд-конкурс праводзіцца раз у тры гады. У ім бяруць удзел калектывы мастацкай самадзейнасці, якія пакуль не маюць наймення "народны" ці "ўзорны". Сёлета асаблівая ўвага надаецца стварэнню ў раёнах цікавых маладзёжных і дзіцячых калектываў.

11 сакавіка ў Барысаўскім раённым Доме культуры адбыўся чарговы занальны агляд, у якім прынялі ўдзел калектывы сельскіх Дамоў культуры і клубаў з Барысаўскага, Крупскага, Лагойскага і Смалявіцкага раёнаў.

Галіна НОВІКАВА

 ЧАСАПІС

Свята паэзіі ў Лідзе

У горадзе Ліда адбыўся конкурс беларускіх паэтаў горада і раёна. Да ўдзелу ў ім былі запрошаны настаўнікі і вучні школ, выкладчыкі сярэдне-спецыяльных устаноў, выхавацелі дзіцячых садкоў, навучэнцы індустрыяльнага тэхнікума і мясцовых СПТВ.

Мерапрыемства ладзілася мясцовым аддзяленнем Таварыства беларускай школы (кіраўнік — Анатоль Крупа). Чынны ўдзел у яго арганізацыі прынялі: аддзяленне Таварыства беларускай мовы (кіраўнік — Лявон Анацка), Маладзёжны цэнтр "Генерацыя" (кіраўнік — Артур Ганько) і літаратурнае аб'яднанне "Рунь", якое ўзначальвае галоўны рэдактар газеты "Наша слова", выдавец часопісаў "Ад Лідскіх муроў" і "Лідскі Летапісец", паэт, журналіст Станіслаў Суднік.

Са сваімі творамі выступалі ў асноўным навучэнцы педагагічнай і музычнай вучэльні, СПТВ, вучні школ горада і раёна, а таксама некалькі паэтаў больш сталага ўзросту. Усяго ў чытаннях прынялі ўдзел 22 чалавекі. І, што вельмі цікава, даведаўшыся аб прысутнасці ў зале некалькіх празаікаў, журы ветліва запрасіла іх парушыць запланаваны рэгламент і зачытаць урыўкі са сваіх празаічных твораў. Гэта дадало праграме своеасаблівага каларыту і добра яе разнастаіла.

Бадай, усе прадстаўленыя творы вызначаліся добрым мастацкім зместам. Для журы не засталося нічога іншага, як прызнаць і абвясціць наладжаныя чытанні не проста конкурсам, але сапраўдным святам прыгожага пісьменства і ўручыць прызы — цікавыя кнігі беларускіх аўтараў усім удзельнікам-канкурсантам.

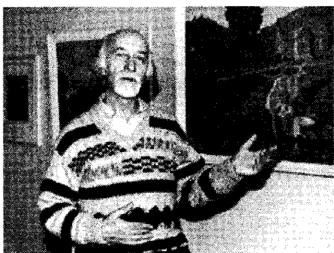
Ды ўсё ж быў вызначаны шэраг найбольш удалых выступаў. Гэта, найперш, вершы Васіля Каламійца, Лізы Заяц, Дзяніса Мацюша, Аксаны Верабей, Святланы Роік. Яны і былі прызнаныя пераможцамі конкурсу.

Імпрэза завяршылася выступамі арганізатараў. Па просьбе прысутных паэт і перакладчык, пераможца рэспубліканскага конкурсу перакладаў паэтычных твораў Пётра Макарэвіч прачытаў некалькі сваіх вершаў і перакладаў. Выступілі таксама: Станіслаў Суднік, кіраўнік Маладзёжнага цэнтра "Генерацыя" Артур Ганько і інш.

Неўзабаве лепшыя творы гэтых аўтараў будуць надрукаваны ў газетах "Наша слова" і "Прынёманскія весці", часопісе "Ад Лідскіх муроў", іншых выданнях.

Юры КАРЭЙВА,
рэдактар часопіса "Ад Лідскіх муроў"

"Зямля пад белымі крыламі"

Творчасць мастака Віктара Сташчанюка да нядаўняга часу больш была вядома ў асяроддзі вучоных-гісторыкаў. Мастак займаўся вельмі складанай і спецыфічнай творчасцю — гістарычнай рэканструкцыяй, мэта якой — па наяўных архіўных дакументах узнавіць вобраз страчанага гістарычнага помніка альбо цэлага горада ў пэўную эпоху. Рэканструкцыі архітэктурна-пейзажных ансамбляў, выкананыя Віктарам Сташчанюком, знаходзяцца ў многіх музеях рэспублікі.

А цяпер мінчане змогуць пазнаёміцца з творчасцю В. Сташчанюка-жывапісца. У бібліятэцы імя Л. Талстога адкрылася выстава "Зямля пад белымі крыламі" — вынік шматлікіх экспедыцый мастака па Беларусі.

На здымку: мастак Віктар СТАШЧАНЮК.
Фота Яўгена КАЗЮЛІ, БЕЛТА

ВІНШУЕМ!

Сыграць — перамагчы!

Віктару ТАРАСАВУ — 65

У апошні зімовы дзень у Купалаўскім тэатры з 65-годдзем віншавалі народнага артыста СССР, акцёра Віктара Тарасава. Нясумны юбілей — што можа лепш засведчыць: ты быў і ёсць Мастак, Сябра, Муж, Бацька, Настаўнік. Менавіта так, з вялікай літары кожнае слова.

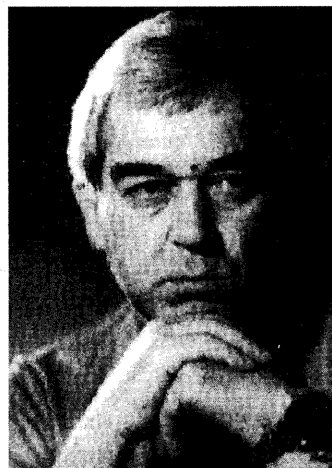
Відаць было, што вечарыну гэтую рыхтавалі з любоўю. Рыхтавалі людзі неабыякавыя. Знайшліся спонсары, якія дапамаглі выдаць якасныя запрашэнні, прыгожыя буклеты і нават кнігу пра юбіляра. Супрацоўнікі тэатра зрабілі вялікі стэнд з яго фотаздымкамі. На сцэне — ніякіх лішкаў: утульныя крэслы для гаспадара і яго гасцей, лямпа пад абажурам, раяль — больш падобна на гасцінны дом. Тарасаў столькі часу пражыў на Купалаўскай сцэне, што па праве можа адчуваць сябе тут як дома, святкуючы дзень нараджэння сярод сяброў. А сяброў у гэтага чалавека шмат. За колькі адведзеных кожнаму хвілін яны спяшаліся падзяліцца ўражаннямі ад стасункаў не столькі з акцёрам, колькі — з чалавекам.

Святочную вечарыну вялі былыя аднакурснікі Тарасава па тэатральным інстытуце Генадзь Аўсяннікаў і Марыя Захарэвіч. Віншавалі і паасобку, і цэлымі калектывамі: сваіх "дэлегатаў" даслалі Тэатр юнага гледача, Тэатр-студыя кінаакцёра, Рускі тэатр імя М. Горкага. Што ж датычыцца роднага Купалаўскага, дык ён паказаў крыху перапрацаваны фрагмент з нядаўняй прэм'еры шэкспіраўскага "Сна ў летнюю ноч". Для Тарасава спявалі заканханыя ў яго (па іх уласным прызнанні) Наталля Гайда і Віктар Чарнабаеў. Шмат кветак і прыемных слоў прынеслі намеснік міністра культуры Юрый Цвяткоў, кінарэжысёр Ігар Дабралюбаў, старшыня СТД Аляксей Дудараў, дэкан тэатральнага факультэта БАМа Мікола Мішчанчук і многія іншыя. А кінааператар Юрый Марухін (якога толькі суткі аддзялялі ў той вечар ад будучага старшынства ў Саюзе беларускіх кінематаграфістаў) уручыў артысту медаль, якім саюз узнагароджвае лепшых у айчынным кіно. Не засталіся ўбаку і студэнты БАМа. Першакурснікі, сярод якіх была і дачка Тарасава Каця, сваёй мініяцюрай паводле байкі Крылова "Варона і Ліса" прымусілі апладзіраваць усю залу "народных" ды "заслужаных".

Сярод урыўкаў з некалькіх кінастужак і тэлеінтэрв'ю з Віктарам Паўлавічам, дэманстрацыяй якіх распачаўся вечар, былі і рэдкія кадры з рэпетыцый гогалеўскага "Рэвізора", дзе Тарасаў іграе Гараднічага. Чалавек на экране прамаўляе першую класічную рэпліку так, што застаецца толькі дзівіцца, чаму на сапраўдным Гараднічым сучаснае адзенне. Пра гэтую яго ўласцівасць пераўвасаблення добра сказаў яго калега Генадзь Гарбук: "Ён настолькі прасякаўся думкамі, перажываннямі, пачуццямі персанажа, што ўжо на першых рэпетыцыях здавалася — далей нельга, немагчыма. Але ж назаўтра ён сягаў яшчэ глыбей!"

Тарасаў, Аўсяннікаў, Захарэвіч, Талкачова — гэта былі таленавіты, "залаты" курс колішняга Беларускага тэатральна-мастацкага інстытута. І педагогі па майстэрстве акцёра ў гэтага курса былі выдатныя: К. Саннікаў і А. Бутакоў. Яшчэ падчас уступных іспытаў будучыя аднакурснікі прызнавалі яго першынства. Тры дыпломныя ролі: Іван Каламійцаў ("Апошнія" М. Горкага), Андрэй ("У добры час" В. Розава) і Брыгела ("Слуга двух гаспадароў" К. Гальдоні) — сцвердзілі, што Тарасаў — сапраўдны талент і іграць ён будзе ў галоўным тэатры рэспублікі. Гэта было ў 1957 годзе. З таго часу ў трупе Купалаўскага тэатра ён сыграў больш за сто разнапланавых роляў. Было сярод іх шмат безаблічных станоўчых герояў, імёны якіх згубіліся ў часе разам з самімі назвамі п'ес эпохі сацрэалізму. Былі спрэчныя — Нехлюдаў ва "Уваскрэсенні" Л. Талстога і вышэйзгаданы Гараднічы. Ён вучыўся ў акцёраў-купалаўцаў старэйшага пакалення: Ржэцкай, Глебава, Платонава, Ждановіч, Дзядзюшкі, Малчанава, Рахленкі. Ён набываў вопыт, але здолеў захаваць уласную індывідуальнасць. Яго лепшыя ролі станавіліся сапраўднымі падзеямі: Ахмед ("Дзівак" Н. Хікмета), Клеон ("Забыць Герастрата" Р. Горына), Кэлін ("Святая святых" І. Друцэ), Бачана ("Закон вечнасці" паводле Н. Думбадзе). Розныя характары, розныя лёсы. Тэатральны крытык Т. Арлова ў сваёй кнізе "Купалаўцы" кажа пра Тарасава, як пра акцёра, які "можа перадаць боль і жарт, тугу адзіноты і безаглядную легкадумнасць, духоўнасць і цынізм, вышыню подзвігу і прывабнасць дзівацтва". "Ён можа" — гэта ключавыя словы паўтараюць усе, хто яго ведае. "Магу" — адно з вызначальных для Тарасава паняццяў, этап са шляху: Хачу — Магу — Ёсць. Для яго гэта значыць спачатку палюбіць ролю, захацець яе сыграць нават тады, калі роля і не адразу прыйшлася да душы. Потым трэба шукаць спосаб існавання ў матэрыяле, шукаць да тае пары, калі не з'явіцца ўпэўненасць — "Магу", здатны гэта сыграць. Потым, калі роля "Ёсць", наладжваць кантакт з гледачом, нешта выпраўляць і ўдакладняць.

Тыя студэнты-першакурснікі, што віншавалі Тарасава, наўрад ці бачылі яго ў спектаклях. Апошні раз Віктар Паўлавіч выходзіў на сцэну Дорнам з чэхаўскай "Чайкі". Але і зараз ёсць магчымасць пабачыць, як працуе майстар, дзякуючы шматлікім тэле- і кінафільмам. Тарасаў — адзін з самых папулярных беларускіх кінаакцёраў. І папулярнасць гэтая не мясцачковая — лепш за любыя словы гаворыць той факт, што ў маскоўскім выданні "Вобразы стагоддзя кіно", дзе змешчана больш за тысячу фотаздымкаў, ёсць і ягоны. Вось лепшыя з яго фільмаў: "На ростанях", "Машыністка", "Нядзельная ноч", "Аварыя", "Соф'я Пяроўская", "Мы з Вулканам", "Полымя", "Заціша", "Крах", "Вадзіцель аўтобуса". Ён іграў памешчыкаў і рэвалюцыянераў, генералаў і звычайных людзей. Сыграць — як ён кажа, перамагчы — Тарасаў можа любы драматургічны матэрыял. Двойчы яму давялося пераўвасабляцца ў апошняга расійскага цара Мікалая II: у выдатным тэлефільме "Крах" (1966 г., зорны час — у гэтым годзе Тарасаў атрымаў Дзяржпрэмію БССР) і ў апошнім фільме Корш-Сабліна "Крушэнне імперыі" (1970 г.). Па прызнанні Расціслава Янкоўскага, які віншаваў у той вечар свайго даўняга сябра, лепшага Мікалая ён не бачыў і ўвогуле сабе не ўяўляе.

У фільме "Заціша" аператар Юрый Марухін зрабіў сем кінапроб і нарэшце знайшоў той вобраз старога памешчыка, які так доўга шукаў: Тарасаў павінен знешне ператварыцца ў копію Тургенева! Тады над высакароднай сівізной прыйшлося папрацаваць грымёру. Зараз беласнежныя тургенеўскія віхры і барада ўпрыгожваюць гэтага бясконца абаяльнага чалавека не толькі на здымачнай пляцоўцы. Не так ужо складана быць прыгажуном у маладосці — а паспрабуйце ў 65 выклікаць захапленне сваёй знешнасцю! Тарасаў быў сапраўдным кумірам жанчын 60—80-х. Яго завалялі кветкамі і палымянымі лістамі. На кожнае 8 сакавіка жанчыны выпраўляліся ў паломніцтва на спектаклі з яго ўдзелам.

Тэатр пакідае толькі ўспаміны. Кіно ў гэтым сэнсе больш удзячная справа — яно можа захаваць працу акцёра на многія гады. Але не толькі яно. На радыё да гэтай пары засталіся кіламетры стужкі з запісамі Віктара Паўлавіча. Паводле іх можна было б пісаць грунтоўную працу пад назвай "Тарасаў на радыё". Для яго гэтая праца не была халтурай — партнёры па запісах дагэтуль узгадваюць, як ён мог здзівіць нечаканай, трапна знойдзенай інтанацыяй.

"Іграць з такім партнёрам — вялікае шчасце, — прызнаецца актрыса Зінаіда Бравар-ская. — Ён надзвычай адухоўлены чалавек, у яго звыштонкая інтуіцыя, велізарная абаяльнасць, бездань цеплыні, лагоднасці, чуласці. Я не ведаю больш прывабнага артыста ў нашым асяродку. Ягоны тэмбр голасу, ягоныя вочы... А яшчэ ўнутраны такт, сціпласць, сарамлівасць, нават самаедства нейкае... У дачыненні да ўласнай асобы літара "я" ў яго на тым месцы, дзе яна і знаходзіцца ў алфавіце". Ці многа сярод нас такіх людзей?

Юлія ПАЛАЧАНІНА

ПАМЯЦЬ

Быў сынам сваёй зямлі...

Перш-наперш дазвольце працытаваць лірычную, эмацыйную, запальна-публіцыстычную фрэску з кнігі Ярослава Пархуты "Сустрэча з іншапланецянкай" — "Тройчы забіты":

"Яго прасілі:

— Вырві карані свае з зямлі гэтай, ідзі за намі. Толькі ў нас цябе чакае багацце.

Не вырваў. Не пайшоў. Не захацеў багацця таго. І яго забілі.

Яму прапаноўвалі:

— Адрачыся веры свае, прыймі нашу. Толькі сярод нас цябе чакае слава.

Не адрокся. Не прыняў. Не захацеў славы тае. І яго забілі.

Яму загадвалі:

— Забудзь матчыну мову, назаўсёды пакінь народ свой. Толькі ў нас ты адчуеш сябе шчаслівым.

Не забыў. Не пакінуў. Не захацеў шчасця таго. І яго забілі.

...Тройчы забіты, ён застаўся навечна СЫНАМ зямлі сваёй."

Прафесійны журналіст па адукацыі, чалавек, за плячыма ў якога была вялікая газетная практыка, Яраслаў Сільвестравіч Пархута пакінуў свой асаблівы, адметны, досыць заўважны след у беларускім краязнаўстве. Памятаю, як пісьменнік аднойчы выказаў шкадаванне, што не з малады гадоў заняўся хаджэннем па Беларусі. Краязнаўца ж з Я. Пархуты атрымаўся класічны, натуральны. Пісьменнік збіраў свой рукзачок, у агульных абрысах вызначаў тэму і ішоў пешшу за ёю. І гэта рабіў, ужо адведаўшы "смак" інфарктаў і інсультаў.

Так нарадзілася першая ў краязнаўчым яго набытку кніга — "Жаваранак над полем". Не адразу яна пабачыла свет. Колькі гадоў праляжала ў адным выдавецтве. Пасля ўжо другое адважылася яе выдаць. І як бы цяжка ні даваўся Яраславу Сільвестравічу кожны з яго паходаў, пісьменнік даволі настойліва працаваў. Адна за другой прыходзілі да чытача краязнаўчыя кнігі. У апошнія гады пра літаратара пачалі многа пісаць. З'явіліся ў друку інтэрв'ю з ім. Творчасць у нядаўнім яшчэ журналіста — краязнаўчая творчасць! — была ўшанавана Дзяржаўнай прэміяй Рэспублікі Беларусь. А ўвесну 1996 пісьменніка не стала. Зламалі праклятыя інсульты-інфаркты.

...Памятаю гэта пахаванне. Калі хто і адважыўся з пісьменнікаў нешта сказаць, то дрыготкім голасам. Здавалася, што нас, цывілізавана-цынічна прызвычаеных да смерці, смерць дарагога і, мусіць, адразу ўсім блізкага чалавека кранула як ніякае іншае гора. Але ўсе тут, на гэтым свеце, — індывідуальна і ў кожнай душы пасобку. Хачу зараз сказаць пра іншае...

І вось пра што. Я. Пархута пакінуў пасля сябе досыць важкую спадчыну. І — тымі выдадзенымі ў апошнія дзесяць гадоў жыцця кнігамі. І — нарысамі пра вёскі Крывічы (а ўсім паселішчам з такой назвай і меркаваў прысвяціць краязнаўца наступную сваю кнігу). На гэтай спадчыне можна выкладаць урокі гісторыі (і натуральна, і вобразна пра гэта гавару). Пагадзіцеся, з такім літаратурна-"метадычным" матэрыялам атрымаюцца сапраўдныя ўрокі любві, павагі да Айчыны, да Бацькаўшчыны.

Цяжка паверыць, безумоўна, што вось ні з таго ні з сяго пад выданне спадчыны нейкае з выдавецтваў будзе прасіць у дзяржавы грант... Спадзяванне на "Беларускі кнігазбор", прыкладам. Ці мо — на маленькае прыватнае выдавецтва "Пейто" (выдала ж яно тры краязнаўчых нарысы пра беларускія паселішчы). Пралічаць гэтыя выдаўцы попыт на будучую кнігу Я. Пархуты і, будзьце ўпэўнены, выдадуць. Бо і ў кнігарнях, і ў бібліятэках сёння гавораць адно і тое ж: кніга беларуская пазнавальная, краязнаўчага характару патрэбная! Іншая справа — патрэбны пад яе і моцны фінансавы першаштуршок. А мо паруліцца пра новую кнігу, пра перавыданне спадчыны Я. Пархуты і новае пісьменніцкае выдавецтва, заснаванае пры творчым саюзе?..

З "Тастамента" Яраслава Пархуты: "...Адпісаў бы табе храм. Але яго няма, а на руінах святыняў яшчэ правіць шабаш антыхрыст.

І таму адзінае, што адпісваю табе, — гэта Любоў да краю роднага. Зберажы яе і перадай дзецям сваім. А дзеці няхай перададуць сваім дзецям. А тыя — сваім...

Тады мо ўсё і вернецца на кругі свая."

Давайце ўсё ж нешта зробім у працяг тае работы, якую здзяйсняў, тварыў для чытача Яраслаў Сільвестравіч. Зробім у імя Любові да краю роднага.

Алесь КАРЛЮКЕВІЧ

НАДЗЁННАЕ

Зямля ў бядзе

Анатоль СІЛЯНКОЎ

Магчымасць жыць на зямлі, карміцца з яе сваёй працай, як заўсёды была, так і застанецца заўсёды адной з галоўных умоў шчаслівага і незалежнага жыцця людзей.

Л. ТАЛСТОЙ

1.

— Што вы тут за агарод гародзіце? — жартуючы, запытаў я пажылую аднасяльчанку на вясковай вуліцы, не падазраючы, які вялікі сэнс мае для яе пытанне.

— Ой, не кажыце!.. — апасліва азіраючыся па баках, пацягнула яна мяне за рукаў бліжэй да сваіх веснічак.

Напаўголаса, каб ніхто не падслухаў, яна расказала гісторыю той агароджы. Многа гадоў побач з яе хатай пуставаў суседскі агарод. Днямі сусед памёр. Яна адразу ж паехала ў райвыканкам. Старшыні не было, зайшла да намесніка. Папрасіла перадаць ёй агарод. Той згадзіўся. Пазваніў у сельсавет, дамовіўся аб перадачы з яго старшынёй.

А праз пару дзён жанчыне перадалі новае рашэнне: той агарод адвесці суседу. Ёй пакінулі толькі невялікую палоску.

— У суседа сын вялікі начальнік у Мінску, вунь на якой машыне раз'язджае, — выціраючы слёзы, паказала жанчына на чорны "мерседэс", што стаяў паблізу. — Ён дамовіўся з самім старшынёй райвыканкама...

Такіх нябачных свету драм з-за кавалачка зямлі разыгрываецца ў вёсцы нямала.

З усіх знаёмых сялян я не ведаю ні аднаго, які б задаволена гаварыў пра свой агарод — у аднаго пясок, нічога не расце, у другога балота, вадой залівае, у трэцяга гліна, зямля як камень... І многія як пра набалелае падрабязна расказваюць пра крыўды і ганьбу, што давялося перажыць, набываючы прысядзібны ўчастак, працуючы на ім. Таго перасялілі з хутара, тры разы памяняў месца для сядзібы, пакуль не спыніўся на больш-менш прыстойным. У таго тры сям'і сядзелі на адным агародзе, калгас не хацеў раздзяляць. У некага ад бацькоў застаўся дрэнны ўчастак, а лепшы так і не выдзелілі.

Крыкі і лямант, якія ўзгараюцца з-за зямлі, можна пачуць у вёсцы і сёння. Што дзіўна: за ваколіцай без канца і краю цягнуцца шырокія абсягі палёў, а тут людзі ціснуцца адзін да аднаго, як на крызе ў час бедства.

Вядомыя адносіны ўлад да прыватнага падвор'я ў недалёкім мінулым. Жахі калектывізацыі хоць і раскрылі, а вывадаў не зрабілі: калгасніку так і не далі магчымасці вярнуцца да самастойнай гаспадаркі. Многія сяляне не мелі права набыць нават карлікавы агародзік. У зямельным кодэксе і прыкладным калгасным статуце было запісана: выдзяляць зямлю для індывідуальнага агародніцтва толькі тым, хто працуе на дзяржаўным прадпрыемстве ці ў калгасе, астатнім, уключаючы пенсіянераў і інвалідаў, — толькі пры наяўнасці свабодных прысядзібных зямель.

А вось найноўшая пастанова: прыстасоўваць структуру прысядзібных участкаў да патрэб перабудовы сяла. Патрэбы ж тут, вядома, якія. Як у гараджан: ні кала, ні двара.

Узорам стала перспектыўная шматпавярховая вёска. На Брэстчыне побач з трохпавярховымі дамамі калгаснікам не адводзілі ніякіх агародаў, на Гродзеншчыне некаторых навасёлаў двухпавярховак надзялялі кавалачкам зямлі ў тры соткі. Спецыялісты зрабілі несусветнае адкрыццё: прысядзібны ўчастак патрэбны селяніну не для таго, каб весці дапаможную гаспадарку, а каб толькі пабудаваць дом. Таму ўсюды зрабілі правілам: дзеля кампактнай забудовы вёскі выносіць прысядзібныя агароды за межы жылой зоны. Вось ён, чыноўніцкі падыход!

Агарод стаў пудзілам для начальства. Хто не закантрактаваў цялёнка, не здаў малака ў лік плана, даведзенага калгасу, таму абрэзаць "соткі" — такі агульны падыход.

2.

У свой час мне давялося непасрэдна сутыкнуцца з усімі тонкасцямі гэткай дзеі. Хацеў купіць закінутую хату пад Лагойскам — сельсавет не дазволіў. Набыў дачны ўчастак каля Бараўлян — райвыканкам не зацвердзіў прыём у садаводства. Пазней з-за невялікага агародзіка даводзілася мецъ справу і з Камітэтам народнага кантролю, і з райкамам партыі, і з адміністрацыяй установы, дзе працаваў.

І каб гэта было толькі ў далёкім мінулым, у тыя сівыя незваротныя гады.

... Сцяжынка прывяла мяне на край вялікай шумлівай вёскі, што каля Стоўбцаў. Недзе далёка гудуць машыны па асфальце, дыміць трубой нейкі заводзік, а тут спакой і цішыня: клякоча бусел у гняздзе на бярозе проста над варотамі ў двор, журчыць рачулка за хлявом, па двары перад замкнёнымі дзвярыма топчуцца галубы. Хата, як і агарод, пустуе многа гадоў, гаспадары праз сваякоў згадзіліся прадаць яе мне.

І вось я ў кабінеце старшыні калгаса Антона Юнцэвіча. Па яго твары я бачу: усе мае словы гучаць як у тых кабінетах, дзе сценкі абабіты гукапаглынальнымі плітамі, — губляючы ўсе адценні. Не дазволіць! — канчатковы яго прысуд.

Зноў пошукі, зноў адмовы старшыні...

Але набыць хату не значыць стаць уладаром прысядзібнага агарода. Праўда, мне пашанцавала: парадкі памяняліся, змяніўся гаспадар вясковых агародаў, знялі ранейшыя абмежаванні. Хоць беззаконнасць засталася ранейшай: мой "пляц" мясцовае кіраўніцтва перакроіла па-свойму, насуперак новаму закону, на маю заяву сельсавет нават не адказаў.

У той час — пачатак дзевяностых гадоў — многія гараджане рванулі да вясковай ваколіцы. Сёння зарастаюць бур'яном нават тыя агароды, што раней засяваліся. Надзеі новых агароднікаў не спраўдзіліся. Сталі праблемай ужо самі паездкі ў правінцыю: напрыклад, з дванаццаці рэйсаў аўтобуса, які хадзіў да нашай вёскі, захаваліся толькі два. І тыя часта зрываюцца. А цэны на білет падскокваюць амаль пасля кожнай паездкі, тады як раней пенсіянер ездзіў бясплатна.

Другая праблема — як апрацаваць зямлю. Каня калгас не дае. Гною таксама. За электрычнасць, за звадкаваны газ грошы бяруць не як з суседзяў-сяльчан, а як з гараджаніна — па найвышэйшай стаўцы. Злодзеі лазяць не толькі па агародах, але і па хатах — зрываюць замкі, высаджваюць вокны. Міліцыя на ўсё гэта глядзіць скрозь пальцы: маўляў, самі вінаватыя, сядзелі б сабе ціха ў гарадскіх кватэрах, ніхто б не кранаў... І многія сёння сядзяць, баючыся ўспомніць бярозку з бусліным гняздом каля хаты, круглатвары сланечнік у агародзе, скрозь усыпаны пчоламі...

3.

Аб ураджаях здаўна прывыклі не думаць. Тады як простая статыстыка сведчыла: усяго тры працэнты ворыва, што належалі прыватнікам, давалі палову ці не намнога меней агародніны, бульбы, садавіны, яек, малака, мяса. Гэтыя лічбы, на якія мне раней іншы раз даводзілася спасылацца, прыводзілі некаторых чыноўнікаў проста ў шаленства. Абвінавачвалі ў настальгіі па старой вёсцы, у разгалашэнні службовых дадзеных. А адзін вядомы публіцыст павучаў у друку: вынікі прыватнікаў дасягнуты пры дапамозе грамадскай гаспадаркі.

Сёння зразумела кожнаму: калгасам і саўгасам цяпер не да прыватніка, самі ледзьве зводзяць канцы з канцамі. І што паказваюць дадзеныя, хоць, праўда, і недакладныя (ніхто іх у прыватнікаў не збірае)? У Расіі яшчэ пяць гадоў назад падвор'і ўпершыню за многія дзесяцігоддзі апярэдзілі буйныя гаспадаркі. А летась, напрыклад, яны далі бульбы і агародніны на восемдзесят пяць працэнтаў ад агульнага ўраджаю.

Тое ж і ў нашай рэспубліцы. Чатырнаццаць працэнтаў сельгасугоддзяў, што адведзены прыватным агароднікам і садаводам, пастаўляюць на агульны стол восемдзесят працэнтаў агародніны і бульбы, яшчэ больш пладоў і ягад, да сарака працэнтаў малака і многа іншых прадуктаў.

Апошнія перамены — гэта вынік перш за ўсё вялікага абвалу ў працы буйных гаспадарак. Сёння размова ідзе аб іх выжыванні. На нагах трымаюцца лічаныя адзінкі. Больш нізкай аплаты працы нідзе ўжо няма. Жывёлу карміць нечым. Тэхніка не абнаўляецца, мінеральных угнаенняў купіць няма за што...

З-за таго, галоўным чынам, пуста ў магазінах. Паўтарапрацэнтнае малако называюць дасягненнем веку. Людзі забыліся, як выглядаюць вяршкі. Па сутнасці, пакінулі без асноўнага харчу дзяцей, хворых, састарэлых. Як нейкі небывалы цуд успамінаюцца на магазінных паліцах духмяныя паляніцы, румяныя калачы, здобныя абаранкі. З зайздрасцю любуемся мы заморскімі апельсінамі, бананамі, ананасамі, што прадаюцца ў тых кіёсках, дзе некалі красаваліся беларускія танныя яблыкі, дулі, арэхі.

Што здарылася з нашай песеннай, працавітай вёскай? Прычыну бачаць усе. Эканамісты прыводзяць такія разлікі: раней літр малака каштаваў два з паловай літры бензіну, цяпер наадварот літр бензіну каштуе каля двух з паловай, а то і болей, літраў малака. Хоць і ў тыя даўнія часы бутэльцы малака было далёка па цане да бутэлькі баржомі ці "Мінскай-4". Такіх разлікаў можна прывесці нямала. Сутнасць не ў дзешавізне прадуктаў поля і фермы, не ў парытэце або "нажніцах" цэн. Сутнасць у іншым...

Цёмныя хмары накрылі не толькі буйныя, але і дробныя гаспадаркі. Ім цяпер нават яшчэ цяжэй. Буйным выдзяляюць трыльёны рублёў, пра дробныя ніхто не ўспомніць. Горш таго. За падмогу буйныя адказваюць зніжэннем цэн на прадукты, дробныя вымушаны падладжвацца пад іх. І тым не менш...

Беларусь як была так і застаецца "бульбяшыхай". У разліку на адну душу нідзе болей "другога хлеба" не вырошчваюць — аж па семсот кілаграмаў. І амаль усё гэта ўручную, дапатопным спосабам. Калгасам і саўгасам, дзе трактары і бульбакапалкі, бачыце, не выгадна займацца таннай культурай.

Тое ж з агароднінай. Буйныя гаспадаркі настолькі зменшылі пастаўку яе, што ўсе магазіны, якія гандлявалі гароднінай, а іх толькі ў Мінску болей за сто, памянялі свае шыльды і, зразумела, спецыялізацыю. Няма на чым ужо спецыялізавацца. Аднак гараджане не засталіся без капусты, агуркоў, памідораў... Колькі не дадалі буйныя, столькі і нават болей вырасцілі дробныя гаспадаркі. І зноў жа ўсё гэта ўручную, пад рыдлёўку, без ніякай механізацыі.

А што атрымалася з садамі і ягаднікамі? Колькі выдавалася "на-гара" ў савецкія часы розных праграм па індустрыялізацыі і спецыялізацыі як пладаводства, так і агародніцтва. Колькі было тарабаршчыны, крыку і звону. Колькі выдзялялася сродкаў на ўсё гэта, колькі зроблена кар'ер на размалёўцы "перспектыў". Вынікам жа было адставанне буйных гаспадарак ад дробных па ўраджайнасці пладоў і ягад болей як ў дзесяць разоў і яшчэ ў большай прапорцыі — па іх валавым зборы.

Сёння грамадскія сады дажываюць свой век, маладыя дрэвы растуць толькі на чатырнаццаці тысячах гектараў — меней чацвёртай часткі ад агульнай плошчы. Кіраўніцтва галіны бачыць правалы і тэрмінова прыняла меры — распрацавана новая праграма, створана асацыяцыя (новае слова ў лексіконе аграрыяў) "Белсадгадавальнік". І хоць прыватнікі даюць намнога болей яблыкаў і ягад, чым іх канкурэнты, гэта яшчэ далёка ад таго, што трэба. У развітых краінах агародніна і фрукты складаюць аснову харчавання, мы ж па іх выкарыстанні нават не набліжаемся да медыцынскай нормы.

4.

Ураджай прыватніка прырастае пераважна на нядаўна адведзеных яму землях. За адзін 1991 год яны пашырыліся амаль у два разы, з іх калектыўныя сады і агароды — болей як у тры разы, дасягнуўшы сямідзесяці тысяч гектараў сельгасугоддзяў. Чаму так хутка выраслі валоданні дачнікаў? Знялі старыя бар'еры, пашырылі межы ўчасткаў да дзесяці і болей сотак, павялічылася колькасць "рамантыкаў зямлі" — чакаецца, што ў хуткім часе іх будзе адзін мільён. Што да вясковых падвор'яў, то іх ворыўныя землі перавысілі адзін мільён, а гэта шостая частка ад агульнага поля.

Створаны болей за тры тысячы самастойных сялянскіх і фермерскіх гаспадарак. Але ўмовы працы для іх вельмі цяжкія, іх колькасць не расце, а змяншаецца, доля ў агульным ураджаі нізкая. Не ў вялікім захапленні ад сваіх набыткаў і астатнія прыватныя гаспадары.

Кожную вясну ў нашай вёсцы, як і раней, людзі чакаюць, пакуль калгас пасадзіць бульбу і пачне размяркоўваць ім дзялкі ў полі. Бурэюць кучы гною насупраць сялянскіх двароў, бялеюць мяшкі з насеннай бульбай пад павецямі. Вяскоўцы разумеюць, што яны многае губляюць і ва ўгнаенні ўчастка, і ў тэрмінах пасадкі, але нічога не могуць зрабіць. Такі даўно заведзены парадак. А ці правільна гэта?

Болей чым год назад падпісаны новы зямельны кодэкс рэспублікі. У ім дазваляецца выдаваць сельскім жыхарам у прыватную ўласнасць або ў пажыццёвае валоданне з перадачай у спадчыну зямельны ўчастак у памеры да аднаго гектара, а ў арэнду — да трох гектараў. Але органы, якія б займаліся гэтым, не створаны. Хоць чуткі ходзяць, што ў некаторых раёнах вяскоўцаў ужо надзяляюць зямлёй. Тут зноў залежыць многае ад мясцовых улад. Чаму так марудна раскручваецца чыноўніцкая машына? Можа, зямлі не хапае?

У рэспубліцы пастаянна вядуцца размовы аб запусценні палёў. Ёсць дадзеныя, што за трыццаць гадоў з 1966-га зарасло кустамі і заплыло балотам больш за 850 тысяч гектараў сельскагаспадарчых угоддзяў. За той жа перыяд выйшла з ужытку 360 тысяч гектараў меліяраваных зямель, прычына тая ж — безгаспадарчасць. Праўда, каля 300 тысяч гектараў было зноў асвоена. Астатнія так і прапалі. А колькі ўрадлівых палёў і агародаў

Фота Ул. КАГУЦЕНКІ.

проста пустуе ці апрацоўваецца абы-як. І гэта ў той час, калі людзі сумуюць па працы на зямлі, просяць пашырыць іх участкі.

У Югаславіі летась як толькі натаўцы разбамбяць якое прадпрыемства, рабочым адразу выдзяляюць зямлю, каб маглі самі сябе падтрымліваць матэрыяльна. У нас ужо дзесяты год цягнецца абвальнае падзенне эканомікі, а рэальная падтрымка насельніцтву не прапануецца. Што казаць пра асобных грамадзян! Нават навукова-даследчаму інстытуту бульбаводства, кіраўніцтва якога гаспадарнікі проста раздзіраюць на часткі, раённыя ўлады не выдзяляюць пусткі, нікому не патрэбнай, — на даследчыя работы. Гэта палітыка сабакі на сене — і сам не гам і другому не дам.

Праходзячы па вёсцы, іншы раз прыглядаешся да агародаў: што вырошчваюць там гаспадары? І немагчыма не смуткаваць: вельмі бедны асартымент культур. Амаль ва ўсіх аднолькавы — бульба, буракі, ячмень, капуста, гарбузы. Не ва ўсіх — морква, не заўсёды — агуркі, рэдка ў каго — памідоры. Пра спаржу не чулі, хоць у некаторых і расце як кветка пад вокнамі. Салату ведаюць, але здзіўляюцца, як такую траву ядуць.

Селянін заціснуты ў кут. Зямлі мала, недзе развярнуцца. Ён вырошчвае толькі самае неабходнае. Ды і то не для сябе, а болей для каровы, свінні, курэй. Сабе ўжо што застанецца. Яму, вядома, таксама хацелася б разнастайнасці, але дзе хаця б таго насення ўзяць? І якога?

Уся навука працуе на калгасы і дзяржгасы. Ім прапануецца іншы раз абменьваць з сялянамі тыя сарты, што ідуць на корм жывёле, — бульбу, буракі, моркву. Але ці магчыма такое? У сялян адбіраюць нават тую бульбу, якую яны самі збіраюць пры перакопцы асенняга поля. Гэта ж даўняя палітыка: лепш хай загіне, толькі не ідзе на карысць селяніну.

На нарадзе ў Магілёве прэзідэнт Лукашэнка, звяртаючыся да гаспадарчых кіраўнікоў, заклікаў іх дапамагчы вяскоўцам насеннем, каб не быць, як ён сказаў, нелюдзямі. Вельмі дакладны вобраз. Думаецца, яго можна было б выкарыстаць і ў болей шырокім плане — у адносінах да ўсіх, хто мае непасрэднае дачыненне да вёскі.

(Працяг на стар. 15)

"Па святочных шляхах Беларусі"

Так назваў сваю кнігу Мікола Макарцоў, даўшы ёй падзагаловак "Рэжысёрскія нататкі". А імя М. Макарцова, несумненна, лімаўскаму чытачу добра вядома. Мікола Фёдаравіч — адзін з самых слынных сённяшніх адраджэнцаў, ён належыць да шэрагу тых, хто не на словах, а на справе клапоціцца, каб народ наш усё больш ведаў аб сваіх каранях, каб далучаўся да тых лепшых традыцый, што жывуць здаўна і якія, на жаль, за доўгія гады нацыянальнага бяспамяцтва забыліся. А робіць ён гэтую ўдзячную справу праз арганізацыю масавых святочных мерапрыемстваў. Не тых заідэалагізаваных, што былі раней, а напоўненых беларускім каларытам, а таму вельмі адметных, непаўторных сваёй нерушавасцю. М. Макарцоў, як гэта відаць з яго "Прадмовы" да кнігі, перакананы: "Відавочным становіцца тое, што святы на сённяшні дзень вызваляюцца ад

сацыялістычных стэрэатыпных тэндэнцый, абумоўленых нядаўнім савецкім ладам жыцця з камуністычным выхаваннем. Гэта форма ўвасаблення свят адыходзіць у нябыт, таму трэба адзначыць той факт, што ўсё смялей і смялей у народныя святы, абрады, звычаі ўваходзяць гістарычныя духоўна-царкоўныя матывы. Яны набываюць традыцыйныя элементы мінулага, дапаўняюцца шматлікімі новымі фарбамі".

З гэтай жа "Прадмовы" бачна, як М. Макарцоў ставіцца не толькі да неабходнасці правядзення падобных мерапрыемстваў, а і як уяўляе іх сабе, каб яны не былі толькі відовішчнымі, што таксама з'яўляецца важнай перадумовай, а неслі яшчэ глыбокі нацыянальны змест, спрыялі абуджэнню народа. А гэта ўжо ў многім залежыць ад таго, хто бярэцца за арганізацыю тэатралізаваных свят. Таму "рэжысёрскія нататкі "Па святочных шляхах Беларусі" — гэта і, у пэўнай ступені, дапаможнік, для тых, хто возьмецца за гэткую ж добрую справу. І перасцярога, каб будучыя рэжысёры не пайшлі па шляху найменшага супраціўлення: "Акрамя неабходных творчых даных, якімі павінен валодаць рэжысёр-пастаноўшчык масавых прадстаўленняў, яму патрэбна мець уяўленне пра арганізацыйна-пастановачны працэс, каб не разгубіцца перад мноствам праблем і пытанняў, якія нечакана пачнуць узнікаць, патрабуючы неадкладнага вырашэння". Важны той накірунак у развагах М. Макарцова, што тычыцца падрыхтоўкі такіх творчых кадраў: "Каб адрадзіць народныя традыцыі — патрэбны рэжысёры, менавіта пастаноўшчыкі святочнай дзеі, з неабходнымі задаткамі сцэнарыста і пэўнай практыкай за плячыма. Для паспяховага вырашэння гэтай надзённай праблемы трэба пайсці па шляху медыцынскага інстытута, у якім студэнты яшчэ з першага курса набываюць практычныя навыкі непасрэдна ў паліклініках, бальніцах. Трэба так арганізаваць навучальны працэс, каб студэнты на працягу вучобы ва універсітэце праходзілі практычную школу ў некалькіх рэжысёраў. Бо адным дыпломным святам і універсітэцкімі аўдыторыямі навучыць будучага рэжысёра амаль немагчыма".

І ў сувязі з гэтым, канечне, вельмі важныя ўрокі самога М. Макарцова. А што ўяўляе сабой яго рэжысёрская школа, лёгка ўпэўніцца, пазнаёміўшыся з расказам пра тыя тэатралізаваныя святы, арганізатарам якіх ён стаў у розны час. З асаблівай цеплынёй аўтар вяртаецца да сваёй першай работы ("Мае першае веснавое"), ладзячы свята "Гуканне вясны" ў вёсцы Маркавічы Гомельскага раёна, "калі яшчэ адраджэнскі подых беларушчыны не кранаў нас, і тая звыклая Масленіца, якая мела сваё ранейшае бытаванне ў некаторых мясцінах з даволі сціплымі праявамі, што і сцвярджаюць фалькларысты-даследчыкі, шырока святкавалася на Беларусі". На шчасце, першы блінец, як кажуць, не застраў камяком у горле і паступова М. Макарцоў, набываючы вопыт, пераходзіў да няменш арыгінальных сцэнарыяў. Як, для прыкладу, калі па сутнасці з небыцця вярнулася друцкая даўніна "Свята старажытнага Друцка"), ці падчас далучэння да лепшых народных традыцый ("На крылах Палескага фальклору", "Тураўскае Купалле", "Баркалабаўскае Купалле", "Разгуляўся Юр'еў конь". Няменш цікавыя былі і іншыя святы), а ўсяго ў кнізе расказваецца пра 14 з іх.

Юрась ВАЙСЁНАК

КРЫТЫКА

Не так даўно на старонках "ЛіМа" друкавалася інтэрв'ю з прадстаўніком "пакалення ікс" — цікавым і самабытным празаікам Алесем Наварычам (поруч было пададзена і яго сатырычнае апавяданне "Камуністы"). Прымаючы публікацыю цалкам, хачу выказаць нязгоду з высновай, што аўтар ужо забыты — "нібыта калі і быў Наварыч, то яго ўжо няма". Хачу заступіцца за земляка і прапанаваць вашай увазе нататкі аб творчай індывідуальнасці празаіка (зробленыя, праўда, ужо даўнавата) калі я збіраўся падрыхтаваць кнігу творчых партрэтаў пісьменнікаў Століншчыны). Тым болей, у гэты час адбылося "другое прышэсце" аўтара ў вялікую літаратуру — яго апавяданні ў кастрычніцкім нумары "Полымя" прызнаны лепшай публікацыяй за мінулы год. Упэўнены, што мастакоўскі патэнцыял А. Наварыча моцны і ён яшчэ раскрыецца па-сапраўднаму, сведчаннем чаму — яго творчая эвалюцыя.

АЎТАР

Вяртанне наперад

У літаратуру ён увайшоў упэўнена і прыгожа, маючы ў якасці пропуска не толькі два зборнікі сапраўднай прозы, але і благаслаўленне Аляксея Карпюка, які заўважыў новы талент і шчыра парадаваўся за яго. Аляксей Нічыпаравіч прадставіў свайго пратэжэ надзвычай выразна. Сваю прадмову да першага зборніка амаль невядомага аўтара ён назваў "Слова пра талент" (і пачаў яе такім радком, гонар пачуць які выпадаў нямногім літаратарам, тым болей пачаткоўцам: "Каб старонняму чалавеку зачытаць асобныя старонкі з гэтай кнігі, то ён хутчэй за ўсё сказаў бы, што напісаў іх Прышвін ці ранні Шолахаў"). А пісаліся творы зборніка ў той час, калі аўтару было крыху болей за дваццаць.

Параўнанне Алеся Наварыча, а гаворка ідзе менавіта пра яго, з Прышвіным і маладым Шолахавым зусім не выпадковае. У беларускага празаіка гэткая ж выключная, як і ў згаданых аўтараў, знітаванасць са сваім родным краем, сваёй маленькай радзімай. "Лазоревой степью" для маладога Алеся Трушко (сапраўднае прозвішча аўтара) становіцца родны Відзібор з адметным ландшафтам, Прыпяць з яе пратокамі і балотвымі тонямі, нават дарагія сэрцу балоты, прарэзаныя наўрад ці так неабходнымі меліярацыйнымі каналамі, там, дзе жывуць людзі са сваёй спецыфічнай гаворкай і светаўспрыманнем, на унікальным кавалачку паўднёвага Палесся на мяжы Століншчыны і Лунінеччыны. Калі ж зямлячка пісьменніка Жэня Янішчыц узнёсла сцвярджала, што "Беларусь з Палесся пачынаецца", то А. Наварыч сціпла прызнаецца, "што жыве ніжэй Слуцка, блытаючыся ў падоле Маці-Беларусі". Згаданы рэгіён, як і наогул усё брэсцкае Палессе, доўга не меў сваіх аўтахонных аўтараў, менавіта таму цяпер яны імкнуцца як мага хутчэй, з выключнай захопленасцю, якая падчас выконвае ролю ружовых шкельцаў, распавесці urbi et orbi пра тое багацце, да якога Бог спадобіў ім дакрануцца. Ці не таму галоўным, а на першых парах вызначальным становіцца захапленне незвычайнасцю роднага краю і гонар за ўсё, што ўваходзіць у разуменне сутнасці апошняга. Менавіта гэтаю любоўю і асвечаны ўсе паэтычныя замалёўкі і апісанні прыроды ў А. Наварыча: "...і нечакана хлопец апынуўся яшчэ ў адным казачным свеце... Гэта быў цуд! Мільён пралесак малочнай пенай заліло паўвыспу, абліло наўсцяж пагоркі... А там, сярод мноства вадзяных веснавых траў, што былі ўсе заглушаны буйна квітнеючай лотаццю, там коцікі бералогу — жоўтай лазы, густа абсыпалі прагрэтую сонцам ваду, там, сярод згрызенага ўшчэнт капытніку і сіту, цягалі вярбовае голле бабры. Яны клапатліва плюскаталі ў неглыбокай вадзе, грызлі кару, абхапіўшы сцяблы лапкамі. Іх, мабыць, было штук з шэсць. І ў незвычайным захапленні падглядваў на гэты свет хлапчына. І назаўсёды ўвайшлі ў свядомасць хлапца — веснавая чаша з лотаццю і чырвоным цюльпанам, брохаючыя ў ёй бабры, чысты звон з старажытнага сяла".

Здавалася б, каго можна напрыканцы XX стагоддзя здзівіць апісаннем прыроды, тым болей гэтага загадкавага, таямнічага краю, паэтычна ўзнавіць які спрабавалі вунь якія слынныя майстры пяра — І. Крашэўскі, А. Кіркор, А. Купрын, Я. Брыль, У. Караткевіч, у апошні час Г. Марчук? Нягледзячы на тое, што практычна ў кожным творы А. Наварыча прырода становіцца не проста аб'ектам успрымання, а рэальнай дзейснай асобай, нельга ўсё ж такі яе апісанні лічыць паэтычнымі замалёўкамі ці пейзажнымі карцінамі. Складваецца ўражанне, што аўтар і не імкнецца да іх ажыўлення, бо ён не проста любуецца гэтай дзікай буйнасцю квецені жыцця, як той жа згаданы Купрын — таленавіты, але ўсё ж такі старонні погляд. Пісьменнік-аўтахон бачыць усё апісанае знутры, ён, па сутнасці, часцінка гэтай прыроды, гэтага свету. А. Наварыч жыве ў гэтым свеце і радасцю падобнага існавання гатоў шчыра і захоплена падзяліцца са сваім чытачом, якога ён надзвычай любіць і паважае, а ў некаторых выпадках складваецца ўражанне, што і пабойваецца (ці не гэтым абумоўлена пэўная "літаратурнасць" у некаторых выпадках, пра што пагаворым ніжэй). Вось чаму ён запрашае на вялікае, сапраўднае, шчырае свята жыцця якраз на гэтай зямлі. Сапраўдным прызнаннем у любові да апошняй стаў "Вянок абразкоў" — своеасаблівы збор вершаў у прозе (цікава, ці пісаў юны Алесь Трушко вершы?). Як некалі на пачатку стагоддзя малады Зм. Бядуля ў сваіх імпрэсіях, а потым незабыўны М. Стральцоў у паэтычных навелах, А. Наварыч выкладае мазаіку таямнічага Палесся, прычым мазаіку выключна арыгінальную, цалкам адпаведную светапогляду палешука. Як згаданая ўжо Жэня Янішчыц праспявала схаваную пад тлумам гадоў шматвяковую песню жанчыны-паляшучкі, так і А. Наварыч паспрабаваў спасцігнуць міфалагічнае ўспрыманне свету, што ў выключнай ступені ўласціва беларусу-палешуку. Пісьменнік стыхійна ўсведамляе, што незвычайнае, фантастычнае, нават дэманалагічнае так арганічна паядноўваецца ў свядомасці апошняга з рэальнасцю, што і з'яўляецца ўвогуле адметнасцю яго светапогляду і светасузірання. Бо менавіта тут жывуць цары травяной нерушы (аднайменнае апавяданне), якія ў месячным святле шукаюць на могілках заклятую траву. Яны падсвядома, нібы тыя жывыя істоты, адчуваюць непарыўнае адзінства з усім на гэтым свеце: "І ішлі яны па вераснёвых травах, патаптаных хіба што шпакамі. Ліўся светлы струмень на іх галовы, і радасна і спакойна ім было, і адзін аднаго разумеў і адчуваў блізка-блізка еднасць з акаляючым светам... Усё было ім самім да няўсцерпу".

Ці не таму дурнаваты, як здаецца аднавяскоўцам, Дзямід па прозвішчы Недарэка, палохае сякерай старую яблыню, клянецца ссекчы яе, калі не будзе даваць яблыкі? І, як гэта ні дзіўна, вясной кучаравая яблынька, што год з шэсць як не радзіла, увабралася лісцейкам, а потым густа-густа пакрылася ружовай завяззю. Але няма радасці чалавеку ад кіпені веснавой замеці — гіне апошняе спадзяванне Дзяміда, што ягонае семя дало завязь.

Рамантыку-палешуку да гэтага часу хочацца верыць, што гэта не будзённы гром грыміць над Прыпяццю, а паганскі ўсемагутны весялун і волат Пярун выглядае з-за разарванай хмары і ляскоча ў свой вялізны бубен. Як хочацца, каб у кожным Глушцовым воку (азерцы) жыла свая Нэсі. Бо нават Саўка, што некалькі гадоў выседзеў у балоце, не баяўся нічога на свеце, акрамя аднаго вадзяніка, які ноччу цягне чалавека за нагу ў ваду. Бо толькі тут, як у нейкім трылеры, можна ўбачыць неверагоднае. Бо толькі тут жывуць незвычайныя птушкі рабкі, што існуюць сярод грому, п'юць на ляту вясёлкавазіхоткія кроплі дажджу, пералётваюць такой ноччу, каб іх ніхто не ўбачыў. Гэта сапраўднае свята жыцця, якое ніколі не забудзе чалавек, бо ён далучыўся да зыходных асноў існавання.

Вось чаму становіцца рэальным нават напаўфантастычны пералёт праз раку без моста. Толькі здзіўленне поруч з усведамленнем, што так усё і павінна быць, ахоплівае героя навелы "Масток у будучыню", калі яны нейкім незразумелым чынам трапляюць ледзь не ў родную вёсачку, пакінуўшы за плячыма паўнаводную Прыпяць. Ёсць нейкая вышэйшая сіла, што спрыяе здзяйсненню нават самых фантастычных падзей і спадзяванняў. Невыпадкова падлетка ратуе ад смерці ўспамін пра забітага сябра ("Злачынства і кара"). Гібель апошняга і ўзрушаныя згадкі пра яе і дапамагаюць хлопцу ў апошні момант адвесці ўласнае вока ад смяротнага начыння.

Наогул, навакольны свет не мае кардынальна-антаганістычнага падзелу на сферу выключна чалавечую і сферу фауны. Вось чаму герой твораў А. Наварыча так імкнецца ўвасобіць свае "паганскія спробы" (выраз аўтара) зблізіцца з гэтым непасрэдным дзікім, нечалавечым — у сэнсе homo sapiens — светам. Велізарнейшая радасць ахоплівае сэрца хлопца з аповесці "Забівец", бо яно перапоўнена самотна-ціхім пачуццём еднасці згаданых паўсфер, што яшчэ застаецца таямніцай для астатніх. А ў гэтае паняцце ўваходзіць многае — і веданне кожнай раслінкі не толькі па знешнім выглядзе, але нават і па паху. І ўспрыманне таго ж бабра не ў якасці будучай шапкі, а хаця б як блізкай, свойскай жывёліны. Невыпадкова ў апошняга ёсць дыхала, як і ў кіта, ноздры падобныя на сабачыя, а галавой ён паводзіць марудна — як карова. І верыцца, што прадстаўнікі супрацьлеглых сусветаў робяць першыя крокі насустрач: "І пачаў хлопец хадзіць да гэтага бабра, і моцна пасябраваў з ім. Некалькі разоў бабёр пужаўся яго, але Міхал не праяўляў ніякіх ваяўнічых намераў. І мала-памалу звер перастаў хавацца пад ваду і ляжаў на паверхі, разглядаў чалавека, і Міхал разглядаў яго, намагаючыся ўсё бліжэй і бліжэй падысці да вады. Яны абодва маўчалі, маўчалі так зацята, быццам гулялі ў маўчанку, — хто першы парушыць цішыню, той прайграе нешта неверагодна для сябе каштоўнае. Навокал была чутна бурлівая летне-веснавая калатня жыцця, а яны ўсё маўчалі, што здавалася, зараз ні адзін, ні другі не вытрымаюць і закрычаць кожны на сваёй мове. І заравуць, закрычаць кожны на сваёй мове не што іншае, як песню якую, радасць якую... І Міхал аднойчы не вытрымаў, пачаў шаптаць жывёліне словы, і бабёр пачаў слухаць, мабыць, зацікаўлены гэтым шыпеннем, што выцякала з чалавечых вуснаў:

— Бобрык, ты мой, бабранятка. Ну чаго ты насюру сваю чэшаш, паглядзі на мяне, паглядзі!"

Сімвалам нескаронасці і жыццяздольнасці падводнага свету Палесся становіцца і магутны язь, што прымае ў тых жа людзей экзамен на права называцца чалавекам. Можа, ён і не дасягае памераў рыбіны Хемінгуэя, але затое становіцца бліжэйшым родзічам славутага карпа з палескай аповесці В. Казько (алюзіі з апошнім узнікаюць даволі часта).

Увогуле ж героі А. Наварыча імкнуцца спалучыць аўтахоннае з класічным. Так, яны з гонарам усведамляюць, што радзіма русалак — Беларусь. Вось чаму такім родным становіцца Міцкевіч, бо "гучаць у ім матывы ці пасмурных воблакаў над краем, ці родныя з'явы — лесуны, русалкі з возера". Адзін з іх, Міхал, чакае наканаванай сустрэчы з палескай Свіцязянкай, ён жа шукае ў роднай збажыне дзіўных гепардаў і таму ўжо сам, нібы згаданы драпежнік савану, аглядае залатую ніву. А. Наварыч валодае рэдкім дарам спасцігнуць унутраную сутнасць таго ж бабра, язя, ваўка, птушкі, нават земнаводнай істоты. Бабрыха, што так асцярожна нясе свой жывот, дзе ўжо нешта збіраецца варухнуцца, уражвае адчуваннем крохкасці ўсяго жывога на свеце і веліччу мацярынскага інстынкту. Спробы спасцігнуць таемныя намеры ваўкоў сведчаць аб тым, што няма на гэтым свеце ідыліі, і што чалавек кіруецца ў сваіх учынках не толькі сэрцам ці розумам. А можа, і сапраўды ў чалавеку жыве "кроў Каіна", памкненне забіваць? А можа, змены адбываюцца таму, што там, дзе з'яўляюцца маленькія бабраняты, "святкуе" п'яная школьная моладзь? А можа, ідылія бытавання звера і чалавека была раструшчана не толькі патугамі паляўнічага шалу, але і дзікім пачуццём, што бурыць чалавечае каханне і ператварае яго ў звычайны фізічны акт, за які сорамна і табе і ёй? І наколькі чалавечней выглядаюць тыя ж бабры, якіх ты з-за сваёй зайздрасці да чысціні вялікага кахання забіваеш, страляючы ў чарговы раз у сябе. Невыпадкова апошняе жагнанне героя А. Наварыча суправаджаецца канстатацыяй: "Свяціла, нібы раўло, нямое сонца" (памятаеце чорнае сонца Шолахава як страта сэнсу жыцця).

Людзі, у адрозненне ад звяроў, гатовы знішчаць і сабе падобных, што яскрава ўвасоблена ў палескай былі "Цкаванне вялікага звера". Рабінзанада навыварат дае магчымасць паразважаць не толькі аб унутранай сутнасці чалавека, але і аб ролі абставін у долі чалавечай.

У вершаванай аповесці-гавэндзе "Хадыка" (1847 г.) У. Сыракомля паведаў трагедыю маладога асочніка, што ўпусціў мядзведзя, прадвызначанага на забавы гетмана. Скрыўджаны, скрываўлены хлопец забівае пана лоўчага, а сам хаваецца ў пушчы. Трыццаць год правёў пад яе шатамі няшчасны Хадыка. Родная зямелька спачувала хлопцу, што, як прывід, праблукаў па гушчарах столькі летаў і зімаў, давала яму спачынак і схарон. Але і яна не змагла заглушыць тугу па родных. Стары урэшце вяртаецца да людзей і ў гэты ж дзень памірае. І толькі засталося паданне пра дзіўнага вандроўніка, у якім пазнавалі колішняга асочніка.

Нічога новага няма ў гэтым свеце. Роўна праз стагоддзе трагедыя паўтараецца, таксама на Палессі, літаральна за некалькі дзесяткаў кіламетраў ад першай. У 1947 годзе дэмабілізаваны салдат Іван Бушыла заступіўся перад супрацоўнікамі НКУС за маршала Жукава, што трапіў у няміласць да Сталіна. І, каб не паехаць да белых мядзведзяў, выбірае палескі хлопец родныя лясныя абшары. Сорак два гады блукаў ён па балотах, навакольным сасняку, начаваў у капе сена ў глухім непрыветным лесе. Рассыпалася ад старасці родная хата ў вёсцы, занеслі на клады бацькоў, а ён так і не выйшаў да людзей. "Баяўся, усіх баяўся", — такі быў адказ няшчаснага.

Не ведаю, ці былі знаёмы А. Наварычу згаданыя гісторыі. Можа, проста таленавіты празаік падсвядома спасцігнуў рэальную трагедыю, што патрабавала абавязковай згадкі, чалавечай цеплыні і спагады. Вось чаму і ставрае аўтар загадкавую адысею пра зграю ваўкоў: ёю кіруе нейкая дзіўная істота, у якой потым з цяжкасцю пазнаюць чалавека. Што ж адвяргае чалавека ад свету яму падобных? Наколькі страх можа паралізаваць яго асноўныя сувязі і пачуцці? Што можа вярнуць яго назад? Як зразумець сутнасць тых трагедый, што адбываюцца на гэтай зямлі? Чаму на ёй валадарыць злосная чужая сіла, якая не мае літасці ні да баброў, ні да ваўкоў, ні да людзей, што вымушаны разам хавацца ў тарфяных норах? Тым болей, што ў свядомасці мясцовых жыхароў пануе нейкая дваістасць. Як лічыць А. Наварыч, даволі часта тут ускалыхваецца даўнішняя памяць пра ранейшае жыццё-быццё, калі дзяды-тубыльцы ў лазовых пасталах выходзілі з чорнага балота. Палешукі згаданага рэгіёна выразна адчуваюць сваю непадобнасць. Невыпадкова нават звычайны дзядзька Стахавец стварае тэорыю сваёй адметнасці: фізічнай ("чоловік світлогокі, мочка єго вуха свободная"); лексічнай ("у рускіх — клевер, у беларусаў — канюшына, тут — смоктушкі"); фанетычнай, марфалагічнай (гразь-князь-колодзязь — усе гэтыя формы паляшуцкія); а ў рэшце рэшт тут, аказваецца, жывуць відуны — нашчадкі ўсіх народаў, што тут былі-жылі. Вось чаму хлопец нарэшце прыходзіць да вываду, што ён "у сваёй гарбузнай рэспубліцы, у сваёй Відуніі, на сваім родным Палессі".

Па сутнасці, А. Наварычу прыйшлося двойчы ўваходзіць у адну і тую ж плынь, якую пераадольвае толькі аднойчы "чыста" беларускі літаратар. Для таго, каб стаць адным з апошніх, яму патрэбна было дыстанціявацца ад многіх слоў матчынай мовы, прайсці яшчэ раз праз пакуты сумнення і расчараванняў у пошуках сябе ў "крывічанскай" стыхіі, пабываць у ролі герояў-праўдашукальнікаў з навелы "У цягніку" ("сараміліві і злы, як сапраўдны ліцвін"), убачыць руіны слаўнай гісторыі, адчуць віртуальнасць цяперашняй Радзімы з не меншай віртуальнасцю яе сучаснага мастацтва і, у рэшце рэшт, разглядзець сімволіку будучай надзеі ў дзіўных дзецях. Ці не гэтым тлумачацца і пошукі яцвяжскіх каранёў, і спроба стварэння новай літаратуры? Тым болей, што пошукі і спробы праходзяць пад выразным налётам "летуценнага песімізму".

Што тычыцца апошняга, то, як сведчыць сам пісьменнік у згаданым інтэрв'ю, "летуценняў сапраўды стала меней". Выразнаму аўтарскаму песімізму спрыялі пэўныя негатыўныя змены ў суадносінах пісьменнік — чытач, выдавецкіх справах, грамадска-палітычных абставінах. Само жыццё хутка развейвае ружовы туман.

Выразна іншым паўстае А. Наварыч у апошніх навелах ("Чырвоны мур пад зялёнаю ялінаю" і "Грушы"). У аўтара ўжо і следу няма ад юнацкага максімалізму, ён ужо не дзеліць свет на белае і чорнае (у сэнсе ацэнак), зразумеўшы, што так цяжка спасцігнуць ісціну — калі гэта наогул магчыма. Першы са згаданых твораў апавядае аб нечаканай сустрэчы непрымірымых ворагаў. "Адзін жыў і троссся, як асінавы ліст, за тое, што здзейсніў забойства, смерць учыніў бязвіннаму чалавеку, а другі жыў і начамі скрыгатаў зубамі ад таго, што помсты хацеў, а адпомсціць не мог..." Але ніхто ўжо не збіраецца помсціць. Адзінае, што просіць муж і бацька забітай жонкі і дачкі ў забойцы — паказаць магілу няшчасных. Бо даўно зваліўся сасновы крыж, магілы абраслі травой, здзічэлымі ружамі і язмінам і следу ад іх не засталося — "не пазнаць, не адшукаць, як ні шукай, як ні поўзай на каленцах, як ні абмацвай траву і ўзгорачкі, аброшваючы іх горкімі слязамі".

Не менш трагічны і фінал другой навелы: "цяпер няма таго хутара. Ні хутара, ні грушаў. Хату разабралі, сад выкарчавалі. На пустой сядзібе засталіся толькі шулы ад дзвярэй ды ў бур'яне ляжаць кавалкі каляровага шкла".

Omnes una manet nox — усіх чакае адна і тая ж ноч. Можа, таму так трэба быць ашчадным і любасным у дачыненнях з людзьмі. І наўрад ці патрэбна руйнаваць гэты свет дзеля таго, каб, як гаворыцца ў іншым лацінскім выслоўі, здзейсніўся б справядлівы суд.

У адпаведнасці са зняненнем светапогляду аўтара мяняецца і яго выяўленчая палітра. Шматколерная акварэль саступае суроваму алею жыцця, які і сам падчас замяняецца рэзкай графікай. Толькі дзе-нідзе, асабліва ў апісанні любімай прыроды, блісне ўсмешка юнага аптыміста. Усё гэта сведчыць аб сур'ёзных творчых пошуках А. Наварыча, гэта ж выяўляюць і яго ўдалыя спробы ў сферах сатырычнай і парадыйнай. Згаданае апавяданне "Камуністы" ўяўляе сабой не проста пашыраны анекдот у духу Ф. Багушэвіча, Ядвігіна Ш. ці М. Святлова — народная этымалогія незразумелага і нелюбімага, "небяспечнага" для героя слова: у дадзеным выпадку алітэрацыя слоў "іконы" са спалучэннем "і коны" (у адпаведнасці з вымаўленнем палешукоў), а характэрны зрэз спецыфікі народнага светаўспрымання. Перыпетыі ўступлення неразваротлівага Мікіты ў "кумпарцію" вельмі нагадваюць адвечныя фальклорныя спробы ўзняцца па драбінах, як цыган, на неба, ці вядомыя памкненні ўжо напаўзабытага Шчукара здабыць з дапамогай падобнай афёры хоць які-небудзь партфель. Камізм сітуацыі значна ўзмацняецца апісаннем паслязастольнага "спабоніцтва" на правы належаць да вышэйшай касты і наіўным разуменнем, што корань галоўнага слова — кум...

Наогул, А. Наварыч — мастак ствараць самыя неверагодныя сітуацыі. Сведчаннем таму як фабула згаданых ужо твораў, так і выключна фантастычнае апавяданне "Вяртанне сыноў", змешчанае ў альманаху "Тутэйшыя". (Магчыма, гэта аўтарскі адказ на запатрабаванне часу забавіць чытача фантастыкай, прыгодамі, дэтэктывамі).

У яшчэ большай ступені здзівіў ён усіх апоівесцю пра дзівосныя прыгоды Рабунькі ("Крыніца", NN 16, 20). Хаця, здавалася б, чаму тут здзіўляцца. Таму, што ў каровы ад чарнобыльскіх перасяленцаў нарадзілася цялятка, здольнае гаварыць па-чалавечы і малпаваць усе недахопы homo sapiens? Дык зараз Галівуд запоўніў увесь сусвет разнастайнымі вычварэннямі, што з'явіліся ў выніку тэхнічных мутацый. А беларус з маленства ўзгадаваны на казачках і байках, дзе зусім натуральна герой гаворыць з катком, конікам, казой, ваўком і г. д. Але ў дадзеным выпадку аўтар арыентуецца не на нацыянальную фантастыку, а на традыцыі народнай смехавай культуры, яе карнавальнага пачатку. Вось чаму ён праводзіць сваю гераіню, як некалі Лесаж свайго крывога нячысціка, па ўсіх ступенях сацыяльнай лесвіцы, а потым вяртае да родных крыніц, падрослай мяты. Наўрад ці тут варта знаходзіць пэўныя паралелі, сам аўтар цытуе Стэндаля, што "палітыка — камень на шыі мастацтва". Як некалі кот Гофману, уся рэальная фауна Я. Баршчэўскаму, Красуля і Падласенькі Ядвігіну Ш., Рабунька дазваляе А. Наварычу ствараць фантасмагарычную сітуацыю, дзе сплятаецца рэальнае і фантастычнае, камічнае і трагічнае, дзе толькі фінал выразна антыказачны — усё застаецца як і раней (відаць, гэта тлумачыцца адвечна беларускім — "не хачу быць каралём"). Аўтар паказаў гэты свет крыху іншымі вачыма, і мы ўбачылі і родную прыроду зусім інакш, і многія чалавечыя схільнасці і заганы, і, наогул, спрадвечныя чалавечыя радасці.

Згаданыя пошукі сведчаць пра тое, што прыйшоў час А. Наварычу стварыць аб'ёмны твор, у якім, як і ў жыцці, знойдзецца месца і для трагічнага, і смешнага, і фантасмагарычнага, і развагам пра каханне і філасофію бытавання, як чалавечага, так і братоў нашых меншых, дзе прагучаць як словы літаратурныя, так і паляшуцкія. А што ж? Беларусь з Палесся пачынаецца...

Іван ШТЭЙНЕР

г. Гомель

З НАГОДЫ

Мама Ларыса

А што мы, старыя, для іх,
маладых?
Мы тыя, военныя,
быццам забітыя...
Над хлопцам з дзяўчынай
кляны разгараюцца.
Зайздрошчу? Ніколькі.
Сумую? Ледзь-ледзь..
А нам
Маладосць, пэўна,
не здагадаецца —
Да скону гарэць
І ніколі не тлець.

П. ПАНЧАНКА

Мала хто з выкладчыкаў ці настаўнікаў, на маёй памяці, маглі ўслых прызнаць, што яны былі прадметам захаплення для сваіх вучняў. Яна ж казала пра гэта без абачлівай асцярогі, але і без пыхлівага гонару:

— Так, пісаў мне. Я яму адказала.

Дадам ад сябе, што адказала вершам: досыць зграбным, далікатным і цнатлівым. Вершам-адмовай... Маўляў, дзесьці наперадзе твая Яна — Сіняя птушка шчасця. Хай жа вам шчасціць — колькі адмерана лёсам...

Бо яна жыла і жыве сумленна і бескампрамісна, як належыць сапраўднаму чалавеку і інтэлігенту. І шмат хто гарнуўся да святла і цяпла яе душы. Маю на ўвазе тых, каго ратавала яна сваімі мужнасцю, самаадданасцю ды нонканфармізмам. Але галоўнага з іх — свайго сына — выратаваць ад дачаснага зыходу не змагла...

Колішнім правінцыяльным юнакам, разгубленым у гарадскіх рэаліях, я звярнуў увагу на святло, якое струменіла з вачэй танклявай, ужо не вельмі маладой жанчыны, якая ў перапынках паміж лекцыямі заўзята курыла, не зважаючы на катэгарычныя забароны адміністрацыі. Нават найперш у тыя часы змагар за дысцыпліну і парадак на факультэце наменснік дэкана М. Піпчанка на гэта не зважаў. Чаму? Я зразумеў гэта пазней. Тады ж мяне, хлопца з Нарачы, бянтэжылі не толькі "заганнасць" і нават таннасць цыгарэт выкладчыцы. Досыць хутка я ўведаў яе імя — Ларыса Лявонцьеўна Кароткая, дацэнт кафедры рускай класічнай літаратуры (і маці таленавітага крытыка Варлена Бечыка).

Зрэшты, педагагічны лёс звёў нас яшчэ аднойчы, калі Л. Кароткай давялося на нейкі час замяніць сваю (таксама таленавітую) калежанку Л. Гусеву. Так сталася, што з першай сустрэчы ў філфакаўскіх калідоры, падмацаванай дзвюма-трыма лекцыямі ў аўдыторыях, я стаўся вечным палоннікам гэтай незвычайнай жанчыны. Нас далей нячаста зводзіў лёс, але, паверце, кожная сустрэча, нават хвілёвая, выпадковая, у прафесарскай, у прамежках між заняткамі была для мяне святам далучэння да духоўнасці, людскасці, прафесійнай годнасці, якія выпраменьвала Яна.

Сапраўды, меў рацыю Э. М. Рэмарк, калі сцвярджаў, што кантакт паміж людзьмі падобны да ветру: замкнеш яго ў пакоі — і атрымаеш затхлае паветра. Sapienti sat — мудраму дастаткова. Але для многіх я зараз канстатую добравядомае. Чаму, скажыце, шаноўныя калегі, дагэтуль не напісана штокольвечы грунтоўнага пра драматызм лёсу самога В. Бечыка (акрамя працы А. Бельскага) і яго маці — таксама нешараговага педагога, літаратуразнаўцы і крытыка?

Сёння Л. Кароткая адзначае свой дзень нараджэння. Да гонару кіраўніцтва філалагічнага факультэта ёй было дадзена права выйсці на юбілейную сцэну і падзяліцца з прысутнымі сваімі ўспамінамі: пра людзей, пра час, пра сябе.

Бо была на яе жыццёвай дарозе вайна, была партызанская сувязная Ларыса, якую ведалі як "Чайку", якая, ахвяруючы сваім жыццём і жыццём свайго маленькага сына, перадавала звесткі ў "цэнтр".

Была ў 1943 г. трагічная неабходнасць аддаць дзіця ў іншыя рукі, іншым, добрым людзям, і драматызм расплаты за гэта, калі ў 1945 г. сын пры сустрэчы з ёй назаве яе не мамай, а... Ларысай.

Былі перадваенныя і пасляваенныя гады настаўніцтва, выкладання, далучэння многіх будучых майстроў да магіі Слова, Культуры і Памяці.

Зрэшты, былі і пазнейшыя, зусім не філалагічныя баталіі, калі Л. Кароткая нават перад сваімі колішнімі паплечнікамі па зброі бараніла праўду пра вайну, прамоўленую вуснамі В. Быкава, С. Алексіевіч і інш.

Памятаю, як нервавалася дацэнт Л. Кароткая, як доўга не магла прыкурыць, вярнуўшыся з пасяджэння Савета ветэранаў, дзе ганьбавалі, пляжылі чарговую "хлусню" А. Адамовіча, як перадаваліся мне яе біятокі.

Як не здзівіцца, што пасля ваеннага і пасляваеннага ліхалецця ў яе хапае сілы быць прыгожай, годнай, у нечым нават арыстакратычнай. Зрэшты, ёсць вялікая логіка лёсу, што колішняя партызанская сувязная "Чайка" да адыходу на заслужаны адпачынак выкладала на кафедры рускай класічнай літаратуры, у якой адным з вызначальных твораў была менавіта чэхаўская "Чайка".

Гётэ калісьці казаў: "Перад вялікім розумам я схіляю галаву, перад вялікім сэрцам — калені". Я сёння кленчу перад светлай асобай той, якую некалі родны сын назваў Ларысай, але якая сталася неўзабаве яму клапатлівай і сардэчнай мамай. Зрэшты, як і ўсім нам. З днём нараджэння, Мама Ларыса!

Віктар КАРАТАЙ

ДРУК

Дзякуючы падтрымцы прэзідэнцкага фонду

Паэтычныя таленты ў Горках заўсёды карыстаюцца падтрымкай грамадскасці ("ЛіМ" неаднойчы пісаў аб кніжках паэзіі, якія выдаюцца ў горадзе) і тым больш прыемны факт, што і ў сталіцы чуваць паэтычныя галасы з Горак. Нядаўна выдавецтва "Мастацкая літаратура" выпусціла ў свет зборнік Ніны Кавалёвай, інваліда першай групы, члена Саюза беларускіх пісьменнікаў, якая жыве і працуе ў Горках. Выданне зборніка ажыццёўлена дзякуючы фінансавай падтрымцы фонду Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь па падтрымцы культуры і мастацтва, а называецца зборнік "Ликующий полет". Складаецца кніжка з пяці раздзелаў, у якіх вершы Н. Кавалёвай аб сваёй маленькай радзіме, аб някідкай, але такой пяшчотнай прыродзе горацкага краю. Кранаюць сваёй шчырасцю і цеплынёй вершы аб каханні, прымушаюць задумацца радкі аб дабрыні і самаахвярнасці. Творы нясуць у сабе зарад бадзёрасці, жыццястойкасці, аптымізму, якіх нам сёння так часта не хапае і свайго чытача ён знойдзе сярод людзей любога ўзросту.

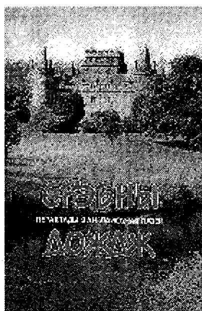
М. СТУДНЕВА,
навуковы супрацоўнік Горацкага гістарычна-этнаграфічнага музея

"Кантакты і дыялогі" — па-англійску

З'явіўся пробны нумар інфармацыйна-аналітычнага і культуралагічнага бюлетэня Грамадскага аб'яднання "Міжнародная асацыяцыя беларусістаў" і Грамадскай арганізацыі "Беларускае таварыства дружбы і культурнай сувязі з замежнымі краінамі" "Кантакты і дыялогі" на англійскай мове. Ён мае рэкламны характар, таму змест яго склалі асобныя матэрыялы, апублікаваныя ў бюлетэні па працягу 1998—1999 гадоў. А паколькі, як ведаюць пастаянныя чытачы "Кантактаў і дыялогаў", гэтае выданне закранае самыя розныя аспекты беларусазнаўства, расказвае пра беларусаў у свеце, трэба спадзявацца, з'яўленне такога нумара яшчэ больш паспрыяе таму, што пра Беларусь будуць лепш ведаць у іншых краінах.

“Срэбны дождж”

Дзякуючы “Беларускаму кнігазбору” выйшла ў свет кніга перакладаў з англамоўнай паэзіі Алены Таболіч “Срэбны дождж”. А. Таболіч родам з вёскі Горна, што на Зэльвеншчыне, скончыла Беларускі дзяржаўны лінгвістычны універсітэт. У ім цяпер працуе выкладчыкам на факультэце англійскай мовы, мае навуковую ступень кандыдата філалагічных навук. А. Таболіч займаецца праблемамі параўнальнай лінгвістыкі, адзін з аўтараў-складальнікаў “Англа-беларуска-рускага слоўніка” (1989) і “Кішэннага англа-беларуска-рускага слоўніка” (1995). Захапляецца паэзіяй. Не толькі сама піша вершы,

а і шмат увагі аддае перакладу. У зборнік “Срэбны дождж” уключаны творы 29 англійскіх і амерыканскіх паэтаў, тым самым як бы атрымалася невялічкая анталогія, складзеная самой перакладчыцай.

Алена Таболіч, перш чым прадставіць свае пераклады беларускім аматарам паэзіі, выступае з невялікім сваім вершам, што пастаўлены да кніжкі эпіграфам:

Нашчадкі кельтаў,
англа-саксаў,
Праз акіяны і праз моры
Я чую голас ваш далёкі,
А мой
вандроўнікі-аблокі,
Хай не згубяць у прасторы,
Хай данясуць вам і без факсаў.

Пры складанні зборніка і падрыхтоўцы яго да друку прыняты пад увагу інтарэсы і тых чытачоў “Срэбнага дажджу”, якія добра ведаюць англійскую мову, таму творы пададзены не толькі ў перакладзе, а і ў арыгінале. Само сабой зразумела, што арыгінал стаіць першым... Але, думаецца, калі чытаеш беларускамоўны варыянт асобных твораў, нават не ведаючы англійскай мовы, няцяжка ўпэўніцца, што А. Таболіч паставілася да перакладу сур'ёзна, бо верш гучыць. Яго інтанацыя такая, нібыта гэта напісана па-беларуску. А гэта і ёсць сведчанне таго, што перададзена галоўнае — душа твора, а не толькі блізкасць да арыгінала. І такіх прыкладаў шмат.

Узяць хоць бы верш “Зімовае ўбранне”. Аўтар Гарнэт Эн Шульц:

У белай футры цэлы свет,
У коўдры мяккай, нібы воўна,
Наш домік з садам, двор,
ставок —
Так выглядае ўсё цудоўна.
Павольна кружацца сняжынкі,
Як быццам чары хто наслаў.
Усё прыціхла ў наваколлі,
Зімовы час ужо настаў.

А гэта паэт мінулага стагоддзя — Хартлі Коўлдрыдж. Верш “Яна не прыгажуня” — з твораў, у якіх пры знешняй прастаце хаваецца глыбокі сэнс і якія прываблiваюць шчырасцю пачуцця лірычнага героя:

Яна — зусім не прыгажуня,
Ёсць лепшыя дзяўчаты.
І не заўважыў бы красу я,
Каб не правеў дахаты.
Яе ўсмешка — цуд, замілаванне.
З вачэй праменіцца каханне.

Адзін недагляд: усё ж трэба было змясціць невялікія звесткі пра аўтараў. А. Таболіч жа чамусьці абмежавалася толькі ўказаннем выданняў, з якіх зроблены пераклад.

Юрась ВАЙСЁНАК

ПАЭЗІЯ

Мікола МЯТЛІЦКІ

Балады Нясвіжа

Крывавая балада

Пыл над Донам чорна ўецца.
Дыша конніца хрыпата.
Ціша ночы палавецкай
Ятаганамі праціята.

Пыл Кацяну вочы выеў.
Як асіну, трусіць хана.
Мчыцца вершнікам у Кіеў
Постаць дрогкая Кацяна.

— Насядае вораг яры, —
Хан заступнікаў збірае, —
Сёння ссеклі нас татары,
Заўтра вас змяце іх зграя!

Трубяць збор у стольным градзе:
Стаць грудзьмі ў палях чужыны.
Устаюць на даляглядзе
Мужных русічаў дружыны.

Шчыльна сталі — віж да віжа —
У чаканні сечы-буры.
— Скуль вы будзеце?
— З Нясвіжа!
Годна мовіць князь іх Юры.

І змінае стэп кавыльны
Вояў конніца ліхая.
Смутна прывідам магільным
Вараннё наўсцяж лятае.

Мкнуць са стэпавай шырэчы
Бубнаў пошчакі-удары,
Гік чуцён нечалавечы —
Віхрам коцяцца татары.

Паціраючы далоні,
Прыўзняліся ў сёдлах воі:
Чужакоў нязваных коні
Смешаць куцасцю сваёю.

Раз астатні сонца ўсходзіць.
Кліч узносіцца гартанна.
Ляжа Русь на тры стагоддзі
Капытамі іх стаптана.

...Адмахала ў бітве мечам
Смерць прачорная, як галка.
Ўсцяж крывёю чалавечай
Пунсавее рэчка Калка.

Мёртвы сон халодзіць скроні
Вояў-русічаў пабітых.
Без прыгляду ходзяць коні
Па траве, крывёй палітай.

Ценем шарае гадзіны
Ціш устала над ваколлем.
Толькі стогн слабы адзіны
Ўвыш плыве над сечы полем.

Не скарыўся смерці, выжыў
Віж, між паўшымі ступае.
Ён дружыннікаў з Нясвіжа —
Хто жывы?! — адзін шукае.

Шэпча воіну, як сыну
Князь, паранены смяротна:
— Ты аджаі шлях-пуціну
Да зямлі далёкай роднай.

Вестак груз нясі нядобрых.
Абышлася доля хіжа...
Там, за сценамі Нясвіжа,
Раскажы пра смерць харобрых.

Ліздэйка

Нарымунт чарней ад сажы —
Смутак гойстра точыць сэрца:
Род ягоны слаўны княжы
Без нашчадка застаецца.

Каб сагнаць з душы самоту,
Не каўтаць палын гарчынны,
Трубіць з раніцы ў ахвоту
Паляванне рог турыны.

У барах, палях тутэйшых
Як ні дзень пагоні цокат.
Толькі жрэц Крыва-Крывейша
Хітравата мружыць вока.

Ганчакі абклалі звера,
Як зладзея ў хвілю крaжы.
На лілова-сіні верас
Чабаток ступае княжы.

Дзе ж жаданая здабыча —
Волат тур, яго рахуба?
Ды загоншчык князя кліча
Падысці у зацень дуба.

Дуб-сілач узнёсся блізка
Грознай здanню велікана.
На суках крутых калыска
Буй-вятрамі разгушкана.

Слова кажа жрэц вярхоўны,
Поўны скрытнага ўзрушэння:
— Ясны княжа, сонцу роўны,
Гэта — Божае знаменне!

Пасылае князю сына
Сам Пярун! Лікуйце, стражы!
Узлятае сакаліна
Над дружынай позірк княжы.

Галасочак, як жалейка.
Тварык ясны, глянуць люба.
І назваў народ Ліздэйкам
Пасланца з гняздоўя дуба.

Рос хлапчук — уцеха бацькі,
Скурай белы, як бяроза.
І ніхто дасюль не бачыў
Больш мудрэйшага на розум.

Стаўся хутка сонцу роўны
Юны князь — краса жывая.
Уздыхае жрэц вярхоўны,
Праўду глыбака хавае.

“Смерць злавесніца-зладзейка
У зямлю паклала маці.
Ты расці, сынок, Ліздэйка,
Князя цешачы, ў багацці...”

У сядле ваярскім чынна
Грае княжыча пастава.
І дайшла да Гедыміна
Пра Ліздэйкі мудрасць слава.

Кліча отрака на раду
У палаты князь вялікі:
— Разгадай мой сон. Мо здраду
Мне яго вяшчуюць зыкі?

Сніцца: воўк жалезны вые
На чатыры бакі свету.
Б'юць раскаты грамавыя.
Што б мог значыць прывід гэты?

Адказаў Ліздэйка: — Княжа!
Сну тваймy шчасліва збыцца.
Гедыміну неба кажа —
Ўстане новая сталіца!

Выбірай ёй месца пільна
Там, дзе сон прысніў прарочы.
Муравана ўстала Вільня,
Сэрца цешачы і вочы.

І дажыў Ліздэйка слынны
Ў ёй да позняе магілы.
А наступнікам пакінуў
Імя-гонар — Радзівілы.

Язэп і Ганыся

Змрокам вечар агарнуўся —
Лётка музыка ўзвіхрыла.
Скача юная Ганыся
На пацеху Радзівіла.

Заваражана ўздыхае
Танцам скораная зала.
Як лябёдка праплывае —
Харaством чаруе ўдала.

У князёў гарачым дыхам
Да яе пяшчота рвецца.
А яна саступіць ціха —
Ні адзін не цешыць сэрца.

Уцякае — не чакае
Гулкай пругкасці авацый.
Грудзі белыя хавае
У дзяругах дэкарацый.

Знаць не знае ў міг той горны
Падалей ад ласкі таннай,
Што мастак па ёй прыдворны
Сохне, любы, закахана.

Прыгажун Язэп нямее:
Хоць паглядам дакрануся!
Быццам белая лілея
Кружыць юная Ганыся.

Падступае ростань бліжай.
Сэрцу — роспачу скавацца.
Час прысцеў у Слуцк з Нясвіжа
Ёй з тэатрам падавацца.

У хлапца застылі ў горле
Словы спешнага прызнання,
Рукі дужыя — абмёрлі,
Жаркіх воч шугае ззянне.

Ўзрушных слоў Язэп жахнуўся.
У баковачцы за залай
Пацалункамі Ганыся
Спуд ягоны асыпала.

Гаварыла, што кахае
З той пары, як толькі стрэла.
Быццам птушка трапяткая,
У абдымках хмельна млела.

Пачуцця шуготка крылы
Вырастаюць двум на згубу,
Бо не хочуць Радзівілы
Даць сваім прыгонным шлюбу.

Тую просьбу як пачулі,
Дык затупалі нагамі.
Рукі беднае Ганулі
Закавалі ланцугамі.

Ёй на сцэне заставацца,
Голаў хілячы ў паклоне.
Закаханыя з палаца
Ноччу выбеглі.
Пагоня.

Наўздагон па следу скача,
Коней храп, нагаек посвіст.
К хлопцу туліцца гарача
Паланянкі беднай постаць.

Той абдымак — іхнім шлюбам
Стаў пад зоркаю начною.
І стаяць вякі: ён — дубам,
А яна пры ім — сасною.

Страху поўныя, ўтрапення,
Як маланка бліснe хіжа.
Хто ні едзе — кожны стрэне
Іх пры шляху да Нясвіжа.

Мастак

Узнесены пад купал фрэскі —
У вечнасць лікі паплылі!
Тварэц багоў, Ксаверы Гескі
Ў карчме балюе, на зямлі.

Гудзе патайная вячэра
Убога-тленных маляроў.
У жартах хлопцы зубы шчэраць
Ды глушаць так, што будзь здароў!

Парыўна Гескі сціснуў скроні,
А сэрца — зойдзецца наўзрыд.
— Нас ашукалі, Бернардоні!
Маўчыць партрэтны езуіт.

Узносіць майстра гневу сіла.
Прыцiх і той, хто баляваў.
— Усмак бы, хлопцы, Радзівіла
Я саркафаг размаляваў!

Ён — ашуканец! Дурнем буду,
Паломніць, грэшніка, мяне.
Я напісаў з яго Іуду
У храме боскім на сцяне!

Глядзіце ўсе, хто знаць ахвочы:
Там, дзе Хрыстовых вучняў рацъ,
Драпежна звужаныя вочы
Ягонай сквапнасцю гараць!

Ўміг у пракураным сутонні
Застыў каменна твараў від.
— Ну што ты скажаш, Бернардоні?!
Маўчыць партрэтны езуіт.

ПРОЗА

Леанід ЛЕВАНОВІЧ

КРУГІ ГАЛО́

АПАВЯДАННЕ

I

Пасля вячэры Віктар Бародзіч, малады кандыдат гістарычных навук, прысеў на канапу ў вестыбюлі — паглядзець тэлевізар. Неўзабаве да яго падышоў сівагаловы шчуплаваты, бы падлетак, Васіль Закрэўскі.

— Якія планы на вечар? — спытаў ён.

— Ніякіх. Хіба што ў більярд згуляць. Як вы, згодны?

— Сёння цудоўны вечар. Давай зробім вогнішча. Дроў я нарыхтаваў. Сустрэнемся на выхадзе без чвэрці дзевяць. Лады?

Запрашэнне не было нечаканым. У прафілакторыі навукоўцаў усе ведалі, што член-карэспандэнт, прафесар-гісторык Закрэўскі — заўзяты аматар вячэрніх вогнішчаў. Не раз любаваўся зіхатлівым серпанцінам іскраў і Віктар, дапамагаў насіць галлё, яловыя галіны: менавіта яны сыпалі іскрамі-стужкамі ў начной цемры. Не мог ён адмовіць у кампаніі Закрэўскаму і сёння. Вельмі паважаў старога, больш таго — лічыў хросным бацькам у навуцы: Васіль Антонавіч быў яго навуковым кіраўніком, паспрыяў абараніць дысертацыю. Цяпер Бародзіч шчыраваў над доктарскай, і добрыя адносіны з прафесарам Закрэўскім толькі на карысць, бо той член навуковага савета.

— Я згодны, Васіль Антонавіч.

— Запрашай сваіх суседзяў і суседак. Вогнішча ў гонар жанчын. Заўтра ж іхняе свята, — прафесар павярнуўся і пайшоў.

Без чвэрці дзевяць Віктар спусціўся ўніз. Каля ўвахода ў прафілакторый стаялі Закрэўскі, дацэнт Адамейка, у акулярах, з сівой барадой пад Хемінгуэя, незнаёмая маладая жанчына ў белай куртцы і ў белай вязанай шапачцы, бы снягурка.

— А чаму адзін? — спытаў у Віктара Закрэўскі.

— Сусед пакаціў у Мінск да жонкі. Больш нікога не ўгаварыў.

— Ну і лежабокі! Што за народ пайшоў? Толькі б тэлевізар глядзець без адрыву ад канапы, — праскрыпеў старэчым голасам Адамейка. Ён трымаў каля грудзей невялікі транзістар.

— Што ж, не хочуць — як хочуць. Пайшлі? — Закрэўскі зірнуў на жанчыну, быццам толькі ад яе залежала — ісці або не ісці.

— Вядзіце. А далёка гэта? — мілагучным прыемным голасам спытала жанчына і дадала: — Але помніце пра лёс Івана Сусаніна.

— Гэта зусім блізка, Валюша. Якіхнебудзь трыста метраў, — супакоіў яе Закрэўскі. — Мужыкі, знаёмцеся з нашай дамай.

— Сямён Кузьміч, — праскрыпеў Адамейка. — Былы донжуан.

— Чаму былы? Вы так молада выглядаеце, — усміхнулася Валя.

— Гм, молада... Ноччу ўсе кошкі шэрыя. Хоць яно, канешне, я без барады, як чорт малады...

Дацэнт Адамейка быў яўна на падпітку, прысутнасць маладой сімпатычнай жанчыны натхняла ягонае красамоўства.

Яны пакіравалі па вузкай лясной дарожцы. Чым далей адыходзіліся ад ярка асветленага прафілакторыя, тым гусцейшай рабілася цемра. У вершалінах высокіх дрэў шумеў вецер, у прагалінах мігцелі зоркі.

Стаяў пачатак сакавіка, але снег ужо амаль увесь растаў, голая зямля была шэрая і непрыветная. Шэра, гола і няўтульна было ў лесе, які жыў прадчуваннем вясны, удзень ужо звонка спявалі сініцы.

Асфальтаваная дарожка скончылася. Закрэўскі, які лёгка і нячутна крочыў наперадзе, звярнуў на вузкую цёмную сцежку.

— Далёка яшчэ? Ой, нічагусенькі не відаць! — спатыкнулася Валя.

— Ужо блізка, — бы малое дзіця, супакойваў кабету Закрэўскі.

Віктар уключыў кішэнны ліхтарык, Валя адразу прыхінулася да яго, ды і сцежка была вузкая.

— О, аказваецца, сярод вас ёсць прадбачлівыя мужчыны. А то я ўжо напалохалася. Баюся цемры і незнаёмых мужчын, — шчабятала, бы тая сарока, жанчына.

— Мы ўсе прадбачлівыя, Валюша. Вы ў гэтым пераканаецеся, — суцяшаў кабету Закрэўскі.

— Паглядзім, паглядзім. Ва ўсякім разе, усе ахвяры самі вінаваты, сказаў адзін мудрэц. Яны паяўляюцца ў небяспечным месцы і ў небяспечны час.

— Дык што, ахвяры самі лезуць на ражон? — хмыкнуў Адамейка.

— Выходзіць, так. Ну вось я, бы тая дурніца, рвуся ў цёмны лес з малазнаёмымі мужчынамі...

Віктар здзівіўся, пачуўшы гэтыя словы. Ён жа падумаў, што Закрэўскі даўно ведае Валю, а выходзіць, яны пазнаёміліся нядаўна.

Святло ліхтарыка вырвала з цемры сцежку, пераплеценую вузлаватымі каранямі, высокія, як у гарнальыжніка, чаравікі Закрэўскага. Былы партызанскі разведчык ішоў лёгка, упэўнена: любіў хадзіць па цёмным лесе ды і шлях ведаў добра. Валя ўзяла Віктара пад руку, і ён адчуў тонкі водар духоў ад яе белай шапачкі.

— Хочаце анекдот з жыцця псіхаў? — азваўся Адамейка. — Значыць, у доме для чокнутых. Адзін уключае ў цемры ліхтарык і кажа другому: "Во, бачыш, які слуп святла? Лезь па ім угору". — "Я не дурань, — адказвае той. — Я палезу, а ты выключыш ліхтарык. І я заб'юся".

Усе зарагаталі, хоць анекдот быў стары і не дужа арыгінальны.

II

Нарэшце дабрылі да месца, дзе збоч дарогі былі складзены тонкія бярвенцы, падпіралі іх таўсцейшыя па баках. Дровы былі складзены з улікам напрамку ветру. Прафесар Закрэўскі спрытна наламаў сухіх галінак — і жывы агонь затрапятаў, заскакаў па бярвенцах.

— А цяпер пойдзем далей. Запалім вогнішча на касагоры, — рашуча прамовіў Закрэўскі.

— Ну, навошта? Тут гэтак хораша, — не пагадзілася Валя.

— А будзе яшчэ лепей. Пайшлі, — настойваў прафесар.

— Я салідарны з дамай. Чаго перціся далей, калі і тут добра? А каб яшчэ па кроплі гарэліцы, — Адамейка агледзеў калег. — Мужыкі, дзе вашы торбы з бутэлькамі? Ну, з гэтым старым правакатарам-падпальшчыкам усё ясна. Ён п'е з піпеткі. А дзе твая бутэлька, Віктар? У цябе кішэні вялікія. Даставай...

Малады гісторык Бародзіч быў самы высокі і мажны сярод іх. Ён паляпаў па кішэнях курткі, маўляў, — пуста.

— Я хачу абараніць Васіля Антонавіча. Мы выпілі перад вячэрай.

— Няўжо? Вось дзіва! Грамаў па дзесяць? — хіхікнуў Адамейка.

— Не. Мы выпілі грамаў па сто. У мяне аж галава закружылася. Я такога зелля зроду не піла. На сямі кветках...

— Гэта нам вядома. Стары чараўнік. А сюды ў лес не ўзялі. Ну, і асталопы. А я паспадзяваўся на іх. Завесці ў цёмны лёс да вогнішча і не ўзяць з сабою пляшку — злачынства. Недаравальнае, — бурчаў Адамейка. Ён уключыў транзістар, і адтуль вырвалася, нібы птушка з клеткі, песенька пра сіні туман, які "похож на обман".

— Падман! Вакол падман. Адно вогнішча натуральнае. Пячэ і свеціць як мае быць, — не заціхаў Адамейка.

— Пайшлі далей. Я вам гарантую цуд на касагоры. Верце мне, Валюша. Хадзем, — настойваў Закрэўскі.

— Ну, калі ў цябе за пазухай грэлка з пэўнай вадкасцю, тады хадзем, — Адамейка выключыў транзістар. Віктар дастаў з кішэні ліхтарык.

Пасунуліся далей. Валя некалькі разоў спынялася.

— Давайце вернемся. Такое вогнішча пакінулі...

— Як адзінокую жанчыну, я ў лесе вогнішча пакінуў, — прадэкламаваў прафесар, тупаючы па цёмнай прасецы наперадзе.

— Вы паэт, Васіль Антонавіч? Вашы радкі? — дапытвалася Валя.

— Не, гэта не я. Нечы радок. Кагосьці з беларускіх паэтаў.

— Вось чаго я не ведаю, дык гэта беларускай паэзіі. Зрэшты, мне можна дараваць. Я не лірык, я — фізік.

— У нашай паэзіі, Валя, ёсць цікавыя хлопцы, — пачаў прафесар, але жанчына яго перапыніла:

— Янка Купала і Якуб Колас, которые пишут так просто, искренно. Нашим бы побольше таких качеств... Прыкладна так пісаў Горкі, здаецца, Кацюбінскаму.

— Ну, Валюша, здаюся. Вы ўсё-ткі лірык, — пасміхаўся прафесар, хоць усмешкі было не відно — выдаваў ягоны голас.

Тым часам падняліся на касагор, дзе быў укапаны стол, нарыхтавана багата дроў. Прафесар пачаў шчыраваць ля вогнішча, Адамейка ўключыў транзістар і прываліўся да стала.

— Глядзіце, Віктар, якая прыгажосць! Кругі гало́ вакол Месяца, — усклікнула Валя з дзіцячай радасцю.

Хоць звярталася яна толькі да маладзейшага гісторыка, усе зірнулі на неба, дзе плыў няпоўны Месяц, атулены рознакаляровымі колцамі.

— Заўважце, Месяц як бы ў вянку. Як нявеста. Ці не праўда? Каля самога Месяца сіняватая кайма, далей жоўтабелы круг. Бачыце, знешні край яго карычневаты, — Валя наблізілася да прафесара, нібы ўспомніла, што дзякуючы яму апынулася тут і любуецца кругамі гало́. — Далей аранжавае колца, густасіняе, зноў аранжавае, толькі вузейшае. Які цуд! Я так даўно не бачыла гэтае дзіва...

Мужчыны маўчалі. Нарэшце Адамейка прабурчэў:

— Гэты цуд мяне ўразіў бы яшчэ мацней, калі б на гэтым стале была пляшка.. От асталопы! Зацягнулі ў лес, а пляшку не ўзялі. І я, стары дурань, даў маху. У мяне ж у нумары пляшка каньяку. А яшчэ там сярдзітая жонка з унучкай...

— Я вам спачуваю. Мабыць, каля вогнішча п'ецца смачней. А кругі гало здаюцца яшчэ ярчэйшымі, — смяялася Валя.

— Менавіта так, каханенькая-родненькая. Дык гэтыя ж піжоны не разумеюць. Адзін член-кар, другі — кандыдат. Узыходзячая зорка гістарычнай навукі. А ў іх не разумеюць, прабачце, Валя, ні храна. Пайсці ў лес на вогнішча... Перад жаночым святам. З прыгожай кабетай і не ўзяць ні кроплі... Гэта дзікунства! Гэта проста недаравальна, — не сціхаў Адамейка.

Прафесар Закрэўскі з паблажлівай усмешкай на асветленым твары завіхаўся ля вогнішча, якое разгаралася ўсё мацней. Віктар адышоўся наламаць яловых лапак, бо самыя прыгожыя іскры, быццам вогненны серпанцін, бываюць, калі ўспыхвае зялёны лапнік.

Тым часам лёгкія аблачынкі схавалі Месяц. Ён зрэдку выбліскваў праз іх. Неба нагадвала заснежанае бугрыстае поле. Вогнішча разгаралася моцна. Віктар кінуў некалькі яловых лапак у агонь, і ўгору сыпанулі іскры-стужкі, якія быццам імкнуліся лізнуць неба тонкімі, звілістымі языкамі полымя.

Вакол Месяца зноў успыхнуў, заззяў шматколерны вянок.

— Зірніце, мужыкі, зноў гало́ паявілася.

Валя пачала тлумачыць, чаму ўзнікае гало́, што бывае яно вялікае і малое. У аблоках ёсць ледзяныя крышталікі, якія маюць форму шасціграннай лінзы, у іхніх гранях святло пераламляецца. Гэта з'ява адбываецца і ў кроплі расы, у крышталіку інею.

— А хто з вас бачыў светлавыя крыжы? — мужчыны маўчалі, таму Валя гаварыла далей: — Бываюць вертыкальныя слупы святла на небе. Вось калі вертыкальны слуп і частка гарызантальнага круга ўзнікаюць адначасова, можна ўбачыць на небе крыж...

— Гэта можа быць толькі з пахмелля, — хмыкнуў Адамейка.

— Ды не. Я не раз бачыла светлавыя крыжы на цвярозыя вочы, — сур'ёзна прамовіла Валя, пачала тлумачыць, чаму ўзнікаюць светлавыя слупы. Яна сыпала такімі словамі: інтэрферэнцыя, дыфракцыя, дысперсія. Віктар разумеў не ўсё, бо фізікай ніколі не захапляўся.

— Усё вы ведаеце, Валюша. А вось скажыце мне, — Закрэўскі зрабіў паўзу, каб усе прыслухаліся да ягоных слоў, — што перажыў першабытны чалавек, калі ўбачыў вогнішча? Якое пачуццё зведаў?

— Уцёк! Даў драла, — рагатаў Адамейка.

— Я думаю, ён паклікаў Еву і сказаў, што на гэтым вогнішчы можна падсмажыць каўбасу, разагрэць тушонку, — адказала Валя.

— Геніяльна! — апярэдзіў усіх Адамейка. — Яны перакусілі. Адам кульнуў гліняны кілішак. Прылашчыў Еву. І пайшлі адамяты...

Усе смяяліся. Віктар перахапіў некалькі позіркаў Валі, скіраваных на яго. Гэтыя позіркі не маглі не хваляваць маладога здаровага мужчыну, згаладалага па жаночай пяшчоце...

— Ёсць прапанова, — сказаў прафесар. — Давайце спусцімся ўніз да ракі. Пабачыце, Валюша, двайное вогнішча. Адлюстраванне ў вадзе і само вогнішча на касагоры. Дзеля гэтага я цягнуў вас сюды.

Адамейка рашуча адмовіўся. Валя спачатку скептычна паставілася да гэтай прапановы, а калі Віктар падтрымаў ідэю, згадзілася.

III

Па цёмнай, але даволі шырокай сцяжыне пакіравалі ўніз. Закрэўскі, як і раней, ішоў наперадзе. Валя ўзяла Віктара пад руку, і ён зноў адчуў пах яе валасоў — цяпер яны больш пахлі дымам вогнішча, чымся духамі. Яна расказала па дарозе, што трапіла сюды выпадкова, нечакана пазваніў Васіль Антонавіч, з якім яна пазнаёмілася нядаўна на канферэнцыі навукоўцаў, павіншаваў са святам, сказаў, што знаходзіцца ў лесе, яна вазьмі ды і ляпні: "Ці можна да вас прыехаць у лес?" Як сапраўдны джэнтльмен, Закрэўскі запрасіў яе...

Валя апавядала гучна, каб чуў і прафесар, які тэпаў наперадзе.

— Проста я ўцякла ад тэлефона. Бо ўсё не тыя галасы ў трубцы... Дачка паехала да бабулі, а я адна з тэлефонам... Ведаеце, як роспачна, калі звоніць не той... Замест віншавання атрымала ліст-шчасце. Дурацкі ліст. Магу прачытаць ля вогнішча.

Віктар падтакваў, уважліва слухаў. Яна пачала распытваць пра ягоныя навуковыя справы, ён адказваў скупа: баяўся паказацца хвастуном, ды помнілася жартоўная нібыта фраза Адамейкі, што ён, Віктар Бародзіч — узыходзячая зорка гістарычнай навукі. Яму хацелася гаварыць з Валяй пра адраджэнне Беларусі, пераканаць гэтую разумную жанчыну, што існуе высокая беларуская паэзія, якую ён любіў, але мала ведаў на памяць, затое помніў сотні гістарычных дат.

Яны выйшлі на роўны, пакапаны кратамі луг, перарэзаны звілістай рачулкай, якая віляла ў невысокіх берагах, атуленая кустоўем.

— Якія зоркі! — усклікнула, нібы выдыхнула, Валя. — Божухна! У горадзе іх амаль не відно. Жывеш бы ў клетцы. А тут гэткая прыгажосць! Зірніце, які Альдэбаран яркі! А вунь Сірыус. Вунь над лесам у канцы Млечнага Шляху нават Валасы Веранікі бачны. Даўно не назірала гэтае сузор'е. Цудоўная ноч! А кругі гало зніклі. Дарэчы, яны абяцаюць дождж. Заўтра-паслязаўтра будзе дождж.

— Валюша, ці не занадта вы ўпэўнены? На бутэльку шампанскага, згода? Дажджу не будзе, — працягнуў руку Закрэўскі.

— Згода! — яна пляснула далонёю па руцэ прафесара. — Вы прайгралі, спадар прафесар.

— Вам гатовы прайграць з прыемнасцю, — адказаў Закрэўскі. — А цяпер глядзіце, — ён спыніўся на беразе ракі, дзе яна разлівалася шырэй, і ў люстраной гладзі вады выразна адсвечвалася вогнішча, што гарэла на касагоры.

— Ну, Васіль Антонавіч! Няма слоў, каб выказаць маё захапленне, — чамусьці ціха сказала Валя і змоўкла.

Доўга стаялі на беразе цёмнай рачулкі, потым ускараскаліся на высокі бераг, дзе сціхана дагарала вогнішча. Закрэўскі і Бародзіч прысыпалі яго зямлёй, пабудзілі Адамейку, які смачна пахрапваў пад музыку транзістара.

— Га? Што? — няўцямна пытаўся ён спрасоння. — А, з'явіліся даследчыкі зорнага неба. Мо пляшку знайшлі? Гэта ж так падмануць чалавека! Гэты Закрэўскі падмане і вас, Валя. Не верце ніводнаму слову, — хутка ўвайшоў у сваю ролю буркатлівы Адамейка. — Штосьці стала халадаць і калоць у пятцы... Пайшлі дахаты...

Закрэўскі зірнуў на Валю. Тая кіўнула, маўляў, час вяртацца.

IV

Яны зноў ішлі па цёмнай сцежцы. Віктар уключыў ліхтарык, але Валянціна ўзяла пад руку не яго, а Закрэўскага. "Хітрая баба. Цяпер хінецца да прафесара, бо наперадзе ў іх ноч. Усе бабы такія", — падумаў са скрухаю, згадаў, што заўтра трэба ехаць віншаваць жонку, а ён нічога не купіў. Зноў будзе буркатня.

— Зараз убачым першае вогнішча, — упэўнена абвясціў Закрэўскі.

— Дудкі, яно даўно патухла, — пазяхнуў у цемры Адамейка.

— Вось прамінем паваротку і будзе відаць, гарыць ці не, — сказаў прафесар і тут жа з радасцю дадаў: — "Гарыць! Бачу агонь!"

(Працяг на стар. 12)

Ёсць сваё кола...

Як вядома, у Гомельскім каледжы мастацтваў імя Н. Сакалоўскага адбылася VI Пеўчая акадэмія. Гэты штогадовы агляд харавога і вакальнага мастацтва прайшоў пад назвай "Музычная культура Беларусі на мяжы другога і трэцяга тысячагоддзяў".

Па традыцыі адкрываў імпрэзу Акадэмічны народны хор Беларусі імя Г. Цітовіча пад кіраўніцтвам прафесара Міхаіла Дрынеўскага. Зала, як звычайна на выступленнях гэтага калектыву, была поўная. Гамяльчанам было прыемна пераканацца ў тым, што хор у цудоўнай творчай форме, праграма выступлення абноўлена ў параўнанні з мінулым годам. Ва ўмовах маленькай сцэны каледжа, мала прыстасаванай для такіх вялікіх выканаўчых калектываў, артысты здолелі стварыць адчуванне святочнасці, весялосці, нацыянальнага духу. Цёпла прымалі слухачы салістак А. Рамашкевіч, В. Крыловіч, вясёлую вакальна-харэаграфічную кампазіцыю ў пастаноўцы В. Варановіча.

Упершыню выступіў у Гомелі Акадэмічны хор Бранскага музычнага вучылішча, лаўрэат Усерасійскага конкурсу-фестывалю "Поющая Россия" (мастацкі кіраўнік — Ірына Арлова). Адметнасці гэтага калектыву — майстэрскае валоданне ланцуговым дыханнем, зладжаная тэнаравая група, дакладныя унісоны, разнастайны рэпертуар.

Новай формай работы Пеўчай акадэміі сталася выступленне зводнага хору выкладчыкаў музычных вучылішчаў Міністэрства культуры РБ і Гомельскага каледжа мастацтваў (мастацкі кіраўнік — прафесар Віктар Роўда). Выступленню незвычайнага хору папярэднічалі рэпетыцыі, дзе выкладчыкі вучылішчаў краіны рыхтавалі па адным творы. У выніку сем дырыжораў з шасці гарадоў прадэманстравалі сваё ўменне працаваць з новым калектывам пасля трох кароткіх рэпетыцый. Запомніліся *дырыжоры Л. Пясецкая (г. Ліда)*, А. Кашпур (Мінск), У. Курылін (Гомель), Л. Іконнікава (Гродна), Ж. Ялфімава (Магілёў), А. Немец (Баранавічы) і, канешне ж, натхнёнае выступленне кіраўніка хору Гомельскага каледжа мастацтваў Алены Сабалеўскай.

Упершыню выступаў на акадэміі і лаўрэат міжнародных конкурсаў дзіцячы хор "Крынічка" (мастацкі кіраўнік і дырыжор Алена Гуляева). Разам з Дзяржаўным камерным аркестрам Беларусі пад кіраўніцтвам дырыжора Пятра Вандзілоўскага юныя артысты выканалі знакаміты твор Дж. Пергалезі "Stabat Mater". (Салісты — Валянціна Пятліцкая (сапрана, Мінск) і Галіна Паўлёнак (мецца-сапрана, Гомель). Гэта была гомельская прэм'ера.

Знаныя спевакі і педагогі, прафесар Леанід Івашкоў і дацэнт Беларускай акадэміі музыкі Любоў Каспорская — удзельнікі ўсіх Пеўчых акадэмій. Колішнія гамяльчане, адданыя сваёй альма-матэр, яны не толькі правялі майстаркласы, але і прывезлі адораных вучняў, студэнтаў Акадэміі музыкі — Яўгена Ермакова (тэнар) і Марыну Мажавіціну (сапрана), якія выступілі з канцэртам.

Майстарклас Альберта Кашпура, педагога Мінскага музычнага вучылішча *імя М. Глінкі, прысвячаўся працы* з народным хорам Гомельскага каледжа мастацтваў. Ён, выпускнік Гомельскага музычнага вучылішча, не быў тут 35 гадоў. Гэты час быў насычаны вучобай у Мінску, Маскве, Веймары і працай з народнымі вакальнымі калектывамі, у тым ліку, з вядомым ансамблем "Медуніца".

Навуковая канферэнцыя прадставіла даклады сталічных мастацтвазнаўцаў Т. Цітовай, Т. Ляшчэні, Т. Слабодчыкавай і выкладчыка ГКМ імя Н. Сакалоўскага, аспіранткі БАМ Т. Кавалёвай.

Ужо другі раз наведаў Пеўчую акадэмію кампазітар Андрэй Мдзівані. Ён пазнаёміў слухачоў са сваёй новай працай — операй-балетам "Шлях зямны", расказаў і аб працы з Валянцінам Елізар'евым над балетам "Страсці" ("Рагнеда"), і пра гісторыю стварэння сімфоній "Памяць зямлі" і "Полацкія пісьмёны".

Падсумоўваючы вынікі працы VI Пеўчай акадэміі, дэкан дырыжорска-харавога факультэта БАМ Валерый Аўраменка выказаў прапанову арганізаваць Рэспубліканскі конкурс дырыжораў хору, а пры Саюзе музычных дзеячаў стварыць секцыю харавікоў.

Думаецца ж, самы важны вынік Пеўчых акадэмій — тое, што ў Гомелі сфармавалася слухацкая аўдыторыя аматараў харавой музыкі. Усе канцэрты праходзяць у перапоўненых залах.

Эдуард КІРЫЛЕНКА,

дырэктар Гомельскага каледжа мастацтваў імя Н. Сакалоўскага

МУЗЫКА

Смак годнага жыцця

РАДАСЦІ І ТУРБОТЫ АНСАМБЛЯ САЛІСТАЎ "КЛАСІК-АВАНГАРД" — У ГУТАРЦЫ З ЯГО МАСТАЦКІМ КІРАЎНІКОМ Уладзімірам БАЙДАВЫМ

Партнёрства

— Ад гуртка энтузіястаў да вядомага філарманічнага калектыву: няпростая "лінія жыцця" ў створанага вамі ансамбля. Але, насуперак шматлікім складанасцям дзесяцігадовага самаадданага існавання ў мастацкім асяроддзі, "Класік-Авангард" увайшоў у айчынную музычную эліту. І ніколі не даваў падставы сумнявацца ў яго прафесійнай рэпутацыі. Сёння ваш ансамбль называюць паўнавартасным камерным аркестрам, аркестрам салістаў-лаўрэатаў, роўнага якому (у мабільнасці складу, у шырыні рэпертуарнага дыяпазону, у культуры ўвасаблення самых розных стыляў, у працаздольнасці) беларускае выканальніцкае мастацтва не мае. У тым, што гэта не проста словы, пераканала і нядаўняя прэзентацыя кампактдыска "Адкрыцці з Беларусі", запісаць і выпусціць які дапамаглі вашаму ансамблю спецыялісты са Швейцарыі. Зрэшты, мы пра гэта ўжо інфармавалі чытачоў "ЛіМа". І абяцалі больш падрабязны аповед пра унікальны беларуска-швейцарскі музычны праект...

— Сэнс гэтага праекта — у партнёрстве. Падкрэслю, што партнёрства — найкаштоўная форма творчых і сяброўскіх зносін — прынцыпова адрозніваецца ад таннага ангажэмента, на які нярэдка пагаджаюцца беларускія выканаўцы, каб выжыць, крыху падзарабіўшы за мяжой.

На пачатку 90-х падчас Дзён Швейцарыі ў Беларусі мы пазнаёміліся і падрыхтавалі сумесную праграму з нашай госцяй, легендарнай піяністкай Эмі Хенц-Дзіманд. Праз нейкі час "Класік-Авангард" запрасілі да супрацоўніцтва ў межах партнёрства швейцарскага кантонаАаргау з Беларуссю. І вось ужо на працягу пяці гадоў займаемся прапагандай творчасці нашых ды швейцарскіх кампазітараў XX стагоддзя.

Наогул, гэтае партнёрства ў галіне культуры і адукацыі існуе з 1991 года. Апроч нашага калектыву, адміністрацыя кантона запрашае, напрыклад, беларускіх мастакоў, цалкам фінансуе іх візіты, што дазваляе прыязджаць разам з сем'ямі на некалькі месяцаў, працаваць, наладжваць выстаўкі. У галіне музычнай адметнымі падзеямі сталіся не толькі нашы паездкі ў Швейцарыю, праца там над новымі праграмамі, прэстыжныя канцэрты, запісы. Дзякуючы гэтаму партнёрству чацвёра беларускіх кампазітараў — Віктар Войцік, Віктар Капыцько, Вячаслаў Кузняцоў ды Аляксандр Літвіноўскі — атрымалі заказы на стварэнне п'ес для пэўных выканаўчых складаў. Іх новыя творы гучалі потым і ў Швейцарыі, і на Беларусі ў інтэрнацыянальных канцэртных праграмах.

— Цудоўнае сяброўства! Але ж фінансаванне гэтых праектаў бяруць на сябе замежныя партнёры, і міжволі ўзнікае пытанне...

— ... "а навошта ім гэта трэба", так? Я не магу адказаць пэўна. Магу толькі разважаць. Здавалася б, там такое насычанае тэатральнае і канцэртнае жыццё: Ааргау месціцца між Базелем і Цюрыхам, зусім побач Францыя, Германія, Італія, праблем з пераездам праз межы няма! Заможны побыт, даступнасць еўрапейскіх мастацкіх каштоўнасцяў... Але ў Міністэрстве культуры кантона Ааргау працуе чалавек, які займаецца кантактамі менавіта з Беларуссю — краінай, якая толькі-толькі адкрываецца свету! Можа, мы цікавыя для іх як новая з'ява? Што да "Класік-Авангарда"... Дапускаю, што тут супрацоўніцтва само па сабе выгоднае. Ансамбль мабільны — і стацыянарны, маем магчымасць 2-4 месяцы працаваць над новым сучасным творам. У Швейцарыі для выканання музычнай прэм'еры даводзіцца камплектаваць ансамбль з удзельнікаў розных аркестраў, бывае — з розных гарадоў, і на падрыхтоўку выпадае ці не тры дні. Вядома ж, гэта адбіваецца на якасці. А кожная мінута гучання аплачваецца швейцарскім выканаўцам вельмі высока. За мяжой кошт працы музыканта і ведаюць, і цэняць. Але ж там цэняць і яе якасць... Вось чаму супрацоўніцтва з "Класік-Авангардам" задавальняе нашых тамтэйшых партнёраў.

Народная дыпламатыя

— Вашы вандроўкі ў Швейцарыю, сапраўды, прынцыпова адрозніваюцца ад камерцыйных гастроляў з іх перанасычаным графікам выступленняў (ноч на колах — рэпетыцыя — канцэрт і г. д.), з нярэдка *зневажальнымі для чалавечай і прафесійнай* годнасці ўмовамі. Вас атуляе там сяброўская ўвага, атмасфера творчых стасункаў. Вы, я ведаю, мелі магчымасць адпачыць, паглядзець некаторыя адметныя мясціны — ад старадаўніх кварталаў Берна да унікальнага альпійскага запаведніка. Вы ўдзельнічалі ў музычных фестывалях, нават адкрывалі сваёй праграмай філарманічны абанемент. Прыгожае свята швейцарцы наладзілі для "Класік-Авангарда" з нагоды прэзентацыі CD "Адкрыцці з Беларусі". Апроч гэтага дыска, запісанага брыгадай спецыялістаў фірмы "Basf" у студыйных умовах (але ў Мінску, на "Беларусьфільме") і ўключанага ў сусветны каталог, вы атрымалі так званы рэкламны CD, выдадзены на аснове запісу з канцэрта ў Швейцарыі і названы "Ансамбль плюс..."

Вы вяртаецеся адтуль з пачуццём уласнай музыканцкай годнасці, у радасным стане... А якія "радасныя эмоцыі" вымушаюць прыязджаць да нас музыкантаў са Швейцарыі? Для іх жа гэта, як і для вас, — частка партнёрскіх стасункаў, а не камерцыйныя гастролі...

— Так, яны не атрымліваюць ганарараў ні за канцэртныя выступленні, ні за лекцыі ды майстаркласы ў нашых навучальных установах. А да ўсяго — сутыкаюцца з недарэчнасцямі нашай "цывілізацыі", побыту, якія заможным еўрапейскім грамадзянам бывае цяжка растлумачыць. Але музыканты — людзі далікатныя і захопленыя мастацтвам. Галоўнае для іх — свежыя творчыя ўражанні. Гарачая шчырая публіка на канцэртах, якой бракуе ў швейцарскіх залах, калі там гучыць сучасная і не разлічаная на масавы густ музыка. Зацікаўленая і таленавітая беларуская моладзь, якая наведвае майстаркласы. (Дарэчы, яна атрымлівае высакаякасныя бясплатныя кансультацыі, што за мяжой каштуюць вялікіх грошай).

Істотная канкурэнцыя сярод кваліфікаваных музыкантаў на Захадзе не заўсёды дазваляе ім рэалізаваць сябе ў педагогіцы: бывае, і прафесар вымушаны выкладаць навучэнцам сярэдняй спецыяльнай музычнай установы. А тут яго слухаюць студэнты Акадэміі музыкі: зусім іншы ўзровень прафесійных стасункаў! Словам, нашы швейцарскія партнёры адчуваюць нейкае душэўнае прыцягненне да Беларусі...

Кажуць, музыка — лепшы дыпламат. І за гады нашага супрацоўніцтва са швейцарскімі калегамі я ў гэтым пераканаўся. Праз мастацтва людзі, народы, краіны бліжэй, на неафіцыйным, душэўшым узроўні знаёмяцца адно з адным. Узнікае ўзаемная цікавасць, давер, сяброўства. Спадарыня Эмі Хенц-Дзіманд, вучаніца славутага Аліўе Месіяна, адна з энтузіястаў адраджэння Міжнароднага таварыства сучаснай музыкі, выдатная піяністка і педагог, якая ўжо неаднойчы пабывала ў Мінску, заснавала фестываль "Еўрапейскі пасаж". Мэта — адкрыццё мастацтва краін, скажам так, постсацыялістычнага свету. Разам з прадстаўнікамі Славакіі, Грузіі, Албаніі былі там беларускія музыканты, удзельнічалі ў пасяджэннях секцый па розных аспектах музычна-сацыялагічных праблем. Калі выступіў старшыня Віцебскага музычнага таварыства Уладзімір Правілаў і паведаміў, што ў абласным Віцебску праводзіцца два дзесяткі фестываляў, гэтая лічба выклікала ў аўдыторыі шок. Праўда, распытаўшы, што ды як, уражаныя еўрапейцы былі расчараваныя: у вас, маўляў, толькі два сур'ёзныя фестывалі — Міжнародны музычны імя Салярцінскага ды Сучаснай харэаграфіі. Вось пра два і трэба казаць, *а для горада з паўмільённым на*сельніцтвам гэта вельмі мала. Фестывалі акадэмічнага напрамку, якія фарміруюцца па прынцыпе гала-канцэртаў, хай сабе з удзелам знаных імёнаў, а таксама эстрадныя, песенныя шоу, якія ва ўсім свеце лічацца галіной камерцыі і дзяржавай не фінансуюцца, — усё гэта ў разлік не прымаюць.

Удзел Беларусі ў "Еўрапейскім пасажы" паспрыяў таму, што нас заўважылі і прынялі як нармальных еўрапейцаў, хаця і з нейкага "экзатычнага" жыцця. Беларусь адкрылася як краіна цікавых творчых людзей, вартых таго, каб далучыцца да вялікага сучаснага музычнага свету.

Як "згарае" грант

— Аднойчы вы расказалі мне, як ішла праца над CD. Тры месяцы рыхтаваліся да запісу, рэпеціравалі дзень і ноч. З розных варыянтаў праграмы ў доўгіх пакутах быў абраны і "зацверджаны" швейцарцамі адзін: сем разнажанравых і рознастылёвых твораў. Запісвалі тыдзень. Апроч непазбежных творчых праблем, узнікалі зусім пабочныя — з-за тэхнічнага стану інструментаў, на якіх даводзіцца граць нашым віртуозам. Але ж яшчэ на пачатку 90-х вы звярталіся ў тагачасны Савет Міністраў з просьбай дапамагчы ўкамплектаваць інструментарый ансамбля!

— З 91-га года "Класік-Авангард" не атрымаў ніводнага інструмента, якімі яго павінна забяспечыць дзяржава. Уласныя інструменты нашых музыкантаў далёкія ад дасканаласці. Фагот ужо зусім "на ладан дыхае". Кошт новага фагота — 20 тысяч долараў. А заробак фагатыста, калі з рублёў пералічыць, — 25-30 долараў. Я падаў заяўку ў Фонд Прэзідэнта па падтрымцы культуры і мастацтва. Напісаў, што ансамбль мае патрэбу ў набыцці 19-ці інструментаў. У выніку "Класік-Авангард" атрымаў грант — 20 мільярдаў беларускіх рублёў (недэнамінаваных). На той момант столькі каштаваў адзін прафесійны габой...

Але нам не ўдалося набыць нават яго! Музыкантам тлумачыць не трэба, што інструменты купляюць у замежных фірмах. Таму рублі трэба перавесці ў канверсоўную валюту і пералічыць на рахунак фірмы. За нас гэта мусіў зрабіць банк, дзе захоўваецца наш грант. А валюты ў банку няма. Час ідзе, і сёння, счакаўшы пару гадоў, мы ўжо не купім за тыя грошы ніводнага інструмента. І калі нам раяць: хутчэй здыміце гэты ўклад у рублях, пакуль інфляцыя зусім не "з'ела", — я толькі пасміхаюся. Сёння на гэтую суму можна купіць, напрыклад, каніфоль для смыкоў. Ці сотню жалезных нотных пультаў, якія, дарэчы, у нас каштуюць утрая даражэй, чым у Германіі.

— Грошы ўсё роўна "згараць". Можа, ёсць рацыя ў тым, каб набыць за іх неабходныя дробязі? Кшталту нотнай паперы, стрыжняў для асадкі? Усё гэта было б смешна, калі б...

— Можа быць і не смешна! Уяўляеце? Накупляем "неабходных дробязяў", стрыжняў з алоўкамі, а да нас — праверка: "Мы вам давалі грошы на інструменты, дзе яны? На што вы патрацілі 20 мільярдаў? На алоўкі?!!" Карацей, не будзе ні інструментаў, ні грошай, а могуць быць вялікія непрыемнасці з фінансавымі органамі і г. д. Так што няхай ляжыць у банку наш грант. Можа, палепшыцца эканамічная сітуацыя, пададзім новую заяўку, атрымаем дапамогу...

"Каб дзіця было здаровае..."

— Вядома ж, вы жывяце не толькі ўспамінамі пра Швейцарыю ці трывогамі

за лёс Міжнароднага фестывалю імя Салярцінскага, адным з арганізатараў і мастацкім кіраўніком якога маеце клопат быць. Сама назва вашага ансамбля сведчыць пра творчую ненасытнасць; пэўна, вы захоплены ўжо нейкай новай музыкай, публіка можа чакаць сюрпрызу...

— Проста канцэрты — гэтага мала! Партнёрства з кантонам Ааргау — гэтага мала! І фестываль імя Салярцінскага ў Віцебску — адзін, для годнага музычнага жыцця сучаснай краіны гэтага мала! Нам патрэбны свой фестываль сучаснай музыкі, але не мясцовага маштабу. Каб да нас прыязджалі замежныя выканаўцы, кампазітары, рэпарцёры — і ім было б тут цікава. Каб мы ведалі, чым жыве сёння музычны свет і маглі паказаць гасцям (ды і сваёй публіцы) лепшае, што ёсць у нас: у выканальніцтве, у творчасці, у тым ліку — эксперыментальнай.

— Такога фестывалю не хапае і нашым кампазітарам. Яны наракаюць на адасобленасць сваёй суполкі ад сусветнага музычнага працэсу, ад міжнароднага фестывальнага жыцця. Скардзяцца на безграшоўе. Успамінаюць пачатак 90-х, калі і ў Мінску ўдалося правесці Міжнародны фестываль сучаснай музыкі, здабыць каштоўныя ноты (арэнда партытуры, пра што не ўсе здагадваюцца, — рэч не танная), прыняць замежных гасцей, адкрыць малавядомыя для нас, але знаныя ў свеце імёны і сябе паказаць. Тыя фестывальныя праграмы, дарэчы, трымаліся "на плячах" маэстра Байдава...

— Удакладню: тады многае трымалася на энтузіязме. А час змяніўся. Рынак бярэ сваё. І эканамічная сітуацыя ў краіне складаная. Каб сёння падрыхтаваць адмысловую канцэртную праграму, нават не фестываль, трэба шукаць, хто б аплаціў працу запрошаных музыкантаў, салістаў, якіх няма ў штатным раскладзе калектыву. Артысты без асаблівага натхнення рыхтуюць прэм'еры, даруйце, аднаразовага выкарыстання: сыгралі — і забыліся, бо перспектывы "пракату", паказу на гастролях, на фестывалях, за мяжой, па сутнасці, ніякіх. Не ўсе кампазітары такую сітуацыю разумеюць, таму і скардзяцца, што "Класік-Авангард" рэдка грае беларускую музыку.

Шчыра хацеў бы рабіць гэта часцей, але... Па-першае, за 10 гадоў перайграўшы (здаралася, і адрэдагаваўшы) сотні партытур, дырыжор мае права, і абавязаны, патрабавальна ставіцца да іх мастацкай і прафесійнай якасці. Па-другое, у рэпертуары можа быць толькі тое, што адпавядае сталаму складу калектыву і не вымагае запрашэння музыкантаў "збоку". Яны зусім законна прэтэндуюць на ганарар, а ў бюджэце ансамбля такія выдаткі не прадугледжаны, таму вырашэнне праблемы ўскладаецца на аўтара твора, і добра, калі яму пашанцуе знайсці спонсара ці неяк дамовіцца са сваім выканаўцам хаця б на адно выступленне. Іншая справа — запатрабаванасць твора або цэлай праграмы для канкрэтнага праекта з гарантаваным фінансаваннем.

Вось чаму ўсім, адказным за лёс беларускай музыкі, трэба імкнуцца да найхутчэйшага ажыццяўлення ідэі **свайго міжнароднага фестывалю**! Кантакты з іншаземцамі паспрыяюць таму, што нас будуць лепш ведаць, больш паважаць, часцей запрашаць да сябе і менавіта з **нашай** музыкай, на якую з'явіцца попыт.

На жаль, нашы кампазітары, сярод якіх ёсць сапраўды таленавітыя, неардынарныя, у нейкіх цяперашніх праблемах вінаватыя самі. На пачатку 90-х мелі жыццяздольную, як тады здавалася, маладую творчую суполку — Беларускую асацыяцыю сучаснай музыкі. Увайшлі на правах секцыі ў Міжнароднае таварыства. А сутыкнуўшыся з праблемамі рынкавага жыцця, кінулі сваё дзіця на волю лёсу. У выніку страцілі разліковы рахунак, статус юрыдычнай асобы, членства ў Міжнародным таварыстве. Магло ж быць інакш!

— Не бяруся іх судзіць. Індывідуальнасць, замкнёная ў сваёй "творчай вежы", і здольнасці арганізатара, здабытчыка грошай, рэдка спалучаюцца ў адным чалавеку. Мабыць, такія людзі ёсць. Ды і вы расказвалі мне пра кампазітараў-масквічоў, паслядоўнікаў справы Эдысона Дзянісава, якім удалося знайсці сродкі на нядаўні Міжнародны фестываль сучаснай музыкі. Там — іншае жыццё. А нашы творцы ды выканаўцы вымушаныя вырашаць надзённыя праблемы: як зарабіць на ўласнае існаванне, падтрымаць сям'ю...

— Але павінен жа і ў нас з'явіцца энергічны лідэр, здольны папрацаваць на калектыўную ідэю, убачыць перспектыву будучага фестывалю, сабраць творчую і працаздольную каманду (я таксама далучыўся б). Каб людзі адчувалі адказнасць за новы фестываль як за прэстыж сваёй краіны, як за сваё дзіця і маглі б ахвяраваць уласнымі амбіцыямі — хай бы толькі гэтае дзіця нарадзілася і было здаровае.

— Пагаджаюся: фестываль такога кшталту патрэбны Беларусі. Дзеля годнага і перспектыўнага жыцця новай генерацыі музыкантаў, творчых талентаў. Дзеля годнасці айчыннай культуры. Ёсць ідэя, выканаўцы... Чакаем лідэра?

С. БЕРАСЦЕНЬ

На здымку: "дэсант" ансамбля "Класік-Авангард" на вуліцах Берна.

ПРЭМ'ЕРЫ

Адносіны між смяротнымі — бессмяротныя

Іх параўноўваюць не без падставы, — "Князя Вітаўта" купалаўцаў і тюгаўскую "Палачанку", — "легенду сівой даўніны" і "трагічную легенду". "Князь Вітаўт" сцвердзіўся паспяхова: вылучаны на Дзяржаўную прэмію Беларусі. "Палачанка" — юная, рухавая, гнуткая, упраўная ў сваім поспеху...

З гісторыі драматург Аляксей Дудараў, аўтар абедзвюх п'ес, ашчадзіў нешматлікія сюжэты ды імёны. У "Палачанцы" — яго, князя Наўгародскага, і яе — князёўны Полацкай. Мастак Барыс Герлаван у "Вітаўце" адным зрухам асталёўваў на сцэне брамы ды пляцы гарадоў. У "Палачанцы" — прастуе па прасторах канатнага лесу, дасціпна спушчанага ім з-пад каласнікоў. Ці то прывідны востраў, які цягнецца ад Ноўгарада да Полацка, ці то магічная прастора, што зводзіць маладых людзей, Уладзіміра і Рагнеду, на Ярылавых абрадах. Натуральна, для кахання, якое раз і назаўжды. Рагвалод, адпрацоўваючы гістарычную ролю бацькі, з палітычнаю абачлівасцю не пускае сваю палачанку замуж за Уладзіміра, — яе прасватаў ужо Яраполк. Уладзіміраваму свату Дабрыню адмаўляе... служанка Рагнеды, — яе прымусіў і падвучыў Рагвалод. Адмаўляе летапісным тэкстам пра раба, якога яна не жадае разуці. Абражаным сватам робіцца дзядзька Уладзіміра, ён самы — ваявода, — самалюбівы да хваробы і шчыры ў сваіх памылках. Уладзімір з лёгкай рукі драматурга падначальваецца свайму летапіснаму лёсу, вырашаючы лёс палачанкі, Полацка ды нашай агульнай радзімы: горад, у якім валадарыў Рагвалод, каханне горкай славай агарнула... Так нам, нашчадкам, і трэба.

Але рэжысёры Валерый Раеўскі ("Князя Вітаўта") і Андрэй Андросік ("Палачанкі") разышліся ў сваім спачуванні нам, нашчадкам і гледачам. Рэжысёрская рацыя абодвух палягае ў тым, што яны не дамагаліся так званай гістарычнасці: не захапляліся адпаведнымі раманамі, не спасылаліся на падручнікі ды каментарыі навукоўцаў. Раеўскаму важней тэатральная пераканаўчасць, для якой усе сродкі прыдатныя, Андросіку — пачуцці добрыя. Раеўскі вынайшаў цвёрдую, жорсткую сцэнічную структуру. Яна не гнецца ні пад якім гастрольным ветрам, ні пад якім гукам аглушальнай фанаграмы, а персанажы яшчэ і філасофнічаюць. Андросік стварыў светы: зусім плыткі, празрысты — Полацкі; зменліва-пластычны, больш устойлівы — Наўгародскі. Андросік прадставіў супрацьлегласці ў сваім адзінстве: таямнічы, светлы, пяшчотны свет Рагнеды і не менш таямнічы, не менш прыцягальны свет мужчынскі, — князя Уладзіміра. Свет чакання, кахання і любоўных абрадаў (балетмайстар — Марына Дударава) і свет ваярскіх гульняў, забаў, адзінаборстваў, — рытуалаў, у якіх моц духу й цела то ўтаймоўваецца, то адпускаецца на волю.

Красамоўная і функцыянальная дэталь — крыніца на авансцэне — яднае абодва светы. Музыка Уладзіміра Кандрусевіча задае ды падтрымлівае іх адзінства. Трагедыю спараджае яго распад.

Андрэй Андросік і Барыс Герлаван адхрысціліся ад звыклай тэатральнай масоўкі. Абодвух цікавіў не побыт, не характарная маляўнічасць, але пэўныя складнікі тэатральнага абраду й рытуалу. Таму ўперад выхаванцаў акцёрскага факультэта Акадэміі мастацтваў мусілі выйсці маладыя людзі са Школы ваярскіх мастацтваў "Тайпін" (трэнер — Барыс Самасюк). Яны ўтварылі найгодную дружыну князя Уладзіміра, падтрымалі сцэнічны рытуал, узнімаючы спектакль на ўзровень дзейства (рэжысёр па пластыцы — Вячаслаў Іназемцаў). У спектаклі вызначаны моманты іх імправізацый. Дзеянні кожнага настолькі пераканаўчыя, што насамперш выхад ваяводы Дабрыні ў выкананні Анатоля Жука стаўся выхадам за рамкі персанажа другараднага і падначаленага (па сюжэце). Дабрыня, адметны ўжо дзякуючы выканаўцу, у такім атачэнні набыў новага маштабу, іншае значнасці, вылучыўся ў першы шэраг тых роўных, што па сабе раўняюць гісторыю. (Аддамо належнае акцёрскай асобе Анатоля Жука і галерэі ягоных адметных вобразаў з тюгаўскіх спектакляў апошніх трох-чатырох гадоў!).

На таго, каму шанцуе вызначаць гісторыю, — як на вецер, па якім трымаецца нос, — раўняе Ігар Сідорчык наўгародскага шпега і кіеўскага пасланца Блуда. Шкада, выраз твару, на якім укаранёны гэты нос, у сцэнах з Дабрынем часцей выпадае аценіць... Блудаваму капюшону. Глядач, разумеецца, не самы абазнаны. Балазе, Аляксандр Палазкоў у гэтай ролі з-пад капюшона паказваецца часцей. І таму зразумела гнуткая Блудава роля ў заваяванні і ўсталяванні кіеўскай дзяржаўнасці.

Вартасная ўзаемазалежнасць персанажаў не смыліць вачэй, але ўражвае моцна. Вартасці князя Уладзіміра аддана і жорстка пільнуе Дабрыня. Уладзімір сваім стаўленнем узвышае (а потым зневажае) каханую Рагнеду. Рагнеда міжволі выпрабоўвае Рагвалода: сведчанні даччынай любові ды адданасці пераймае Рагвалодаў допыт служанкі Любавы (Вольга Бранкевіч) і яе прымус да хлусні дзяржаўнай значнасці. На з'яўленне Уладзіміравых сватоў, на зацікаўленасць Дабрыні і асабліва на паднашэнне мяча (у бліскучым выкананні Уладзіміра Дзям'янцава) Рагвалод рэагуе надта ўжо па-княжацку, але неяк не памужчынску (дый служкі ягоныя... у куртатых штоніках). Стрыманасць ды дзяржаўная абачлівасць акцёра Івана Шрубейкі падобны на ўпартасць бязвольнага бацькі. Ягонае "не пойдзеш за Уладзіміра, пойдзеш за Яраполка" выдае на шараговую кампенсацыю за ўласную недаацэнку ў суровых мужчынскіх вачах: ён, відаць, не ваяр, не мараплаўца, не цесля... Ён — той найслабейшы звянчак драматургічнай упарадкаванасці і яшчэ вытлумачальнага грамадскага ладу, імя якому — палітык. Спецслужба Ноўгарада на імя Блуд абувае яго ў лапці чыстай, адназначнай праўдай і звычайным бляўзганнем языка.

Моц п'есы і спектакля, натуральна, у каханні. Каларытная, строгая Мамулька Таццяны Жданавай сцвярджае, што багі каханых на нябёсах зводзяць, — такіх, як Рагнеда (Ала Паплаўская) і Уладзімір (Алег Сідорчык).

Рагнеда — дзіця ўзросту Джульеты. У Алы Паплаўскай яна здатная на спагаду, на каханне, на рахаванне. З юначым уяўленнем пра вартасці й заганы, са сваім кодэксам гонару. Цяжар радавой годнасці яшчэ не гарбаціць яе плечы. Яна — сама трапяткая шчырасць. Натуральнасць, пазбаўленая какецтва, капрызаў, выбрыкаў.

...Уладзімір толькі-толькі выблытаўся са смяротных абдымкаў кіеўскай палітыкі і паганскіх звычаяў. Ён блукаў па лесе, бачыў сон, у якім маці папярэдзіла пра з'яўленне "яе" і ўкахаўся, не спытаўшы ні імя, ні звання. Укахаўся і прымусіў бліжэйшых дружыннікаў шукаць яе, — без імені, без звання. Знайшоў сам насуперак праўдзе жыццёвай і, месцамі, мастацкай. Аддзячыў Ярылу. Прасіў толькі дачакацца сватоў...

Прафесійны гарт акцёра Алега Сідорчыка ўзняў раманныя ўчынкі персанажа на вяршыню існага глядацкага даверу. Лагічна, што сцэнічная драма Уладзіміра, цалкам залежная ад летапіснага "не хачу разуці рабыніча", больш выявілася вонкава, — у руху, дзеяннях, пластыцы. Агаломшаны здрадлівай, зневажальнай фанабэрыяй Рагнеды, ён паўтарае "раб, раб", зацвярджаецца, дранцвее ў сваёй помсце: "паскудны княжацкі нораў узыграў". Здранцвелым ён выслухвае праўду самой Рагнеды, — маўляў, і ты паверыў?.. Ён — паверыў. З гэтай праўдай ён руйнаваў Полацк і трапіў у фінал спектакля. Дзе, па ідэі, прыняў праўду Рагнеды...

Гвалт на сцэне эстэтызаваны да межаў уяўнага, умоўнага — Рагнеда таксама яго ўнікае, як, зрэшты, і помсты. Яе выхад да Уладзіміра ў чорным, з абрэзанай касой, — увасабленне трагічнага непаразумення. Акурат тыя дзеці, што распачыналі сваім выхадам спектакль, выбягаюць да крыніцы на авансцэне: ён і яна, зведзеныя багамі на нябёсах. Працяг жыцця, у якое ўзіраецца Уладзімір.

Дзеці гушкаюцца на арэлях.

Усеагульны паклон-эпілог.

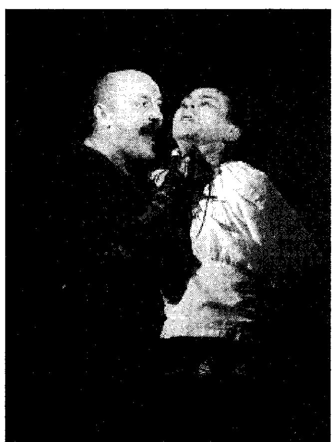
Эмацыйная паўза.

Хвіліна, каб згадаць з Пастэрнака: адносіны між смяротнымі — бессмяротныя.

Жана ЛАШКЕВІЧ.

На здымках: моманты са спектакля.

Фота Віт. АМІНАВА

ЧАСАПІС

Трохсотая "Анчутка"

У Беларускім рэспубліканскім тэатры юнага гледача ў 300-ы раз быў паказаны спектакль "Анчутка" па п'есе Б. Мятальнікава ў перакладзе на беларускую мову Алеся Емяльянава. Ужо

больш за 10 гадоў дзеці Мінска, ды і не толькі сталіцы, з цікавасцю глядзяць, як зялёная лясная жыхарка Анчутка, жарцікі якой не такія ўжо і бяскрыўдныя, ператвараецца ў добразычлівую, чулую дзяўчыну, здатную на самаахвяраванне дзеля дарагога ёй чалавека — Бабулі. Адбываецца гэты цуд дзякуючы дабрыні, любові і ласцы Бабулі і яе вернаму Кату.

Казка была пастаўлена ў тэатры ў лістападзе 1988 года рэжысёрам М. Абрамавым і мастаком Л. Герлаван.

З той даўняй пастаноўкі і дагэтуль ролю Анчуткі выконвае Н. Якаўлева. Як і раней, яе гераіня такая ж свавольная напачатку, такая ж шчырая, непасрэдная ў пазнанні людскога жыцця, пераканаўчая ў сваім перараджэнні ў абаяльную дзяўчыну, з хітрынкай у вачах, маккую і адданую. Нязменна выконваюць ролі ў спектаклі і Ж. Друцкая (Бабуля), І. Шрубейка (Кот), С. Навуменка (Хіхікалка), Л. Улашчанка (Пень), А. Станілевіч (Махнацік), Л. Катковіч (Старая), Н. Марчанка (Другая кікімара), М. Лявончык (Лясун).

Спектакль упрыгожваюць песні (вершы А. Емяльянава і акцёра тэатра М. Лявончыка) і танцы жыхароў лесу з музыкай кампазітара С. Бельцюкова ў пастаноўцы балетмайстра Г. Шылянковай.

Дзіяна СТЭЛЬМАХ

Аўтар серыі "ЖЗЛ" — родам са Жлобіна

У літаратурную біяграфію Жлобіна можна дадаць яшчэ адно імя. У 1899 годзе ў горадзе нарадзіўся Мікола Данілавіч Бажанаў. У сям'і ўрача. Атрымаўшы сярэднюю адукацыю, працаваў настаўнікам чыгуначнай школы на станцыі Бахмач (Чарнігаўская вобласць). У 1929 годзе закончыў Кіеўскі інстытут народнай гаспадаркі. З 1930-га працаваў эканамістам на чыгуначным транспарце. 15 гадоў (1944—1959) быў начальнікам планавага аддзела на кансервавым заводзе. У 1959 годзе выйшаў на пенсію.

Акрамя службовай лесвіцы, наш зямляк прайшоў і сапраўдны творчы шлях. Друкавацца ў перыёдыцы Мікола Данілавіч пачаў яшчэ ў 1936 годзе. Пісаў па-руску. У серыі "Жизнь замечательных людей" двума выданнямі пабачыла свет кніга М. Бажанава "Рахманинов" (1963, 1966). У 1971 годзе тая ж "ЖЗЛ" выдала яшчэ адну кнігу нашага земляка — "Ганеев". Між іншым, згаданыя доследы перакладзены на шэраг замежных моў. Асобным выданнем пабачыў свет аўтабіяграфічны эцюд Міколы Бажанава — "Все ветры времени" (1971). Летась пісьменніку-земляку споўнілася 100 гадоў з дня нараджэння.

Мікола МІРШЧЫНА

Некалькі перавыданняў

вытрымаў раман Анатоля Іванова "На Дальнем Востоке" (першае з'явілася ў 1954 годзе, апошняе — у 1986-м). Цікавасць да твора — невыпадковая. Пісьменнік ішоў ад жыцця і таму праўдзіва ўзнавіў падзеі.

Родам Анатоль Васільевіч з сяла Зямлянск Сямілукскага раёна Варонежскай вобласці (Расія). Скончыўшы ў 1937 годзе Варонежскі медыцынскі інстытут, служыў ваенным урачом на Далёкім Усходзе. Удзельнічаў у 1938 годзе ў баях ля возера Хасан, а ў 1945-ым — у разгроме японскай Квантунскай арміі. З 1946 года служыў у Беларускай ваеннай акрузе, а пасля дэмабілізацыі ў 1963 годзе жыў у Бабруйску, дзе і памёр 18 жніўня 1996 года.

Пачынаў А. Іваноў з вершаў, але найлепш сцвердзіў сябе ў галіне прозы. Акрамя рамана "На Дальнем Востоке", пісаў апавяданні. З'яўляецца і аўтарам аповесці "Под нами цель", што выйшла асобнай кнігай у выдавецтве "Мастацкая літаратура" ў 1976 годзе.

У мінулым годзе Анатолю Васільевічу споўнілася б 85 гадоў.

КРУГІ ГАЛО́

(Працяг. Пачатак на стар. 9)

І гэты воклік прагучаў, як усклік мараплаўца пасля караблекрушэння: "Бачу зямлю!" Цяпер усе заўважылі наперадзе свято вогнішча.

Падышлі бліжэй. Бярвенцы ціха дагаралі, у цэнтры шарэла гурба вугалля. Закрэўскі ўзяўся падкідваць дровы, Віктар зноў падаўся па яловы лапнік.

Вогнішча нібы ўзрадавалася прыходу людзей, успыхнула яркім полымем. А калі Віктар кінуў хваёвыя галінкі, сыпанула з трэскам роем іскраў-стужак.

— Валя, вы абяцалі прачытаць нейкі ліст, — успомніў Віктар.

— Ой, смех з гэтым лістом, — яна дастала з кішэні белай курткі пакамечаны аркуш са школьнага сшытка. — Называецца гучна: "Пісьмо-шчасце". Напісана па-руску. Пішуць, што арыгінал яго знаходзіцца ў Галандыі, што ліст абляцеў вакол зямлі васемнаццаць разоў. "С получением письма его надо переписать двадцать раз в течении ста часов. После этого к Вам придет счастье обязательно, даже если Вы не верите в чудеса и параллельные миры..." Мяне асабліва гэта здзівіла — наконт паралельных... Далей гаворыцца, што жыццё ліста пачалося ў 1854 годзе... Якая дакладнасць, га? У 1907 атрымала і размножыла яго бедная сялянка Хлудава, праз чатыры дні знайшла клад "с золотом", выйшла замуж за князя Галіцына. Далей У 1937 такое пасланне трапіла маршалу Тухачэўскаму. Той ліст спаліў, а праз чатыры дні яго арыштавалі...

— Аказваецца, як усё проста, — уздыхнуў Закрэўскі.

— Слухайце далей. У 1964 годзе Хрушчову, які адпачываў у Сочы, падкінулі такое пісьмо. Ён прачытаў яго і выкінуў. А праз чатыры дні яго скінулі з пасады...

— Бедны Мікіта Сяргеевіч! Не паверыў у магічную сілу ліста-шчасця... Пішуць жа гэткую ахінею, — не стрываў Адамейка.

— У канцы ліста суровая прыпіска: тэкст не мяняць. "Счастье в Ваших руках! Пусть придет счастье в Ваш дом!" Учора я знайшла ліст у сваёй паштовай скрыньцы. Без канверта. Мусіць, нейкая дзяўчынка з нашага дома падкінула. Я пасмяялася, хацела выкінуць. Потым перачытала яшчэ. І зрабілася мне вельмі маркотна. Так мала ў жыцці шчасця. Добра, што пазнаціў Васіль Антонавіч. Дзе б я пабачыла гэткае цудоўнае вогнішча! Двайное. Ды яшчэ кругі галó! Зрэшты, не веру я ні экстрасенсам, ні пракорам. Шарлатанства ўсё гэта. А ў НЛА — веру.

Пра НЛА загаварылі дружна. Кожны нешта чытаў, кожнага цікавіць гэтая з'ява. Адамейка пахваліўся: сабраў дасье пра іншапланецян.

Вялікая ціша вакол, таямнічы трэск начнога вогнішча настройвалі на асобы лад. Хацелася думаць пра вечнае, пра высокае.

— Валя, вы верыце ў бяссмерце душы? Чалавек памірае толькі фізічна, а душа лунае... — сур'ёзна загаварыў Адамейка. — І такая Валянціна, як вы, ужо была на свеце. І, можа, неаднойчы...

— Не, я не веру ў гэта. Я — матэрыялістка.

— Я веру Іаану Багаслову. Ён прарочыць, — ціхім голасам пачаў Закрэўскі. Усе пазіралі на яго, уважліва слухалі. — Прарочыць тысячагадовае царства Хрыста. Пачнецца яно пасля двухтысячнага года.

— Дай Божа, каб так і было. А то ўжо жыць немагчыма. Нельга на вуліцу выйсці. Могуць распрануць, згвалціць, забіць... Цэны шалёныя. Нічога не дакупішся, — уздыхнула Валя. — Вакол балбатня. Калі раней пісалі газеты: наша краіна — суцэльная будаўнічая пляцоўка, дык цяпер яна — суцэльная зала пасяджэнняў. Ці плошча для мітынгаў...

— Вы хочаце сказаць, Валя, што раней усё было добра, а цяпер кепска. Мусіць, вы былі членам партыі? — праскрыпеў Адамейка.

— Не, не была. А вы?

— Я быў камуніст.

— Чаму былі? Вам цяпер нявыгадна? Ці непрэстыжна? Не люблю былых. Гэта — здрада...

"Во ўрэзала. Малайчына!" — падумаў Бародзіч. Ён ведаў Адамейкаў шлях у навуку. Быў пасрэдным журналістам, аднойчы падлавілі яго на плагіяце, ён ірвануў тады ў навуку, бо там усе плагіятчыкі, асабліва гуманітарыі. Адтуль выскуб цытату, адтуль — дзве, якую ўзяў у двухкоссе, якую пераказаў сваімі словамі. Выбраў ён гісторыю, дакладней — навуковы камунізм, дзе пякліся кандыдаты, як бліны.

Гатовую дысертацыю Бародзіча пра "Нашу Ніву" і беларускае адраджэнне мурыжылі сем гадоў. Адамейка ж абараніўся вельмі хутка. Тэма дысертацыі была такая: "Барацьба КПБ за выкананне пяцігодкі..." Ці то пятай, ці шостай, Бародзіч не памятаў, хоць і знаёміўся з дысертацыяй у бібліятэцы. А вось доктарскую Адамейку зрабіць не ўдалося. Пачаў выпіваць, на чужых жанок заглядацца... А потым выйшаў з кампартыі, якая карміла і паіла яго ўсё жыццё.

Адамейка пачаў апраўдвацца: расчараваўся, раней не ведаў многіх фактаў з жыцця Леніна, бо некаторыя яго дырэктывы, пісьмы надрукаваны толькі зараз.

— Мужыкі, вось вы гісторыкі. Хто мне адкажа, што такое Кастрычніцкая рэвалюцыя? Авантура? Бальшавіцкі пераварот? Ці яна была патрэбная? Як у вас там пішуць — гістарычная неабходнасць? Ну, слухаю.

Валін твар расчырванеўся, вочы бліснулі. Віктар пазіраў на яе, міжволі залюбаваўся, але раптам заўважыў, што твар жанчыны ўвачавідкі зрабіўся жорсткім і цвёрдым, нібы высечаны з каменю.

— Мне здаецца, было тады і першае, і другое, і трэцяе... Але... Нельга закрэсліць... — Закрэўскі хацеў нешта яшчэ сказаць, ды нечакана змоўк, нібы спатыкнуўся на нейкім слове.

— І гэта ўсё? Вы не дагаворваеце, спадар прафесар. Няўжо вы і зараз... Тут, у лесе, баіцеся сказаць, што думаеце? — дапытвалася Валя.

— Баяцца мне няма чаго. Адзінае, што прыдбалі апошнім часам, дык гэта галоснасць. Проста для мяне яшчэ і зараз не ўсё ясна...

— Кінь ты цямніць, Антонавіч. Усё даўно ясна, — хмыкнуў Адамейка. — Ах, як вы падвялі мяне пад дурнога хату. Каб узялі пляшку, мы б весела спявалі песні, расказвалі анекдоты. А то кінуліся ў палітыку. Шукаем сэнс Кастрычніцкай рэвалюцыі. А ведаеце, Валя, расшыфроўваецца проста: Великая Октябрьская революция — ВОР. Злодзей. Усё ўкралі бальшавікі. Абяцалі фабрыкі, заводы — рабочым, зямлю — сялянам, атрымалі ж яны дулю з макам.

— Любіш ты, Сямён Кузьміч, спрашчаць, утрыраваць. Усё намнога складаней... Выйшла так, Валюша, што інтарэсы Германіі і бальшавікоў супалі. Немцы зразумелі: ім не перамагчы, калі не будзе ў Расіі рэвалюцыі. Германія давала грошы... Карацей, Кайзер і Ленін узяліся звальваць рускі царызм. І звалілі... Загубілі мільёны...

— Прабачце, Васіль Антонавіч, я недзе чытала, што, калі бралі Зімовы палац, загінула ўсяго шэсць чалавек. Нападаючых. Самая бяскроўная рэвалюцыя.

— Так. Але потым была крывавая грамадзянская вайна. А затым калектывізацыя — зноў мільёны ахвяр. Рэпрэсіі трыццатых гадоў.. Жахлівая гісторыя, — уздыхнуў Закрэўскі.

— Часам я думаю... Калі б не павесілі брата Леніна, то Валодзя Ульянаў ніколі не стаў бы Леніным, — падаў голас Бародзіч. — Мог бы ён стаць выдатным юрыстам, філосафам, увогуле вучоным. Што б цяпер ні казалі, гэта быў вялікі розум...

— Вялікі, але злы розум, — падхапіў Закрэўскі. — Вось вам, Валюша, кругі жыцця, гісторыі. Павесілі чалавека. Брат дае клятву адпомсціць. І што з гэтага атрымалася, мы ведаем. Крывавыя кругі. Калі на небе кругі галó рознакаляровыя, то на зямлі — аднаго колеру. Чырвоныя. Кроў і кроў... І ўсё ж, мне здаецца, Кастрычніцкая рэвалюцыя — гістарычная неабходнасць. Каб не Ленін, знайшоўся б другі чалавек. Магчыма, пазней на колькі гадоў... Гэта ў літаратуры, мастацтве ўсё вырашае талент, індывід. "Вайну і мір" мог напісаць толькі Леў Талстой. А ў навуцы, грамадскім жыцці ўсё іначай. Назапашваецца сума ведаў, наспявае нейкае адкрыццё. І нехта яго робіць. Могуць два чалавекі адначасова зрабіць. У розных месцах планеты. Або назапашваецца незадаволенасць людзей, наспявае рэвалюцыя. Знаходзіцца важак — і выбух. І ніхто не думае пра ахвяры. Як гаварыў Ільіч: "Главное — ввязаться в бой..."

— Ах, як вы падвялі мяне, — хмыкнуў Адамейка. — Валюша, выкіньце вы з галавы гэтае палітычнае смецце! Думайце болей пра любоў, пра жыццё, радуйцеся. Вось кругі галó — гэта вечнасць. Астатняе — гэта параджэнне мярзотнай істоты, якая завецца чалавекам. І чым болей ён вучыцца, чым больш ведае, тым большае ў ім злосці і лютасці.

— Не магу пагадзіцца з вамі. Праўда, і спрачацца не хачу. Але і змаўчаць не магу. Чалавек — не мярзотнае стварэнне. Ён — сапраўды вянец прыроды. Мярзотнікамі робіць людзей жыццё. А нялюдская жыццё стварающь мярзотнікі-ўладары. Палітыкі. Для іх чалавек — нібы тая кузурка. Або трэска. Лес сякуць — трэскі ляцяць. Галовы коцяцца... А палітыкай, як правіла, займаецеся вы, мужчыны. Чаму хочаца крычаць: "Што вы робіце, мужыкі? Апамятайцеся!" І самой хочацца кінуцца ў палітыку, як у вір... Каб меней было бязладдзя. Дурасці. Жорсткасці. Вось вы казалі пра ахвяры. А можа, гэта плата за прагрэс? За шчасце. Каб не Кастрычніцкая рэвалюцыя, не было б ні шведскага, ні бельгійскага сацыялізму. Чалавек не ўзняўся б у космас. Не такія былі б Афрыка, Азія. Увесь свет быў бы не такі... Ой, даруйце, праврала мяне. Калі ноччу не спіцца... Праз слёзы абдымаеш падушку... Мела б я добрага мужа, кучу дзяцей, не было б у мяне гэткіх думак... бязмужняя кабета — быццам незанятае таксі. Швэндаецца па свеце. Па цёмным лесе, як я... Затое ўбачыла кругі галó. Двайное вогнішча. Зорнае неба. Мусіць, лепей зоркі ўвачу ад кахання...

Мужчыны маўчалі. Нечаканая адкрытасць і шчырасць Валі моцна ўразіла Віктара. Але што ёй сказаць? Чым суцешыць? Мабыць, не знаходзіў слоў і Закрэўскі. Ён моршчыў лоб, варушыў кійком махныткі прыцiхлага, саслабелага, стомленага вогнішча.

— Па-мойму, двайное віскі лепш, чымся двайное вогнішча, — пазяхнуў Адамейка, уключыў транзістар, пачуўся голас дыктара: у Маскве палова першай.

— Ну што, пара дахаты, — ціха сказаў Закрэўскі, узяўся засыпаць пяском вогнішча.

V

Віктар Бародзіч прачнуўся з цяжкой галавой, бы з пахмелля, зірнуў на гадзіннік — было без чвэрці восем; заспаў, звычайна ўставаў а сёмай гадзіне. Не хацелася ісці на прабежку, але прымусіў сябе: не расслабляцца!

На вуліцы было хмурна, церусіў халодны дождж. "Прайграў Закрэўскі шампанскае", — мільганула думка. Віктар трушком бег па мокрай дарожцы, якая цьмяна паблісквала між цёмна-зялёных ялінак. Вось першае вогнішча, якое ноччу ён засыпаў разам з прафесарам. Заманулася зірнуць на тое, што палала ўчора на пагорку. Адлегласць да яго падалася надзіва кароткай, а ў цемры ішлі гэтак доўга. Прыгадаў, як Валя трымала яго пад руку, а ён чуў пах ейных валасоў; згадаліся Валіны словы: так мала ў жыцці шчасця...

Вось і пагорак. Унізе сярдзіта шумела рака, бо вецер памацнеў. У цэнтры вогнішча высілася гурба попелу, вакол яе наўкруг ляжалі чорныя махныткі, быццам чорныя промні вакол чорнага сонца.

Настрой быў адпаведны надвор'ю, але на душы пасвятлела, калі ўспомніў Валю: яна стаяла каля вогнішча ў белай куртцы і паказвала на неба, дзе вакол месяца ззялі кругі галó. Зноў прыгадаліся ейныя словы пра дэфіцыт шчасця...

Бегчы расхацелася, памалу пабрыў назад. Ішоў і думаў, перабіраў у памяці сваіх знаёмых: каго б назваць шчаслівым? Закрэўскага? У навуцы аўтарытэт, дзеці ўжо дарослыя, маюць свае сем'і, але чаму ягоная жонка ні разу не прыязджала сюды, хоць ён тут сядзіць месяцамі? Мусіць, няма згоды і ладу. Адамейка аднойчы па п'янцы ляпнуў, што ягоная палавіна аддаецца сваім хахалям на капоце ўласнага легкавіка — яна сама вадзіла машыну. "Але колькі б яна ні старалася, мяне ёй не дагнаць", — ухмыляўся вучоны муж.

Падумаў Віктар пра сваю жонку. Цяпер, калі абараніўся, мае большую зарплату, яна прыціхла, а раней колькі дакарала: у людзей мужыкі як мужыкі, грошы зарабляюць, а ты ўсё мэнээс. "Малонужный научный сотрудник", — грэбліва моршчыла чырвоны раток. Каб не сын Янка, якога Віктар вельмі любіў, мабыць, ужо даўно б развяліся.

У некаторых знаёмцаў і калег, здавалася, неблагія жонкі, затое дзеці не ўдаліся: то лайдакі, то хуліганы, то п'яніцы. А колькі разводаў! І яму раптам зрабілася вельмі шкада Валі.

Пасля сняданку да яго падышоў Закрэўскі. Быў ён хмурны, пад вачамі рэзка акрэсліліся мяшкі ад бяссоння.

— Віктор, шампанскае я прайграў. Зайдзі, вып'ем, пагамонім.

— Ды я... хацеў да сваіх з'ездзіць.

— Ну, дык і з'ездзіш. І Валю прывязеш. Дарэчы, яна хоча з табой пазнаёміцца бліжэй... Пайшлі.

Віктару хацелася запярэчыць, але нешта стрымлівала яго, і ён моўчкі павалюхаўся ўслед за прафесарам, які тэпаў наперадзе, шоргаючы пацёртымі джынсамі.

VI

Па абедзе паваліў мокры снег — хляба. Бухматыя сняжынкі павольна кружыліся між высозных медняствольных сосэнаў, быццам выбіралі месца прызямлення. З прафілакторыя навукоўцаў выйшла маладая пара. Жанчына ў белай куртцы трымала пад руку плячыстага, мядзведзяватага мужчыну. Яны ішлі моўчкі. Віктар Бародзіч спінаю адчуваў, што прафесар Закрэўскі глядзіць ім услед. І не памыляўся.

Закрэўскі стаяў каля шырокага акна ў калідоры, адхінуўшы тонкую цюлевую фіранку. Правая шчака яго торгалася, а вочы былі сумныя-сумныя...

А са свайго пакоя на другім паверсе цікаваў за маладымі Адамейка. "Чорт вазьмі, жыццё пражыў, людзей вучыў, а сам не ведаў, што ёсць на свеце кругі галó. Крыўдна", — уздыхнуў ён, абыякава зірнуў на шырокі ложак, на якім смачна храпла жонка.

Калі праміналі вароты, Валя азірнулася — нідзе не было нікога — ашчаперыла Віктара за шыю і моцна пацалавала.

— Дзе ты быў раней? Божа, чаму мы не сустрэліся раней? Чаму?! Мне было так добра з табою... Як ніколі, ні з кім... Аж зоркі сыпанулі з вачэй, — уткнулася яму ў грудзі і бязгучна заплакала.

— Супакойся, мілая. Усё будзе добра. Яшчэ не вечар...

"Сваё дзела як трэба рабіў..."

ДА 160-годдзя З ДНЯ НАРАДЖЭННЯ Францішка БАГУШЭВІЧА

Уладзімір СОДАЛЬ

Ён думаў пра Беларусь

Першы ўсерасійскі перапіс насельніцтва быў праведзены ў 1897 годзе. Паводле яго на Беларусі жыло 6 мільёнаў 495 чалавек. З іх пяць мільёнаў 845 тысяч (дзевяноста працэнтаў) у сельскай мясцовасці і толькі шэсцьсот пяцьдзесят тысяч у гарадах.

За гэтым перапісам уважліва сачыў Францішак Багушэвіч — прысяжны паверэны Віленскай адвакатуры і беларускі песняр. Яшчэ за шэсць гадоў да перапісу ў сваёй маніфестычнай "Прадмове" да "Дудкі Беларускай" ён напісаў: "Нас жа не жменька, а з шэсць мільёнаў — больш, шмат больш, не раўнуючы, як жыдоў, напрыклад, або татараў ці армянаў".

Рыхтуючы да друку сваю "Дудку Беларускую", пісьменнік ужо дакладна ведаў пра свой народ усё — і пра ягоную колькасць, і пра ягоныя межы, і ягоныя землі, і пра эміграцыю беларусаў за мяжу. З асаблівай цікавасцю чакаў звестак аб роднай мове. Вынікі перапісу падаліся яму крыху заніжанымі. Частка насельніцтва, найперш з заходняга абсягу, роднай мовай называлі польскую. На Брэстчыне — украінскую, на Усходзе — рускую. Па некаторых меркаваннях, колькасць беларусаў была заніжана працэнтаў на васемнаццаць. Такой думкі трымаўся і расійскі гісторык У. Кабузан. І нічога ў гэтым дзіўнага. Насельніцтва Беларусі прайшло праз такую гістарычную малатарню, што шмат каму цяжка было вызначыць і сваю родную мову, і нацыянальнасць. "Але ўсё гэта нічога, — думаў Ф. Багушэвіч, — галоўнае — гэта афіцыйныя звесткі, якія ўжо не адно стагоддзе сцвярджаюць: беларускі народ быў і ёсць. А калі ён ёсць, то мае права і на сваё самабытнае жыццё... Гэтая думка, хоча хто гэтага ці не, з кожным годам будзе ўсё больш і больш выразна вымалёўвацца, набываць выразныя абрысы. І гэтак будзе да тае пары, пакуль народам цалкам не авалодае нацыянальная свядомасць...".

Гэтак думалі і іншыя сыны беларускага краю. Марыя Канапніцкая казала: "Тое, што там народзіцца калісьці ў народным асяроддзі, не будзе ні Польшчаю або Літвою, але Беларуссю. Выгрызецца ўсё палітычнае, застанецца толькі этнаграфічнае".

...Беларусь ішла насустрач свайму лёсу. Лепшыя сыны народа, сярод іх і Багушэвіч, гукалі свет убачыць гэтую самабытнасць і прызнаць за беларусамі права народам звацца. На гэтае права працаваў і першы ўсерасійскі перапіс насельніцтва 1897 года.

Сын надзеі

Калі ўважліва пачытаць Багушэвічавы лісты да Яна Карловіча, то ў іх можна напаткаць нямала песняровых самахарактарыстык. Так, прыкладам, у лісце за 4/3-20.02. 1885 года Ф. Багушэвіч называў сябе чалавекам, "які нарадзіўся так, што яго "эпоха" ніколі не надыдзе".

Гэтая самахарактарыстыка ўражвае сваёй безвыходнасцю. Але трэба было жыць, і ён жыў і як мог мяняў гэтае жыццё, уплываў на яго.

У лісце за 30.XII.1889—11.01.1890 паэт называе сябе "сынам надзеі". Сын надзеі! Яшчэ адна трапная самахарактарыстыка!

У 1890 годзе Ф. Багушэвіч сустракаў першае сваё паўстагоддзе. "Прамываў цукар у вадзе!" — скажа ён пра свой пражыты шлях. І далей: "Яўрэйскі, трыццаць гадоў нячышчаны самавар не мае столькі ўкамянелага накіпу, колькі яго на маёй збалелай нэндзнай душы!" Гэты песімізм не пакідаў Ф. Багушэвіча з году у год. Тым не менш, ён настойліва працаваў, пераводзячы свой песімізм у гумар, у надзеі.

Панарскі салавей

Альгерд Абуховіч, адказваючы Ф. Багушэвічу на заўвагі пра мову яго твораў, як вядома, напісаў:

У гаворцы ёсць ружніца
Між маёю і Тваей:
Маёй — пушчы, Пціч граніца,
Ты — Панарскі Салавей!..

Многія даследчыкі Багушэвічавай творчасці Абуховічава вызначэнне "Панарскі Салавей" вытлумачваюць па геаграфічнай прыкмеце, па назве пагоркаў паблізу Вільні, якія называюцца Панары.

Не буду аспрэчваць гэтую версію. Недалёка ад Кушлянаў таксама ёсць такая геаграфічная назва — Панара. І не адна. Гэта і аднайменная вёска, і чыстая, як сляза, рачулка Панарка, правы прыток Ашмянкі, па берагах якой размясцілася шмат утульных вёсачак. Быў тут колісь і млын Панара. Таную ж назву меў і двор пана Нарковіча. Між іншым, менавіта з гэтай мясціны бярэ выток Панарка. Зараз гэта паблізу ад вёскі Татаршчына. То ці не гэты кут меў на ўвазе Альгерд Абуховіч, калі называў Ф. Багушэвіча "Панарскі Салавей"?

Як мне падаецца, гэтая версія больш верагодная. Мабыць, найперш мову родных мясцін Ф. Багушэвіча, блізкіх да Кушлянаў, дзе ён рос, гадаваўся, меў на ўвазе А. Абуховіч. Гэтая мова тут і цяпер такая. Хоць не выключаю, Абуховіч мог мець на ўвазе і Панарскія горы як вобразнае вызначэнне ўзлёту творчага таленту А. Багушэвіча. Тым больш, што ў наваколлі Вільні дый шмат дзе за ёю гучала тая ж самая мова, што і на абшары кушлянскіх Панараў.

А конь добры быў — мой белы...

Багушэвічы, як і ўсе тагачасныя фальварковцы, мелі сваіх коней. Як жа інакш! Без коней ні туды і ні сюды. На конях ездзілі да касцёла, на кірмашы. Багушэвічы ездзілі ў брычках і вазках. Моладзь любіла ездзіць і верхам... Па-свойму любіў коней і Ф. Багушэвіч. Мне вельмі арганічна ўяўляецца ягоная постаць на кані: і маладым, і больш сталым... Коні часта згадваюцца і ў творах паэта. У вершы "Здарэнне" Ф. Багушэвіч расказвае пра сваю паездку з Кіяны праз Ваўкелы. Гэтая паездка была поўная прыгодаў. Таму і верш названы "Здарэнне".

Ехаў я раз ад Кіяны,
Ды ў Смургоні, і не п'яны,
І даехаў на Ваўкелы,
А конь добры быў — мой белы...

Мемарыяльная дошка на радзіме паэта. Фота Анатоля КАЛЯДЫ.

Ф. БАГУШЭВІЧ, 1863 г.

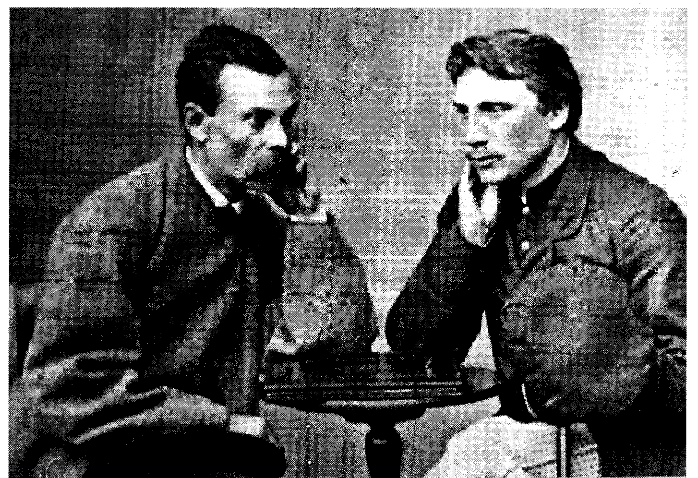
...Белы конь!.. Гэта толькі паэтычная дэталь для рыфмы: "Ваўкелы — белы" — ці нешта значна большае?!

Белы конь, як вядома, заўсёды з'яўляўся сімвалам веліча... А што ён значыў для Багушэвіча? Звычайна на белых конях ездзілі верхам... На белых конях урачыста заязджалі ў сталіцы пераможцы. На белым кані ездзіў Напалеон, начальнік Польскага краю Юзаф Пілсудскі. А тут белы конь, запрэжаны ў звычайныя сялянскія драбіны...

Што ж гэта значыць?.. Белая масць — светлая масць. Яна добра свеціцца ў цемры. Яна адганяе злыя духі, палохае іх. Хіба гэтак трэба ўспрымаць белую масць каня ў вершы "Здарэнне"?

Згадваюцца коні і вершы "З кірмашу". У гэтым творы малады павеса спяшаецца да сваё каханкі. Праўда, чамусь ён ляціць да яе не на стаенніку, а на кабыле: "Гэй, ляці кабыла, хоць ты падарвіся, Бо мяне чакае там мая Людвіся!.."

Аднаго разу згадвае свайго сямейнага каня Ф. Багушэвіч і ў лісце да Яна Карловіча. Праўда, масці яго не называе. Але азначэнне дае. Называе яго дробным Расінатам. А, як вядома, такую мянушку меў конь Дон Кіхота.

Ф. БАГУШЭВІЧ са сваім сябрам М. НАСЕНКАМ. 1867 г.

Знайшоўся сонечны гадзіннік

У сваёй кніжцы "Кушлянскі Кут", распавядаючы пра сонечны гадзіннік на паэтавай сядзібе, які немаведама куды знік пасля першай сусветнай вайны, я выказаў меркаванне, што ён павінен калі-небудзь знайсціся. І вось пліта напраўду знайшлася. А знайшоў яе ніхто іншы, як цяперашні апякун Багушэвічавай сядзібы, дырэктар мемарыяльнага музея Алесь Жамойцін. Было гэта так.

Бураю на Багушэвічавай сядзібе зваліла дрэва. Пачалі яго церабіць, разбіраць. І якраз на тым месцы нага на нечым каўзанулася. Разгрэблі лісцё, зямлю, там чыгунная пліта з-пад сонечнага гадзінніка. Знаходку А. Жамойцін перакаціў бліжэй да Багушэвічавага дома, каб была на воку, і часова ўладкаваў у славутай кушлянскай альтанцы. Пліта гэта круглая, чыгунная, падзеленая трыма стрэлкамі на градусы. Цяпер трэба аднавіць сам гадзіннік...

З архіва Венжык-Відаўскіх

Багушэвічавы творы пры яго жыцці былі вельмі папулярныя. Асабліва яны падабаліся сялянам. Не ўмеючы чытаць, яны завучвалі іх на памяць. А хто ведаў граматy, перапісвалі творы Мацея Бурачка ў свае альбомчыкі, сшыткі. Гэтак узнікалі рукапісныя зборнікі Багушэвічавых твораў. Да нашага часу дайшло некалькі такіх кніжак, у 1988 годзе я зрабіў іх невялікі агляд. І нечакана для сябе атрымаў на публікацыю водгук. І не ад каго-небудзь, а ад Генадзя Каханоўскага. 28 ліпеня 1988 года ён пісаў мне:

"Даражэнькі Уладзімір Ілліч!

З прыемнасцю прачытаў Тваю публікацыю пра рукапісныя зборнікі Францішка Багушэвіча. Калі Ягамосцю будзе цікава, то хацеў бы "пахвастаць" яшчэ адной знаходкай зборніка слыннага паэта". І Генадзь Каханоўскі паведаміў, што ў фондах Гродзенскага гісторыка — археалагічнага музея ў асабістым архіве шляхціцаў Венжык-Відаўскіх, уладальнікаў маёнтака Відаўшчына Ашмянскага павета, знаходзіцца альбом — сшытак з творамі Францішка Багушэвіча — Мацея Бурачка. Сярод іх "Прадмова" да "Дудкі Беларускай" 1896 года выдання, верш "У судзе" ды іншыя. Сшытак гэты досыць тоўсты, пісаны алоўкам. Запісы на трох мовах: польскай, рускай і беларускай. Генадзь Каханоўскі раіў мне пацікавіцца гэтым сшыткам, выказаў меркаванне, што згаданы сшытак мог належыць Аляксандру Францішку Венжык-Відаўскаму. У сваім лісце Генадзь Каханоўскі паведаміў і кароткія звесткі пра Аляксандра Венжык-Відаўскага. Нарадзіўся 3 снежня 1876 года. Вучыўся ў Пецярбурзе. Усе звесткі гэтыя вельмі цікавыя. Застаецца адно адзінае: высветліць, чым прываблівала Венжык-Відаўскіх творчасць Францішка Багушэвіча, чым яна была ім сугучная? Але факт такі: сярод розных папераў Венжык-Відаўскіх ізняга радаводу, радаводнага дрэва, гэрбаў — ляжаць і творы Мацея Бурачка. І гэта надзвычай цікава".

...Не гэтак даўно па маёй просьбе супрацоўнікі Гродзенскага гісторыка-археалагічнага музея прыслалі ксеракопіі твораў Мацея Бурачка з архіва Венжык-Відаўскіх. З цікавасцю перачытаў іх, звeрыў з арыгіналамі: слова ў слова, літарка літарцы адпавядаюць. Безумоўна, хацелася б даведацца, ці былі якія асабістыя стасункі паміж Багушэвічам і Венжык-Відаўскімі і наогул з беларускай культурай. Але гэта ўжо справа часу і новых пошукаў. А імпульс да гэтага маем. Колішняя сядзіба Венжык-Відаўскіх — Відаўшчына — цяпер у Маладзечанскім абшары. Мелі яны нерухомую маёмасць і ў Гродні па вуліцы Паліцэйскай (N 248-5) — XIV — пачатак XX ст. Здаецца, на гэтай вуліцы жыла некаторы час і Каралева жывога слова — Эліза Ажэшка.

Лёсаносныя лічбы

Тры даты з нашай гісторыі: 1791—1891—1991. Што аб'ядноўвае іх?

1791-ы... Вясною гэтага года магнаты і апалячаная беларуская шляхта падчас Вальнага Сойму, імкнучыся ўмацаваць Польшчу, над якой навісла пагроза з боку Аўстрыі, Прусіі і Расіі, заявілі пра ўвядзенне спадчыннай манархіі і ліквідацыю адметных дзяржаўных структураў Вялікага княства Літоўскага. Так беларускае гаспадарства з гэтага моманту дэ-юрэ ўвайшло ў склад Польшчы з адзіным кіраваннем, адзіным бюджэтам. Трэцяга мая 1791 года быў прыняты і асноўны закон Рэчы Паспалітай — Канстытуцыя. На працягу цэлага стагоддзя з 1791 па 1891 год Беларусь перажыла не адну гістарычную катаклізму. Яна нібы анямела, аглухла пасля таго Вальнага Сойму.

(Працяг на стар. 14—15)

З вякоў мінулых

...У зале патухае святло, і на экране пачынае дэманстравацца фільм "Еўфрасіння Полацкая", створаны на студыі "Беларусьфільм" па сцэнарыі пісьменніка Уладзіміра Арлова.

Так у бібліятэцы "Юнацтва" г. Мінска нядаўна пачалася прэзентацыя кнігі У. Арлова і Г. Сагановіча "Дзесяць вякоў беларускай гісторыі".

Запеўкай прэзентацыі стаў прачытаны У. Арловым верш "Гамавіятар" (чалавек-вандроўца) з яшчэ нявыдадзенай кнігі паэзіі "Спробы завершанага жыццяпіса", лірычны герой якога прататып самога аўтара. А потым гутарка, канечне, пайшла пра новае выданне.

Пра асобу У. Арлова, яго "творчую лабараторыю" на прэзентацыі дапамог больш даведацца яго нататнік, у якім выпісаны трапныя выказванні, думкі, цікавыя выпіскі з гістарычных дакументаў, афарызмы розных аўтараў: Спінозы, Сервантэса, Заля, Карамзіна, Паўстоўскага, Доўнар-Запольскага і іншых. Усім прысутным было цікава паслухаць і пра першае каханне Уладзіміра Аляксеевіча; і як у час паездкі ў Англію яго прынялі за ірландскага тэрарыста; пра тое, як па прыкладзе польскага Нобелеўскага лаўрэата Чэслава Мілаша на анкетнае пытанне аб месцы нараджэння даваў адказ: ВКЛ; і пра шмат што іншае.

Пісьменнік зрабіў падарунак бібліятэцы "Юнацтва" — свае кнігі: "Таямніцы полацкай гісторыі", "Дзесяць стагоддзяў беларускай гісторыі" і "Жыватворны сімвал Бацькаўшчыны".

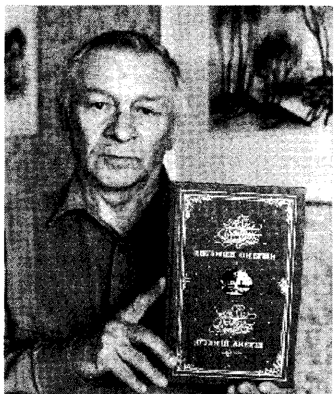
Напрыканцы сустрэчы прагучалі гумарыстычныя міні-эсэ пра словы: "Мытня", "Чарніла", "Лабірынт", "Анекдот".

Да прэзентацыі работнікі бібліятэкі падрыхтавалі выставу кніг У. Арлова, яго часопісных публікацый, ілюстрацыі, каляровыя лінагравюры з выявамі Еўфрасінні Полацкай, Стэфана Баторыя, Канстанціна Астрожскага.

Прэзентацыю кнігі "Дзесяць вякоў беларускай гісторыі" рыхтавалі і вялі дырэктар бібліятэкі Валянціна Коршыкава і метадыст Наталля Стрыгельская.

Вольга МЯСНІК,
навучэнка МДПК N 1

Лепшая кніга 1999 года

Лепшай кнігай 1999 года ў выніку конкурснага адбору кампетэнтнага журы Дзяржкамітэта па друку Рэспублікі Беларусь прызнана юбілейнае выданне рамана А. С. Пушкіна "Яўгеній Анегін". Кніга была выдадзена да 200-годдзя з дня нараджэння А. С. Пушкіна Беларускім фондам культуры на беларускай і рускай мовах.

На здымку: старшыня Беларускага фонду культуры Уладзімір ГІЛЕП з юбілейным выданнем "Яўгенія Анегіна".

У цесным коле сяброў

Віцебскае абласное аддзяленне Саюза пісьменнікаў сумесна з мясцовым літаратурным музеем распачало літаратурныя сустрэчы "Кола сяброў". Днямі прайшла прэзентацыя кнігі п'ес Барыса Кантаровіча "Первые и последние". Кніга выйшла невялічкім накладам у выдавецтве Віцебскага дзяржаўнага універсітэта, дзе Барыс Кантаровіч праце дацэнтам кафедры філасофіі.

Наступны вечар будзе прысвечаны 65-годдзю з дня нараджэння Рыгора Барадуліна.

Святлана ГУК

След яго быў першы...

ТВОРЧАСЦЬ БАГУШЭВІЧА Ў АЦЭНКАХ М. ГАРЭЦКАГА

"Гісторыя беларускае літаратуры" Максіма Гарэцкага адыграла выключную ролю не толькі ў станаўленні беларускага літаратуразнаўства, але і ў развіцці нацыянальнай свядомасці беларусаў. Хаця сам аўтар даволі крытычна ставіўся да свайго даследавання (асабліва ў другой палове 20-х гадоў), з вышыні сённяшняга дня выразна відаць, што яго "Гісторыя..." не была "перапрацоўкай старой расійскай навукі на беларускай глебе". Такую ацэнку, выказаную Яўхімам Карскім, Гарэцкі ў свой час не аспрэчваў.

Сам прадмет даследавання і задачы, якія ставіў перад сабой аўтар, вымагалі ад яго найперш агульнай характарыстыкі гісторыка-літаратурнага працэсу. Аднак эстэтычныя ідэалы, сімпатыі і антыпатыі вучонага нават пры такім падыходзе, выявіліся выразна. Зрэшты, "Гісторыя беларускае літаратуры" — гэта найперш падручнік для школы, і, як любы падручнік, ён яскрава адлюстраваў тыя стэрэатыпы, якія *панавалі ў грамадстве і адпаведна культываваліся ў тагачасным літаратуразнаўстве.* Тым не менш, нестандартнасць мыслення была адметнай рысай Гарэцкага-даследчыка. І асабліва яна праявілася, як мне здаецца, калі ён пісаў пра творчасць Францішка Багушэвіча, якую лічыў этапнай, паваротнай, вызначальнай з'явай у развіцці беларускай літаратуры.

Гаворачы пра значэнне паэта ў гісторыі айчыннага прыгожага пісьменства, аўтар пранікліва адзначыў: "Разумеецца, што па літаратурнай здольнасці і толькі па чыста мастацкім значэнні з Багушэвічам няма што і раўнаваць нашых ранейшых за яго песняроў. Але і сярод пазнейшых за яго нашых пісьменнікаў — калі і ёсць колькі іменняў дужэйшых за яго па здольнасці чыста пясняр-скай, дык роўных яму па нацыянальна-сацыяльнай самабытнасці пакуль што не з'явілася, і ўсе ідуць па тору, дзе яго след быў першы і найдужэйшы. Багушэвіч скіраваў нашу літаратуру на пэўны натуралістычны шлях і звязаў яе з народам".

З гэтай насычанай высновамі ацэнкі можна вылучыць, прынамсі, чатыры важныя моманты. Па-першае, даследчык не закрываў вочы на тое, што літаратурная панарама XIX стагоддзя не была разнастайнай, што ў гэты перыяд не шмат з'явілася па-сапраўднаму каштоўных *мастацкіх здабыткаў. Па-другое (а гэта асабліва важна),* было падкрэслена, што менавіта Багушэвіч у сваіх зборніках як бы запраграмаваў код матываў беларускай паэзіі пачатку XX стагоддзя. Па-трэцяе, згадка пра "натуралістычны шлях" (заўважце, не крытычна-рэалістычны!), можа, яшчэ больш каштоўная, бо натуралізм у літаратуры напрамую звязаны з пазітывізмам, а гэта азначае, што Гарэцкі выдатна разумеў знітаванасць творчасці паэта з ідэямі свайго часу. І па-чацвёртае, аўтар не прамінуў адзначыць, што паэзія Багушэвіча насіла адрасны характар. Сапраўды, паэт свядома арыентаваўся на народную ці, дакладней, сялянскую аўдыторыю, што, па сутнасці, і абумовіла тэматыку, праблематыку і — у пэўнай ступені — стыль яго твораў.

У прынцыпе для сялян і пра сялян пісаў і В. Дунін-Марцінкевіч, але ён сыходзіў з іншых эстэтычных пазіцый, бо ў сваіх беларускамоўных творах не хаваў адкрытага дыдактызму і часам падкрэсліваў аўтарскую "вышэйшасць" у параўнанні з патэнцыяльным чытачом-селянінам. Ці не таму яго творы не карысталіся асаблівай папулярнасцю? Багушэвіч, наадварот, сцвярджаў, што ён, творца (і Мацей Бурачок, і Сымон Рэўка) такі ж, як і яго чытачы, мае такую ж долю, пра якую і імкнецца распавесці. Гарэцкі не прамінуў заўважыць адрознасць у вырашэнні адносінаў "аўтар-адрасат" у творчасці гэтых пісьменнікаў. Ён нават быў упэўнены, "што народ перш за інтэлігентных крытыкаў пачуў яго (Багушэвіча. — **І.З.**) веліч", і пацвярджаў гэта не толькі фактам перавыдання і "Дудкі беларускай", і "Смыка беларускага", але і тым, што "сялянская моладзь Ашмяншчыны, Віленшчыны, Лідчыны і другіх куткоў Беларусі дэкламуе яго вершы на памяць, як чыста народныя творы".

Максім Гарэцкі як гісторык літаратуры ў значнай ступені не мог пазбыцца вопыту Гарэцкага-празаіка, таленавітага стваральніка запамінальных мастацкіх вобразаў. І ў раздзеле, прысвечаным разгляду творчасці Багушэвіча, мы ў гэтым можам толькі лішні раз пераканацца.

"Сваё дзела як трэба рабіў..."

(Працяг. Пачатак на стар. 13)

Але ў 1891 годзе, роўна праз сто гадоў, на ўвесь свет разнёсся голас Мацея Бурачка, што Беларусь жывая, і хоча жыць сваім адметным жыццём. Падказаў нават як межы:

"Можа хто спытае: гдзе ж цяпер Беларусь? Там, братцы, яна, гдзе наша мова жывець: яна ад Вільні да Мозыра, ад Вітэбска за малым не да Чарнігава, гдзе Гродна, Міньск, Магілёў, Вільня і шмат мястэчкаў і вёсак...".

Пасля 1891 года, пасля выхаду "Дудкі Беларускай", Беларусь рабіла не адну спробу выйсці на незалежны шлях. Але такую магчымасць атрымала толькі ў 1991 годзе роўна праз сто гадоў, як Ф. Багушэвіч апавясціў свету пра неадольнае жаданне беларусаў жыць сваім гаспадарствам, сваім духоўным жыццём.

Сям'я Казіміра Багушэвіча. Злева направа: Канстанцыя (жонка), Францішак, Ганна, Валяр'ян, Апалінар (сыны і дачка), бацька, Казімір Багушэвіч, 1864 г.

Выток

Было гэта ў годзе шэсцьдзесят дзевятым. Я тады толькі пачынаў працаваць на тэлебачанні. Памятаю, напісаў сцэнарый. Уключыў у яго Багушэвічавы творы. А некаторыя з іх доўгія. Мне зрабілі заўвагу, што гэтак будзе не вельмі "тэлевізійна". Маўляў, вялікія творы разбураюць стылістыку экрана. Гледачу патрэбна відовішча. Параілі "вылушчыць" самае яскравае, трапнае, удалае. А зрабіць гэта з Багушэвічавымі творамі няпроста. Яны пераважна сюжэтныя. Ды мне і не хацелася гэтага рабіць, "парушаць" Багушэвіча, урываца ў яго творчую задуму... Ды нічога не зробіш. Давялося як след учытацца ў Багушэвічавы творы, каб зрабіць выняткі.

Мо тады я ўпершыню сур'ёзна прачытаў Багушэвічаву спадчыну і адчуў яе самабытнасць. Але найбольш за ўсё пэўна ўразіла прадмова да "Дудкі Беларускай". Яно то і скіравала мяне ў Кушляны, каб паглядзець на кут, дзе жыў і тварыў вялікі пясняр, найсумленны чалавек сваёй эпохі.

Памятаю, была восень: ці канец кастрычніка ці пачатак лістапада. Навіслыя цёмныя хмары віселі над зямлёю. Кінаапаратар бедаваў: змрочныя атрымаюцца здымкі. Каб хоць трохі сонца пасвяціла. Галінкі дрэваў былі ў сує ў расінках, як у срэбных пацерках.

Прыгадайма Багушэвічава:

Вун стаіць бярозка
тут ля самай хаткі,
Косы папусціла... плача,
кажуць людзе.
Чаго ж мне маркотна?
Ты ж скажы, бярозка,
Маўчыш як нямая і сама смутная!..
Мусіць-такі праўда — гэта ж не слёзка,
Што кажуць другія — капля расяная.
Мне жаль і бярозкі, чаго ж яна плача,
Калі ўжо долі не перайнача?

Кушляны сустрэлі нас глыбокай зачараванай восеньскай цішынёю, сцішанасцю. Наўкола ні душы. Усё — і дрэвы, і зямля былі набрыняныя вільгаццю. Усё прыгледжанае, прыціхлае. Знайшлі ў паўзмрочнай хаце дзядзьку Міхала. Ён узрадаваўся гасцям з Мінска. Дагэтуль з тэлебачання ў Кушляны ніхто не прыязджаў. Не памятаю, што мы тады здымалі, што ўразіла. Але восеньская прыглушанасць запомнілася, такая засяроджанасць, што сам сябе чуеш, сам сябе разумееш...

Кінулася і колішняя ўтульнасць, і асірацеласць, занядбанне і пасільная рупнасць. І загадкавасць, жаданне распазнаць тое жыццё, якое тварылася калісь тут. З такім настроем і пакінулі Кушляны. Ва ўсякім разе я адчуў, што гэта толькі разведка, што гэтую сядзібу трэба ажывіць: што праз жывых людзей, што праз архівы, што праз дакументы... За гэтую працу я і ўзяўся, нават не ведаючы, куды яна мяне павядзе, куды выведзе.

Сёмы пакой

Францішкаў сядзібны дом, як вядома, спланаваны на шэсць пакояў. Але старыя кушлянцы згадваюць: быў яшчэ і сёмы — на гарышчы. Ход у яго вёў з варыўні — кухні. У куце ля дзвярэй стаяла аж пад самую столь ашаляваная шафа. Яна мела дзверы пры ўваходзе ў хату. А ў шафе гэтай лесвіцу з шырокімі прыступкамі. Па баках парэнчы. У столі прарэзаныя адкідныя дзверцы. Паддашкавы пакой таксама быў як след абсталяваны, ашаляваны. У пакоі на сёмым небе Багушэвічы найчасцей жылі ўлетку. Тут была частка паэтавай бібліятэкі. Калінікалі ў пакоі на сёмым небе начавалі госці, тыя, што любілі рамантыку, пошум ветру, бубны дажджу, шапаценне лістоты, месячык на начным небе. Кажуць, раскідалі сёмы пакой у 1915 годзе немцы. Чым ён ім замінаў, хто яго ведае. Можа, таму, што ў паэтавым доме быў шпіталь, і гэта неяк ім замінала. А мо яшчэ што, але кажуць, што гэта немцы зрабілі. Шафа ж з лесвіцай прастаяла аж да 1951 года — да часу так званага першага рамонту Багушэвічавага дома. Тады ж Міхал Ляпеха, першы рупліўца Багушэвічавай сядзібы, знайшоў на гарышчы колькі кніжак з паэтавай бібліятэкі. Сярод іх "Зямельнае права" з пячаткай "Адвакат Ф. Багушэвіч". Пра сёмы пакой у Багушэвіча доме ёсць згадка і ва ўспамінах унучкі Францішка Багушэвіча спадарыні Станіславы Тамашэўскай у запісах Адама Мальдзіса. Я спрабаваў пра гэты сёмы пакой сабраць больш звестак, чым меў. З гэтай нагоды звяртаўся не адзін раз да ахоўніка Багушэвічавай сядзібы Міхала Ляпехі, каб ён пра гэта паруліўся ў тутэйшых людзей. На гэты мой клопат ён мне пісаў: "Наконт, што ў Багушэвічавай хаце на паддашку быў пакой, то я не то што чуў, а відзеў і прамераў яго. Быў пакой ад шчыта да коміна з паўднёвага боку. У шчыце было вялікае вакно, пояс з трох пар кроквай, перабіты да кроквай шмат вышэй. На гэтых паясах засталіся сляды цвякоў, якімі была падбіта падсуфітка з дошчак. І ў коміне ёсць дзюрка, якая залеплена глінай..." Гэтыя звесткі пра сёмы пакой Багушэвічавага дома з ліста дзядзькі Міхала за шаснаццатага кастрычніка 1990 года. Праз паўмесяца дзядзька Міхал прыслаў яшчэ жменьку звестак пра паддашкавы пакой. Прынамсі, трэцяга лістапада ён пісаў: "Яшчэ трохі пра сёмы пакой. Сёмы пакой быў з паўднёвага боку, ад шчыта да коміна. Дзюрка ў коміне, якая замазана глінай, была зроблена, каб можна было падключыць нейкую трубу ад нейкага прыбора ці печкі... Кнігі, якія я знайшоў, былі над кухняй у тых, чым была ўцеплена хата, ліст, кастра. Сёмы пакой — пра гэта казалі людзі — быў Тунін пакой, у якім яна любіла бавіць час".

Следчы — той жа даследчык

З чаго складаецца Багушэвічаў творчы талент? З прыроднага дару? Так. Але не толькі. Багушэвіча пісьменнікам зрабіла сацыяльнае і грамадскае жыццё і яго праца: спачатку следчым, а затым адвакатам. Праца следчага наогул мяжуе з літаратурнай. Яна дае гэтульк сюжэтаў, хадоў, што ніякі фантаст іх столькі не прыдумае.

Багушэвіч, маючы ад нараджэння літаратурны дар, аднак, як ведаем, толькі аднойчы пакарыстаўся выпадкам са сваёй следчай практыкі. У яго была вялікая магчымасць стварыць у беларускай літаратуры такі жанр. Аднак ён гэтым шляхам не пайшоў. Ён узяў за аснову сваёй творчасці чыста беларускі матыў — беларускую дудку і "іграў" на ёй рэштку свайго жыцця. Менавіта напачатку гэта трэба было зрабіць — і ён з гэтым, як бачым, справіўся выдатна. А пасля можна было заняцца і следчымі дэтэктывамі. І хто ведае — можа, каб пажыў болей, мо б і заняўся. Літаратурны дар ён меў, сюжэтаў следчая і адвакацкая практыка давала колькі хочаш... На паперы ж перадаць тыя сюжэты было ўжо справай пісьменніцкай тэхнікі. Да ўсяго ж словы следчы і даследчык аднаго кораня. І спецыфіка працы ў следчага і даследчыка адна і тая ж, — праўдзіва аднавіць факт, падзею.

Вось, напрыклад, як аўтар каментуе адпаведнае месца з прадмовы да "Дудкі беларускай": "Ды нялёгка было распачынаць тую працу (маецца на ўвазе літаратурная творчасць на беларускай мове. —**І.З.**), цярнёвы шлях ляжаў перад паэтам, часам здавалася, што не хопіць сіл, і настрой яго то ўзлятаў на крыллях веры, то рабіўся трагічна засмучоным". Гарэцкі не толькі эмацыянальна піша пра творчасць свайго слаўтага папярэдніка, ён імкнецца стварыць вобраз-партрэт мастака слова, патрыёта, грамадзяніна, чалавека; магчыма, не столькі аналізуе, колькі дзеліцца сваім уяўленнем аб асобе паэта і яго творчасці. Менавіта Гарэцкім быў закладзены кутні камень у будынак традыцыі, не аналітычнага, а апісальна-ацэначнага і адначасова эсэізаванага беларускага літаратуразнаўства. І гэтая традыцыя аказалася настолькі трывалай, што з поспехам працягваецца і сёння.

Небеспадстаўна аўтар перасцерагаў ад аднабаковага ўспрымання творчасці Багушэвіча як чыста аб'ектыўнай і заснаванай на бытавізме. Ён пісаў: "Можна сказаць, што пераважная частка яго творчасці — бытавыя творы, але аўтар не меў на ўвазе толькі апісанне быту або і зусім таго не пільнаваў, дык і цана такіх твораў шмат вышэйшая, чымся чыста бытавых. Быт беларускі Багушэвіч і знаў і маляваў дасканальна, але бытавы элемент ён толькі мімаходам уплятаў у агульнае развіццё сваіх думак і свайго апісання..." Пры ўсім сваім знешнім бытавізме Багушэвіч надзіва эмацыянальны паэт, што неяк адзначыў і Міхась Лынькоў.

Па меркаванні аўтара, Багушэвіч — "першы нацыянальны беларускі паэт, дагэтуль адзін з самых вялікіх у гэтым значэнні". Сапраўды, ён быў першым літаратарам, які на роднай мове ўзяўся адлюстраваць не толькі сацыяльныя крыўды, але і этнапсіхалогію беларусаў, ён першым стварыў цэлую галерэю праўдзівых беларускіх характараў, пачынаючы ад літаратурнага персанажа Мацея і заканчваючы няшчасным Аліндаркам. Гэта дало падставы Гарэцкаму заўважыць, што "псіхіка аўтара была такая нацыянальная, што й пры гэткай творчасці (маюцца на ўвазе творы, у якіх ніякім чынам не закраналася нацыянальна-патрыятычная тэма. — **І.З.**) яго паэзія выйшла самай нацыянальнай". І з такой высновай цяжка не пагадзіцца.

Па зразумелых прычынах я прынцыпова не вяду гаворку пра сацыяльны пафас паэзіі Багушэвіча ў ацэнцы Гарэцкага, а хачу толькі адзначыць, што паэт у сваёй творчасці шырэйшы за любую ідэалагічную дактрыну, у тым ліку і марксісцкую. Да такой высновы прыйшоў і сам Гарэцкі, бо разумеў, што "сціплы" Мацей Бурачок быў сапраўдным нацыянальным паэтам-прарокам, які выявіў архетыповыя памкненні многіх і многіх пакаленняў беларусаў: "Кожная ведамая сацыялістычная навука, усцяж аж да анарха-камуністычнай, знойдзе ў Багушэвіча нешта пажыўчатае для сябе, але ніколі не падгоніць пад сваю платформу яго ўсяго".

У заключэнне хочацца сказаць, што ў беларускім літаратуразнаўстве і сёння існуе "загадка Багушэвіча". Прынамсі, мы яшчэ вельмі далёкія ад аб'ектыўнага ці, хутчэй, адэкватнага нашаму часу асэнсавання творчасці гэтага "простага" — часам аж да прымітывізму — літаратара. І напісанае каля 80-ці гадоў таму даследаванне М. Гарэцкага можа істотна паспрыяць нашаму наблізненню да жаданай разгадкі.

Ігар ЗАПРУДСКІ

КНІГАПІС

Высоцкі па-беларуску

Напрыканцы мінулага года ў Беларускім кнігазборы выйшаў зборнік выбраных твораў Уладзіміра Высоцкага "Я не падману". У кнізе змешчаны арыгіналы і пераклады на беларускую мову 28 твораў знакамітага расійскага паэта, спевака, акцёра.

Яго творы пераклаў магілёвец Міхась Булавацкі. Ён больш вядомы на Магілёўшчыне як матэматык — працаваў у школе, у Магілёўскім універсітэце. Але ўлюбёнасць у дыяменты роднае мовы і захапленне творчасцю У. Высоцкага натхнілі яго пераўвасобіць творы "чалавека-легенды" па-беларуску. І, трэба адзначыць, М. Булавацкаму гэта ўдалося.

Зборнік прыгожа аздоблены малюнкамі магілёўскага мастака Васіля Камарова.

Юрась ПІВУНОЎ

Зямля ў бядзе

(Працяг. Пачатак на стар. 5)

Дзесяцігоддзямі простыя сялянін задавальняўся тым, што выпадкова дзе-небудзь ухопіць. У каго, напрыклад, купіць яму саджанец салодкай яблыні, грушы, чарэшні, вішні? Іх і на Камароўцы ў Мінску не заўсёды знойдзеш, хоць у рэспубліцы створаны трыццаць пяць плодагадавальнікаў. Аб прыватніку ніхто не дбае.

У вёсцы калі і з'явіцца якая ноўшасць, то як правіла ад каго-небудзь з прыезджых гараджан — дзяцей вяскоўцаў, сваякоў, знаёмых. Гэта яны ставяць парнікі ў агародах, заводзяць матаблокі, раз'язджаюць на іншамарках. Нямала гараджан і сярод фермераў, — без іх наогул, відаць, немагчыма аднаўленне вёскі.

Асобныя агароднікі і садаводы-аматары вырошчваюць на сваіх невялікіх участках сапраўдныя цуды-ўраджаі. Павел Валожын пад Мінскам разводзіць да дзевяноста розных сартоў памідораў і збірае на кожным кусце па трыццаць кілаграмаў пладоў. Павел Шлома з-пад Віцебска з трыццаці сотак накопвае па дзвесце пяцьдзесят мяшкоў бульбы кожную восень. Іван Трыпук з Полацка даглядае ў сваім садзіку восемдзесят сартоў груш.

Яшчэ сто гадоў назад рускі анархіст Пётр Крапоткін паказаў, да якой дасканаласці можна давесці апрацоўку зямлі. На яго кнігі, а таксама на вопыт Кітая спасылаўся і Леў Талстой. Прайшло столькі часу, а ўсё, што яны пісалі пра гэта — і грабеж землероба прамысловасцю, дзяржавай, і несправядлівы падзел зямлі, і дрэнная арганізацыя працы, — застаецца актуальным і сёння.

5.

Дзіву даешся, як можна такія багатыя землі, такія цудоўныя мясціны "ўпрыгожыць" развалюхамі-вёскамі, бруднымі вуліцамі і жабрацкімі агародамі. Згодна з статыстыкай, па сённяшні дзень з дваццаці пяці тысяч беларускіх вёсак толькі пятнаццаць працэнтаў карыстаецца водаправодам. А ў калодзежах амаль усе вада лічыцца нездаровай — жалеза і нітраты ў ёй перавышаюць норму ў два-тры разы. Водаправоды ніхто ніколі не правярае і не чысціць. Ад бруднай вады амаль усе хвароби сялян. Вось чаму санітарныя ўрачы прыраўноўваюць праблему вады ў вёсцы да Чарнобыльскай.

Пакуль што не відаць, каб некага гэта ўсхвалявала. У нашай вёсцы некалькі гадоў назад прабурылі скважыну — меркавалася правесці водапровад. Яшчэ раней сюды падвялі газапровад. На гэтым усё і скончылася. Цяпер ужо некаму займацца бытам вёскі. Хоць ім і раней не надта займаліся. Эканамісты нездарма называюць вёску ўнутранай калоніяй. З яе прынята толькі браць і нічога не даваць узамен.

Для вёскі трэба не так і многа. Як барон Мюнхгаўзен на словах, так яна на справе прывыкла сама сябе выцягваць з бяды. Толькі б не абмяжоўвалі людзей. Колькі хто можа апрацоўваць, столькі таму і даць зямлі, хай працуе на карысць суграмадзян.

І яшчэ. Некалі ў сялян адабралі коней. Цяпер сяляне без цягла як без рук. Як дапамагчы набыць яго, каб вёска абнавілася, стала на ногі? Тут без крэдытаў пры сённяшняй дарагавізне не абысціся. У Кітаі, як некаторыя сведчаць, у кожнай вёсцы ёсць крэдытная кааперацыя. У нас селяніну пакуль што нідзе немагчыма пазычыць грошы.

Зыходзячы з тых жа меркаванняў, расійскія аграрыі адстойваюць перад урадам меры і па выдзяленні крэдытаў сялянам, і па забеспячэнні іх прыродным газам, і па будаўніцтве вясковых дарог... А ці не патрэбна гэта і нашай вёсцы?

Падтрымка падвор'яў ніколькі не адмаўляе ролю буйных гаспадарак. Пры існаванні такіх вялікіх мегаполісаў, як нашы гарады, лепшыя магчымасці, у пастаўцы ім прадуктаў маюць якраз буйныя калгасы і саўгасы.

Затое высокія вынікі ў працы пад сілу і адзіночкам. А яшчэ калектывам, хоць і невялікім, але такім, што аб'ядналіся дабраахвотна, а не на адміністратыўнай аснове. Іх жа многія добра ведаюць — манастыры, рэлігійныя брацтвы, талстоўскія абшчыны, кааператывы, арцелі прадпрымальнікаў... У афіцыйных дакументах на зямельную тэму іх нідзе не ўспамінаюць. А чаму? Ці можна будаваць дэмакратычнае грамадства без уліку дабравольных аб'яднанняў грамадзян?

Мы ўсе хочам, каб зямля служыла нам як мага лепей. І законы нашы — таксама. А ў жыцці як бывае? Наважыліся аддаць зямлю прыватнаму ўласніку. Дзеля чаго? Каб ён рабіў з ёй што хоча? А ён, можа, не захоча яе апрацоўваць. А толькі спекуляваць. Дзе гарантыя? У Расіі пры такой прыватызацыі выстаўляецца ўмова: забараніць гандаль ворывам. І гэта, думаецца, правільна. Хто не хоча шанаваць ураджай, хай уступіць месца іншаму. Жадаючых тут будзе заўсёды хоць адбаўляй. Толькі б нашы законы не былі мачыхай для ўраджаю.

Яшчэ чуваць такія галасы: не даваць сельчаніну вялікія агароды, разбіваць іх на два-тры кавалкі і выносіць за ваколіцу. А то вёска будзе некампактнай. Маўляў, труб не набярэшся, каб пракласці ад хаты да хаты. Ды і што гэта за вёска, мяркуюць, пэўна, аўтары такіх прапаноў, калі не чуваць, як мужык з жонкай высвятляюць адносіны, ці як суседская дзяўчынка адбівае танец на піяніна. Мне ж, наадварот, незразумела, чаму трэба тоўпіцца там, дзе можна размясціцца раздольна, зручна, на прасторы палёў і лугоў.

Тым больш, што такія эстэтычныя меркаванні нярэдка спалучаюцца з гаспадарчай неабходнасцю. Напрыклад, у фермера, які мае поле далёка ад вёскі. Не скажу, каб у свой час дачнікі былі ў захапленні ад той пастановы, што забараняла іх будавацца на выдзеленых ім участках. Акрамя ўсяго, не кожная сучасная вёска размешчана там, дзе найлепей жыць людзям. У некаторых з іх частыя, не дужа мяккія туманы і злыя дажджы вынішчаюць нават пасевы, не тое што шкодзяць здароўю вяскоўцаў. Вось чаму, думаецца, яны маюць усе падставы выбіраць сабе для жыцця і землеробчай працы найбольш прыгожыя і ўтульныя куткі сваёй Айчыны.

Анатоль СІЛЯНКОЎ

Працуючы следчым, складаючы пратаколы допытаў, Францішак Багушэвіч, безумоўна ж, выкрышталізоўваў і сваё пісьменніцкае пяро.

Развагі з адной нагоды...

"Ці ведаў жыццё беларускіх сялянаў Ф. Багушэвіч?" — так ставіць пытанне В. Смаль, чытач часопіса "Першацвет" з Ліды. Пытанне гэтае нечаканае. Хто ж яго тады ведаў, калі не Багушэвіч! Ані аналізаваць, ані даказваць гэтага няма патрэбы. Ён ведаў сялянскае жыццё не толькі як чалавек, які выгадаваўся сярод простага люду, а і як юрыст — адвакат і следчы. І калі хочаце, і як эканаміст і статыст. Паглядзіце яго допісы ў "Краі"?

Ці ведаў Ф. Багушэвіч жыццё сялян? Пра гэта трэба спытацца ў саміх сялян, у ягоных сучаснікаў. А вось яны якраз і кажуць, што Багушэвічава паэзія для іх была, як вядро чыстай вады для каня ў спякотны дзень, каб прагнаць смагу. Яго творы завучваліся на памяць, перапісваліся.

А пяць выданняў "Дудкі Беларускай" у дарэвалюцыйны час! Якая яшчэ беларуская ці іншая кніжка можа пахваліцца такой вядомасцю!

Незалежна ад нататкі В. Смаля я таксама неяк пісаў, што ў гады маёй маладосці знаходзіліся людзі, нават выкладчыкі роднай літаратуры, якія на творчасць Багушэвіча глядзелі як на рэч архаічную. Чытацкі погляд на яго творы ў кожнага пакалення быў свой. Ён мяняўся са зменай укладу жыцця людзей. Скажам, тое пакаленне людзей, якое ўжо страціла пачуццё гаспадара Зямлі, зямлі-карміцелькі, не адчувалі Багушэвічавы творы гэтак, як ягоныя сучаснікі.

Багушэвіч быў і ёсць самабытная і гістарычная постаць. І застанецца такім праз стагоддзі. А ўсяго жыцця ніхто не ведае. Кожны з нас ведае яго дзякуючы свайму светапогляду. Багушэвічаў светапогляд быў шырокі. Ён сфармаваны ў яго жыццём і навукай. Калі ісці за В. Смалем, то выходзіць, што Багушэвіч не ведаў ні гісторыі развіцця грамадства, ні расійскай рэчаіснасці, найперш сялянскай, ні тых рэформаў, якія рабіліся дзеля гэтага сялянства. Але ж гэта глупства! Без ведання ўсяго гэтага Францішак Багушэвіч не мог быць прафесійным адвакатам. А вось што да заўвагі Еўдакіма Раманава, то трэба падумаць, дзе Францішак Багушэвіч дапусціў "няправільную афарбоўку фактаў і непазбаўленыя, на жаль, некаторай тэндэнцыі перабольшванні, якія асабліва рэзка кідаюцца ў вершах, прысвечаных грамадскім з'явам".

Можа, з гэтай вытрымкі і трэба пачынаць даследаванне, а для гэтага перачытаць творы Ф. Багушэвіча. Але перабольшанні і няправільная трактоўка фактаў яшчэ не ёсць няведанне Ф. Багушэвічам жыцця, а ягоны творчы метад і ягоны светапогляд на тыя ці іншыя факты. І Янку Купалу абвінавачвалі, што ягоная муза занадта плаксівая, што ён не зусім праўдзіва падае факты...

Багушэвічавы творы былі крамольныя. Крамольныя яны былі за царскім часам. Крамольныя яны былі ў савецкую пару. І гэта нягледзячы на тое, што Багушэвічава муза пра гаротнае жыццё беларускага сялянства павінна была быць сугучная грамадству, якое стаяла на інтарэсах працоўнага люду. Але гэтага якраз не было. Багушэвічавы творы ў Савецкай Беларусі былі таксама, як і за царскім часам, абвешчаны крамолаю і забароненымі аж да 1940 года...

То, як такую з'яву назваць? Чаму гэта дзве, такія розныя фармацыі, не хацелі прымаць Багушэвічавы творы? Можа, таму, што ў іх было шмат горкай праўды? А хто ж праўду любіць?

На Багушэвічавых кнігах вырасла не адно пакаленне чытачоў. Ды якіх! Пераважная большасць з іх стала выдатнымі дзеячамі Беларусі. Гэта і браты Луцкевічы, Максім Багдановіч, Янка Купала, Якуб Колас, Ядвігін Ш., і Паўліна Мядзёлка, Максім Багдановіч, Аляксандр Уласаў, Гальяш Леўчык. Наўрад ніхто з іх, апрача аднаго Еўдакіма Раманава, не адчуў, што Францішак Багушэвіч не ведаў таго жыцця, якое апісаў у сваіх творах? Стаўлю гэты пытальнік і думаю, калі б было інакш, яны б не ўзялі сабе яго за духоўнага настаўніка. А згадайма водгукі Багушэвічавых сучаснікаў пра песняра з Кушлянскага краю. Яны ўсе, без выключэння, называлі Францішка Багушэвіча чалавекам крышталёвай чысціні і сумленнасці. І мне, чалавеку, які жыве на схіле дваццатага стагоддзя, неяк не выпадае пытаць: "Ці ведаў Францішак Багушэвіч жыццё беларускіх сялян?"

Ведаў. Пра гэта сведчаць якраз і нашы сучаснікі, якія жылі і жывуць з Зямлі і на Зямлі.

Ці сучасны Францішак Багушэвіч?

Багушэвіч — ён вечны. Хаця ўжо ёсць спроба зрабіць яму рэвізію. І не першую. "Ці ведаў Францішак жыццё сялян?" Напачатку я хацеў даць аўтару адказ, а пасля падумаў: "А навошта мне стукацца ў адчыненыя дзверы?! Навошта мне даказваць аўтару згаданага допіса тое, што відавочна". Мне з гэтай нагоды падумалася: мо аўтар хацеў сказаць, што Ф. Багушэвіч не жыў жыццём збяднелага беларускага селяніна. То гэта так — не жыў. А раз не жыў, то, на думку В. Смаля, не мог належна і ведаць сялянскае жыццё, бо не перажываў таго, што перажываў селянін — голад, холад, нястачу, забітасць, непісьменнасць. Так, гэтага ўсяго Багушэвіч не ведаў, не зведваў, але ён бачыў усё гэта і спачуваў, паспрабаваў увайсці ў гэтае жыццё. І ўвайшоў у гэтае жыццё. І ягоныя творы вельмі ж клаліся селяніну на душу. Багушэвічавы творы, паводле слоў аднаго ягонага земляка, былі для селяніна, што вядро чыстай вады ў спёку для засмяглага. Пра гэта ўжо згадвалася. То якія яшчэ трэба доказы для гэтага?!

Ці сучасны Францішак Багушэвіч?

У аснове шмат якіх ягоных твораў ляжаць спрадвечныя катэгорыі. І найперш хрысціянскія. Згадаем хаця б дзеля гэтага верш "Маліся, бабулька, да Бога...", і ён адкажа, ці сучасны Ф. Багушэвіч, ці ведаў ён жыццё сялян...

Маліся ж, бабулька, да Бога,
Каб я панам ніколі не быў:
Не жадаў бы ніколі чужога,
Сваё дзела як трэба рабіў.
Каб прад меншых я носу не драў,
А прад большым не корчыў спіны,
Каб грэх свой прад сабой я пазнаў,
У другіх каб не відзіў віны;
Каб мне дзеці былі ў слуху,
Каб я бацькам для іх век дажыў.
Каб людзей прызнаваў за братоў,
А багацтва сваё меў за іх,
Каб за край умерці гатоў,
Каб не прагнуў айчызны чужых.
Каб я бога свайго не акпіў,
Каб не здрадзіў за грошы свой люд...

То ці сучасны Багушэвіч? Адзінае, у чым можна пагадзіцца з В. Смалем: Багушэвічавы творы варта перачытаць, даследаваць іх глыбей і больш аналітычна, чым зроблена дагэтуль.

Фота Ул. КРУКА.

Саюз беларускіх пісьменнікаў выказвае спачуванне КОЎТУН Валянціне Міхайлаўне з прычыны напаткаўшага яе гора — смерці маці Ганны Раманаўны.

Калектыў рэдакцыі часопіса "Полымя" выказвае глыбокае спачуванне супрацоўніцы, члену рэдкалегіі КОЎТУН Валянціне Міхайлаўне з прычыны напаткаўшага яе вялікага гора — смерці маці Ганны Раманаўны.

Саюз беларускіх пісьменнікаў выказвае глыбокае спачуванне МАЦВЕЕНКУ Уладзіміру Іванавічу з прычыны напаткаўшага яго гора — смерці жонкі Інэсы Сяргееўны.

Калектыў выдавецтва "Беларускай Энцыклапедыі" смуткуе з прычыны заўчаснай смерці вядучага навуковага рэдактара ПАНЧАНКІ Таццяны Піменаўны і выказвае шчырае спачуванне яе родным і блізкім.

Міхал АНЕМПАДЫСТАЎ:

"За сваім сталом абы-што не спяваюць"

"Народны альбом" — вольны песенны пераказ заходнебеларускага жыцця ў міжваенны перыяд.

Ён дагэтуль знаходзіцца на першых радках у хіт-парадах беларускамоўнай музыкі. А на канцэрце "Народнага альбома" напрыканцы лютага канцэртная зала "Мінск" была паўнюткай. Прычым публіка ведала на памяць увесь рэпертуар і разам з Лявонам Вольскім выконвала ўлюбёную "Надзеньку". Але, нягледзячы на папулярнасць, гэты канцэрт стаў у Беларусі па ліку толькі другім публічным выступам.

Пра гэтую акалічнасць і наогул пра лёс "Народнага альбома" мы і пагаварылі з аўтарам ідэі і большасці тэкстаў Міхалам АНЕМПАДЫСТАВЫМ.

— Міхал, вядома, рэдкае канцэртаванне дадае легендарнасці і ажыятажу. Ці справа ў чым іншым?

— У прынцыпе, натуральна, што адсутнасць "Народнага альбома" на Беларусі паўплывала на тое, што шмат людзей прыйшло на названы канцэрт. Але гэта не было зроблена наўмысна. Проста так атрымалася, бо арганізацыя падобных акцый вымагае вялікіх намаганняў і выдаткаў. Наогул рок-канцэрт — дарагая рэч, а тым больш калі задзейнічана шмат выканаўцаў, калі выкарыстоўваюцца разам электрычныя і акустычныя інструменты, калі гэта зала на тысячу з лішкам месцаў.

Да нас ніхто ад шоу-бізнесу з прапановай не звяртаўся. Ненармальна, калі музыкі самі займаюцца арганізацыяй канцэрта. Мы папросту юрыдычна не маем права займацца. Дый за два гады існавання "Народны альбом" нікім мэтанакіравана не "раскручваўся".

— А ён неяк "самараскруціўся"!

— Таму канцэрт і атрымаўся. Для беларускай рок-тусоўкі гэта падзея. Значыць, можна ўласнымі намаганнямі правесці паўнавартасную акцыю. Прычым, мы змаглі частку білетаў прапанаваць па кошце ад 1,5 да 1,8 тысячы, каб на канцэрт магла патрапіць абмежаваная ў матэрыяльных магчымасцях моладзь. Ну і трохі даражэй — да 3,5 — для людзей сталых. У Мінску наогул даўно такіх коштаў няма, што ніжэй за 2,5 тысячы.

— Шмат хто стараецца прайсці задарма. Але, здаецца, нават танныя альбо сімвалічныя кошты квіткоў на мерапрыемствы з беларускімі зместам і формай, у тым ліку на рок-канцэрты, міжволі выглядаюць прыкметай непаўнавартасці нацыянальнай культуры. Наўошта ўласнаруч ствараць небяспечны стэрэатып?

— Ёсць такое. Рэжым спрыяння беларускаму, у прыватнасці цэнавы, павінен быць, калі гэта мажліва. Як з боку дзяржавы, гэтак і з боку творцаў. Мы ж тут не чужыя. Але ўсё ж у гэтым ёсць пэўная ненатуральнасць. Як быццам гульня нейкая. Парадоксальна... Беларуская культура, каб развівалася, павінна фінансавацца ў першую чаргу за наш уласны кошт. Тым больш, што ёсць звычайныя эканамічныя законы, якія варта разумець і паважаць, калі мы хочам жыць па-людску.

— Міхал, калі нажываю "Народны альбом" прагучыць у наступны раз?

— Я думаю, што наступны канцэрт адбудзецца не менш як праз год. Пры ўмове, што ён застанецца актуальным і цікавым. Бо, па-першае, "Народны альбом" — досыць груваская структура. Гэта 13 чалавек: увесь N.R.M., "Крыві", Кася Камоцкая з "Новага неба", Слава Корань з "Уліса", Саша Памідораў, Сяргей Ахрамовіч, Юля Глушыцкая, Анатоль Додзь. У кожнага свой расклад працы. Сабраць усіх разам складана. Па-другое, маштабны праект варта прадстаўляць публіцы праз нейкі час. Каб проста не "заездзіць". Гэта ў Мінску. А ў іншых гарадах "Народны альбом" хочам паказаць бліжэйшым часам. Бо ёсць дысбаланс паміж нашай канцэртнай дзейнасцю за мяжой і ў Беларусі.

— Так, гастралявалі вы там багата, асабліва ў Польшчы. Цікава, як палякі ўспрымаюць "Народны альбом"?

— У Польшчы другім агульнанацыянальным каналам была зроблена тэлевізійная версія "Народнага альбома". Менавіта тэлевізійная версія, а не канцэрт, зняты тэлевізіяй. Гэта калі мы выступалі ў Кракаве, на адкрытым паветры ў Барбакане (помнік архітэктуры катэгорыі "нуль" — сусветнага значэння). Перад тым гралі ў познаньскім клубе "Эскулап", дзе сабралася лявацкая інтэлектуальная моладзь, анархісты, панкі, мастакі, музыкі. Былі яшчэ канцэрты перад больш кансерватыўнай публікай у Варшаўскім Малым тэатры, у Бельску, у Беластоку. Прымалі класна. Такі факт: канцэрты "Народнага альбома" былі прызнаныя ў ліку 50 найбольш важных культурных падзей 1998 года паводле рэйтынгу "Газэты Выборчай" ("Gazeta Wyborcza").

— Праўда, што ў Польшчы не выконвалася песня "Пад прыгнётам панскім"?

— Проста яна не зусім канцэртабельная. Ёй цяжка пачынаць, а пачатак канцэрта мусіць быць атракцыйным, інтрыгуючым, каб адразу "ўзяць" публіку. Часу на ўсталяванне кантакту з залай няма. А тут, у Мінску, выконвалі, бо "Пад прыгнётам панскім" добра знаёмая беларускай публіцы па касеце.

Карацей, не з-за нейкай антыпольскасці. Так можна прыцягнуць сюды за вушы і "Казіка", і "Ja spiewam po polsku". Палякі цудоўна разумеюць іронію і ведаюць гістарычны кантэкст. А ў нас маладзейшыя ўяўляюць яго цьмяна, і даводзіцца тлумачыць менавіта кантэкст, бо "Народны альбом" — не падручнік па гісторыі, а вольны пераказ.

— А што з ідэяй стварыць паводле "Народнага альбома" спектакль?

— Была прапанова ад Мікалая Пінігіна напісаць п'есу паводле матываў. Мы з Лявонам Вольскім, улічваючы пінігінскую стылістыку, напісалі. Падганялі сюжэт пад песні. Натуральна, звычайна так не робіцца. Мы зрабілі ўсё наадварот. Пінігін матэрыял ухваліў. Такім чынам, ёсць п'еса, а лепш сказаць, сцэнарый для спектакля, ёсць выдатны рэжысёр — няма "дробязі" — фінансавання. Хаця, па праўдзе кажучы, гэта не здзіўляе.

— Увявім, што праца над пастаноўкай пайшла. Хто, скажыце, будзе спяваць у ім — Вольскі, Камоцкая, Круглова?

— У любым выпадку гэта мусіць вырашаць рэжысёр. На маю думку, і самі акцёры маглі б спяваць, і музычнае суправаджэнне магло б быць жывым.

— Канцэрт выразна адрозніваўся ад таго, што на касеце. Не збіраецеся ажыццявіць удасканаленае касетнае перавыданне?

— Гэта варта было б зрабіць. Менавіта ў жывым канцэртным выкананні. Але, на жаль, вось гэты лютаўскі канцэрт мы не запісалі. Можа, праз месяц у Кіеве запішам, дзе 12 красавіка будзем граць на фестывалі "Мистецьке Березілля".

— Міхал, як вам здаецца, колькі яшчэ можа пратрымацца запатрабаванасць "Народнага альбома" на цяперашнім узроўні папулярнасці і актуальнасці?

— Мы маем кола менавіта сваіх слухачоў. З усёй Беларусі гэта адносна невялікі адсотак. І для гэтых людзей "Народны альбом", мне здаецца, будзе надалей актуальны. Як заўсёды будзе актуальнай, напрыклад, "Крама", "Бонда", N.R.M., "Крыві", "Уліс", "Новае неба". У гэтым плане ў нас значна лепшыя перспектывы, чым у поп-выканаўцаў. Бо "Народны альбом" не папса, што робіцца "на адзін дзень", раскручваецца FM-станцыямі, і гэтак жа імкліва знікае. Так, наша музыка можа менш слухацца з цягам часу, можа "прыесціся", але не знікне без следу. Пры ўсіх праблемах, якія ёсць, праца ў рэчышчы беларускай культуры — гэта праца пачэсная. Культура жыве, фармуецца, робіцца зараз, таму тое, што ёсць вартасным, новай цаглінай кладзецца ў Беларускі Дом. І мне здаецца, што мае сябры-музыкі ўмуравалі туды не адну цагліну. Беларускі рок-н-рол робіць гэта эфектыўна.

— Мо будуць "Народны альбом — 2, 3..."? Па аналогіі, толькі на іншы гістарычны перыяд?

— У прынцыпе, гэта немажліва.

— Чаму? Узяць іншыя гады...

— Якія?

— Ну хоць бы з 45-га па 90-ы ці з 21-га па 39-ы на бээсэсэраўскай тэрыторыі.

— Мне нецікава ствараць паэтычна-музычную версію таго, што адбывалася ў БССР. Мы ж узялі Заходнюю Беларусь, бо то быў агульнаеўрапейскі кантэкст. Пра які добра сказаў Севярын Квяткоўскі ў "Нашай ніве": "Сентымент да эпохі 20—30-х гадоў жыве ці не ва ўсёй Еўропе. Бо ж гэта быў кароткі і радасны перадых між жахамі дзвюх войнаў". Ёсць яшчэ адзін такі перыяд, цікавы і прыгожы — 50—60-ыя гады. Хіпі. Студэнцкі бунт. Дзеці кветак. Але ці было гэта на Беларусі?

— У "Народным альбоме", апрача аўтарскіх, адмыслова стылізаваных тэкстаў, ёсць некалькі аўтэнтычна народных...

— Гэта кампіляцыя з трох (вясельная, застольная і проста вясёлая) габрэйскіх песень пад агульнай назвай "Ломір зэх і бэрбэтн", што перакладаецца як "давай памірымся", а таксама "Надзенька" з гэтак званых "удовіных песень" беларускага паваеннага фальклору. Разам з тым гэта яркая метафара лёсу Беларусі.

— А як, Міхал, вам здаецца, ці сталі "народнаальбомаўскія" песні застольнымі? Колькі разоў я нешта падобнае бачыў.

— Пра гэта можна толькі марыць. За сталом, тым больш за сваім сталом, абы-што не спяваюць.

Гутарыў
Кірыла ПАЗНЯК

Суфлёр

ПАДКАЗКІ—АНОНСЫ—ПАРАДЫ АД "ЛіМа"

ЭКРАН

Беларускае тэлебачанне

25 сакавіка, субота, 9.10 — "Кнігазбор" з двума сюжэтамі: пра VII Міжнародны кніжны кірмаш у Мінску і пра гасцяванне ў нас французскага пісьменніка Патрыка Бэсона. Між іншым, сёння ў Лінгвістычным універсітэце, а заўтра ў выставачным комплексе "Мінскэкспа" французскае пасольства ладзіць з ім сустрэчы.

26 сакавіка, нядзеля, 11.55 — "Беларускі дом" знаёміць з выдаўцом Віктарам Хурсікам, гарадзенскім мастаком Мікалаем Лук'янавым і светлагорскім майстрам па дрэве Васілём Кавалём. Як звычайна, гістарычная тэлевандроўка — на гэты раз у Ліду.

Кінатэатр "Змена"

19 сакавіка, нядзеля, 15.00 — кінапраграма з удзелам заслужанага дзеяча мастацтваў Беларусі Уладзіміра Пузыні, пра якога пакажуць тры стужкі — "Цымбальныя званы", "Такі вось лёс", "Майстар успамінае і разважае". Выступяць таксама артыстка Тацяна Мархель, кінарэжысёр Вадзім Сюмакоў, мастак Алесь Марачкін.

20—26 сакавіка, 14.00 і 18.00 — дакументальны фільм "Жыві у свабодзе" рэжысёра Сяргея Пятроўскага па сцэнарыі Уладзіміра Халіпа. Паказ прымеркаваны да дня смерці (22 сакавіка 1864 года) Кастуся Каліноўскага.

21 сакавіка, аўторак, 17.00 — ТБМ праводзіць вечарыну з нагоды 160-х угодкаў з дня нараджэння Францішка Багушэвіча. Будзе паказаны дакументальны фільм "За Кушлянамі снег" Міхася Жданоўскага. У дадатак — прэзентацыя бестселераў апошніх месяцаў, кніг Кастуся Тарасава "Беларусь" і "Дзесяць вякоў беларускай гісторыі" Уладзіміра Арлова і Генадзя Сагановіча.

Відэаклуб ТБМ

18 сакавіка, субота, 18.00 — легендарны і звышкасавы ў ЗША мультфільм "Гісторыя цацак".

25 сакавіка, субота, 18.00 — "Адважнае сэрца". У Дзень Волі, відаць, будзе глядзецца з цікавасцю.

ГАСЦЁЎНЯ

23 сакавіка, чацвер, 18.00 — у вялікай зале Дома літаратара адбудзецца сустрэча з госцем з Беластока паэтам Віктарам Шведам, прымеркаваная да 75-й гадавіны з дня яго нараджэння.

ВЫСТАВЫ

21 сакавіка а 17 гадзіне у Нацыянальнай мастацкай галерэі адкрыецца выстава графікі маладой мінскай мастачкі Е. Крысціцінай "Чорнае-белае".

22 сакавіка а 17 гадзіне у музеі Беларускай акадэміі мастацтваў адкрыецца выстава стыпендыятаў Спецыяльнага фонду прэзідэнта па падтрымцы таленавітай моладзі.

23 сакавіка а 17 гадзіне у Музеі сучаснага мастацтва Р. Вашкевіч і Л. Нацэўскі прадставяць выставу "Гішпанскі праект".

ЗАПРАШАЕМ

Таварыства беларускай школы і Таварыства беларускай мовы ласкава запрашаюць Вас узяць удзел ва ўрачыстасці, прысвечанай падвядзенню вынікаў конкурсу на лепшую ў захаванні нацыянальнай і гістарычнай спадчыны беларускую вясковую школу.

Урачыстасць мае адбыцца *18 сакавіка 2000 года ў 11 гадзін* на вул. Магілёўскай, 37 (факультэт народнай культуры Беларускага педагагічнага універсітэта імя М. Танка). Даведкі праз тэл.: 227-49-74 (дэканат ФНК); 284-85-11 (сядзіба ТБМ).

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА
ЛіМ
ГАЗЕТА ТВОРЧАЙ ІНТЭЛІГЕНЦЫІ БЕЛАРУСІ

ЗАСНАВАЛЬНІКІ

Саюз беларускіх пісьменнікаў; рэдакцыя газеты "Літаратура і мастацтва"

ВЫХОДЗІЦЬ З 1932 ГОДА

АДРАС РЭДАКЦЫІ:

220005, Мінск, вул. Захарава, 19

ТЭЛЕФОНЫ:

прыёмная рэдакцыі —	**284-8461**
намесніка галоўнага рэдактара —	**284-8525, 284-7985**
АДДЗЕЛЫ:	
публіцыстыкі —	**284-8204**
пісьмаў і грамадскай думкі —	**284-7985**
літаратурнага жыцця —	**284-8462**
крытыкі і бібліяграфіі —	**284-7985**
паэзіі і прозы —	**284-8204**
музыкі —	**284-8153**
тэатра, кіно і тэлебачання —	**284-8153**
выяўленчага мастацтва, ахоўы помнікаў —	**284-8462**
навін —	**284-8462**
мастацкага афармлення —	**284-8204**
фотакарэспандэнт —	**284-8462**
бухгалтэрыя —	**284-8462**

Набор і вёрстка камп'ютэрнага цэнтра тыднёвіка "ЛіМ"

Выходзіць раз на тыдзень па пятніцах

Друкарня "Беларускі Дом друку" (г. Мінск, пр. Ф. Скарыны, 77)

Індэкс 63856.
Наклад 3318
Нумар падпісаны ў друк 16.03.2000 г. у 17.30.
Рэгістрацыйнае пасведчанне № 715
Заказ 1368

Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12